

Міністерство молоді та спорту України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Молодіжна громадська організація «Студентський клуб»

ЄДНІСТЬ У РІЗНОМАНІТНОСТІ. ЛЕМКИ

Навчально-методичний посібник

Упорядники:
Галина Гримашевич,
Наталія Ліснюк,
Мирослава Гнатюк,
Марія Наливайко

Житомир
2021

Рецензенти:

доктор філологічних наук Катерина Глуховцева,

кандидат філологічних наук Ніна Свистун

Рекомендовано до друку вченою радою навчально-наукового інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 19 жовтня 2021 року)

Єдність у різноманітності. Лемки. Навчально-методичний посібник / Упорядн.: Галина Гримашевич, Наталія Лісняк, Мирослава Гнатюк, Ніна Свистун. – Житомир, 2021. – 160 с.

Навчально-методичний посібник став результатом однойменного проєкту Міністерства молоді та спорту України, який було втілено в жовтні – листопаді 2021 року. Посібник призначений для докладнішого ознайомлення учнів та студентів закладів вищої освіти з культурою, мовою та побутом лемків. У першій частині посібника подано записи діалектного мовлення (тексти) з лемківських говірок, лемківські пісні та їхній аналіз, інші матеріали. II частина – творчі роботи учасників проєкту, учнів та студентів із 15-ти областей України.

Матеріали посібника можна використати на уроках української мови, народознавства в школах та на заняттях із лінгвокультурології, діалектології та історії української мови в університетах.

Для учнів, студентів, учителів-словесників, гуманітаріїв загалом.

© Галина Гримашевич, Наталія Лісняк,
Мирослава Гнатюк, Марія Наливайко,
2021

ПЕРЕДМОВА

«Єдність у різноманітності. Лемки» – результат четвертої експедиції (2021) в рамках науково-дослідницького збору-походу «Єдність у різноманітності. Культурно-мовна неповторність етнографічних груп українців», який відбувається за підтримки Міністерства молоді та спорту України. Спочатку були поліщуки (2018), потім – гуцули (2019), затим – бойки (2020).

Цьогоріч перший (експедиційний) етап відбувся 5–10 жовтня в м. Перечин та лемківських селах Закарпаття (Лікіцари, Зарічево, Лубня, Вишка), де учасники – організатори (Володимир Виговський, Ольга Вінніченко, Юрій Вінніченко), науковці (Федір Шандор, Леся Гарасим, Галина Гримашевич), громадські діячі (Микола Крупей), учні закладів загальної середньої освіти та студенти українських вишів із 15 областей України, їхні керівники – ознайомилися з матеріальною і духовною культурою та побутом лемків, їхньою говіркою, світоглядом, святинями, пам'ятками архітектури різних періодів, відвідали низку музеїв, піднялися на гору Кременець, на якій сходяться кордони трьох країн – України, Польщі та Словаччини, тих держав, де сьогодні проживають лемки, насолодилися спілкуванням із самими лемками, увібрали в себе неповторний колорит загадкової місцевості, доторкнулися серцем до таємничої лемківської душі.

Навчально-методичне видання «Єдність у різноманітності. Лемки» – результат другого (підсумкового) етапу однойменного проєкту.

Упорядники представленим матеріалом намагалися максимально охопити світогляд лемків, тому значний обсяг

видання присвячено лемківським пісням як виразникам духовності, їхньому аналізу (Наталія Лісняк, Мирослава Гнатюк).

У посібнику вміщено діалектні тексти з лемківських говірок, причому різної репрезентації. У частині 1 зразки говіркового лемківського мовлення подано транслітерацією, у частині 2 – фонетичною транскрипцією. Такий підхід до представлення матеріалу цілком усвідомлений, оскільки перші з них (упорядник – Наталя Лісняк) будуть легшими для сприйняття для всіх читачів книжки, а інші (упорядник – Мирослава Гнатюк) слугуватимуть надійним джерелом для вивчення діалектних особливостей лемківського говору на всіх мовних рівнях. Для полегшення сприйняття й розуміння лемківського мовлення подано дослідження про лінгвальні особливості лемківського діалекту (Наталія Лісняк, Марія Наливайко). Крім того, представлено малі форми фольклору та розвідку про їжу лемків.

Важливим елементом посібника є есеї учнів та студентів, які написані за результатами вражень від експедиції на лемківське Закарпаття. Усі творчі роботи свідчать про духовну близькість представників різних регіонів України. Молоді українці добре відчували переживання горян, зрозуміли непросту долю лемків-переселенців.

Величезна вдячність усім, хто організував проєкт та сприяв його реалізації, учасникам, упорядникам і всім тим, хто долучився до створення навчально-методичного посібника «Єдність у різноманітності. Лемки» – цього своєрідного духовного пам'ятника українській Атлантиді, як інколи називають Лемківщину. І лемкам, без яких цього видання не було б...

Галина Гримашевич

ЛЕМКІВСЬКА ДОМА

*Дома фчера, дома гнеска, дома завше...
або туга за втраченою батьківщиною*

Щоб зрозуміти почуття людини, яка втратила рідну землю, варто прочитати спогад-візію «Дома». У лемківському діалекті слово дім уживається й у жіночому роді – дома. Дома – як батьківщина, як матірня земля. Авторка намагається передати всі свої почуття, переживання до дома-батьківщини. У праці про мовосвіт лемківської пісні знаходимо: «оспівування образів хати, дому – це своєрідна презентація світоглядно-естетичної концепції свідомості лемківської людності... у якісному еквіваленті перевага належить лексемі дім, яка не лише передає особливість лемківської говірки, а й значною мірою відображає ментальність лемків-верховинців» (С. Панцьо, Л. Вакарюк, Н. Лісняк. Мовосвіт лемківської пісні. Монографія. Тернопіль: Джура, 2021. 624 с.).

ДОМА. ДОМА. Што-то таке єст — ДОМА? Яке оно на дотик. Ци на смак. А може на запах. Конкретні, што-то єст — ДОМА? Як ся ти оно отзывает? З котрого боку ся на тя призерат? Як тя оцінює? Чудне єст тото — ДОМА?

Одкаль ся зачынат? З дороги? З города?.. Ніт — з потічка. Ніт-ніт, зо стежечки, котру мама выходи-ли босыма ногами, несучы воду в відерцы з гірського джерельця. А може зо загорідки, ци од плота. Напев-ні, же од фіртки. Або з порога. Певні, же з порога. Так-так — з порога. Іцы од пеца, певні, же од пеца. Іцы зо сьтін. А не так зо сьтін, як з образів, а сьтіни то лем зато, же тримают на собі образы. Бо што-то за сьтіни, як неє на них образів. Стіни лем для образів, бо важнішы сут образы. Так-так, образы. Бо перед ними і баба, і дідо, і мама, і няньо били поклони і гварили «Отче наш».

І поріг. Тот поріг — стертий, стоптаний босыма ногами. Тот поріг і образы, они і сут — ДОМА.

ДОМА. Оно єст страшні дороге і чудне, таке сьвя-те і незамінне — ДОМА.

БОЖЕ, што бы тот бідний человек не робив, кади би не издив, а лем зга-дат-си о ДОМІ, юж на серци потепліє.

ДОМА — яка єст в тім слові страшна сила. А як тоту ДОМУ узриш... Ніт не узриш, а одчуєш. Іщы деси здалека. БОГ єден зтат одкаль, то-то здалека, може за кільомер, ци за два, ци за десят. А може і за сто. То юж залежыт од того, де-с быв і одкаль-ся верташ. І за який прожытий час ДОМІВ ся верташ. Ци за годину, ци за ден, ци з рік...

БОЖЕ, благословлям ТЯ за тот великий дар, якій ТЫ мі дав. Тото щєсь-тя сой ту сідити і смотрити на свою ДОМУ.

ДОМО! Моя рідна, єдина, кохана ДОМО. Як же я жыв без тя так довго? Якє ту чысте над тобом небо, пахнєче смерекове повітря.

ДОМО! То нич, же той мойой ДОМЫ неє. Порогу тіж не видно. А єст горбочок, зароснени травом. Я добрі знам, же як розгорну тот горбочок, під ним найду поріг. То єст моя ДОМА. Лем поріг, але то моя ДОМА...

ДОМО, моя рідна, як я до тя довго ішов, лем тепер юж тя мам. Тепер юж мі тя ніхто не одбере. Ты моя єдина. Єдина і не замінна. Обігрїта босыма ногами і осьвячена тихыма і щырыма молитвами. Дякую ти, ДОМО! (Анна Воробель).

Смутком за втраченою малою батьківщиною перешите життя кількох поколінь верховинців. Перекази про рідну землю, про втрачену хату, про гори – щемно озиваються в серцях вигнанців. Сучасні лемки співають не лише давні пісні з Лемківщини, а й пишуть нові. Зболені підсвідомими пошуками втрачених теренів, вони виливають свої почуття в різноманітні творіння. Це й скульптури з дерева та каменю, картини в різних техниках, вишиванки, поезія й проза тощо.

*Шишку модрини з собою привезла
Із тих країв, що називали — Дома.
У горах розмовляла тишина,
Стояла я, збентежена красою.*

*Вірив мій дід і думкою летів
У далі ті, що називали Дома.
Бабусі виряджались у похід
Казали, що ідуть додому.*

*А їхня Дома зовсім заросла
Травою... Сіяв вже новий господар.
Зламались крокви, хати вже нема,
Як боляче, там не чекає Дома...*

*І лиш старі дерева бережуть
Малюнки й звуки — давня Дома...
Вони шепочуть хмарам і птахам,
А ті несуть вигнанцям вістку з дому.
Лише у снах ми можемо летіть
У край, що зветься ніжно — Дома.
Лише у сні не вижене ніхто
Із батькової хати, з дому...*

*У землю кину я зерно модрини,
ЗрошУ водою з рїки-джерела.
І тихо прошепчу: Бабусі милі,
Я Дому посаджу, щоб тут зросла*

ДАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВОРУ

*Хто пойме красу твою,
лемківська мово...
Лемко не продал
дороге своє «лем»
на ярмаку в Горлицях.
Я. Шкірпан.*

Лемківський (західнокарпатський) говір – це один із найдавніших говорів карпатської групи південно-західного наріччя, який зазнає асиміляції, сьогодні вже й нівелюється. Поширений у Жешувському воєводстві (Польща), у Східнославацькому краї (Словаччина), у західних районах Закарпатської області. Належить одній із етнографічних груп українського народу – лемкам.

Примусове виселення північних лемків відбувалося впродовж 1945-1947 років. Депортовані верховинці щільно проживають на західних теренах України (Львівщина, Тернопільщина, Івано-Франківщина). Подекуди й в інших областях (Луганській, Донецькій, Дніпропетровській, Кіровоградській Миколаївській та ін).

Лемківщина заселялась вихідцями зі сусідніх регіонів західної Галичини здебільшого впродовж XIII—XVI століть. Перебуваючи на маргінесі, лемки дещо були віддалені від решти українців. Самостійно вели культурне, політичне та економічне життя. Їхній говір розвивався ізольовано від інших говорів української мови.

Назва діалекту відповідає назві населення *лемки*. Більшість дослідників вважає, що назви *лемко*, *лемки* постали через передражнювання відповідних мовлян за вживання ними частки *лем* (лише).

Межуючи зі словаками й поляками, лемківський говір перейняв елементи сусідніх мов. Однією з особливостей

лемківського діалекту є постійний наголос у словах на передостанньому складі (*бо'іско, до'матар, мо'локо, 'вода, ма'мичка, ді'вонька*).

Вагомий вклад у дослідженні лемківського говору внесли вчені: І. Зілинський, І. Верхратський, З. Штібер, І. Панькевич, Я. Рігер, М. Лесів, С. Панцьо. Вартісними є діалектні словники, укладені фахівцями. Найповнішими серед них вважаємо словник П. Пиртея «Короткий словник лемківських говірок», Є. Турчин «Словник села Тилич на Лемківщині», С. Панцьо «Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика)», С. Панцьо, Н. Лісняк «Словник прикметникового лексику лемківських говірок», Я. Рігера «Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie», «Mały słownik łemkowskiej wsi Bartne», Г. Ступінської, Я. Битківської «Фразеологічний словник лемківських говірок».

Дослідники зазначають, що риси лемківського говору широко відображені в пам'ятках писемності, починаючи з XVI ст. Ділові документи, оригінальні та перекладні конфесійні тексти, художня література, етнографічні матеріали, фольклор – усе представляє лемківський діалект. Елементи лемківського говору знаходимо у творах Б.-І. Антонича, П. Стефанівського, С. Мадзеляна, Д. Бедзика та інших.

Фонетичні риси лемківського діалекту

1. Етимологічні **о**, **е** переходять в **і** (кінь, піч), у деяких говірках **о** – **и**, **е** – **у** (*кинь, мист, прин'ус*). У говірці села Завадка на південній Лемківщині **о** рефлексується як **йу**: *к'йун', м'йуст, в'йул*.
2. Наявність давнього **і**, який не пом'якшує приголосного (*дати, ходити, робити*).
3. Перехід **е** в **и** (*вир'х, типир'*).
4. Ствердіння **р**, **ц** (*отиц, палица, рубец, лижкар, мазяр*).
5. Ствердіння приголосних у кінці слова (*жолут, кін, місяц*).
6. Приголосні **з**, **ц**, **с** у суфіксах перед **к** тверді (*лемківський, парібоцький, узкий*).
7. Збереження давнього звука **ы** після губних, шиплячих та **г**, **к**, **х** (*ицьы, хыжа, шыковни, было, мы*).

8. Сильне ствердіння шиплячих, часто після них виступають **ы, и** (*жытя, жычливий, чыстисій*).
9. Твердий **л** перед голосним переходить у **в** (*робива, права, сево (село), цівый, радива, зшива*).
10. Приголосний **в** перед приголосними змінюється в **г** (*гдова – вдова, гласний – власний, гмерти – вмерти, гмілий – вмілий*), а також у **х, ф** (*фчерашни – вчорашни, фтерати – втирати, хпхатися – впхатися*).
11. М'який приголосний звук **с** має дорсальну вимову (*сьпіванка, сьвато, сьвалити, сьпішний, сьмілий*).
12. Наявність буквосполучення **ыр, ыл** на місці давнього **ро, ло** (*дырва, кырва, былха, сылзи*).
13. Значне укання (*ку^орова, ку^оругва, пу^отік*).
14. У кінці слів дзвінкі оглушуються (*віс, берех, дуп, мет, лет «лід», сат*).
15. Функціонування задньоязикового **г** (*гадатливий, гмінний, тарівний, гынглявий*).

Морфологічні риси лемківського діалекту

1. Іменники, прикметники та займенники жіночого роду в О. в. мають закінчення **-ом** (*женом, ном, син'ом, собом, богатом, мамичком*).
2. Давні форми Н. в. множини іменників, де **г, к, х - з, ц, с** (*волци, служи, птаси, вояци*). Тут зберігається давнє закінчення, яке перейшло в **и**.
3. Двоїнне закінчення в О. в. (*тыма, нима, днешніма*).
4. У Р. в. однини прикметників жіночого роду виступає закінчення **-ой** замість **-ої** (*веселой, весільной, бесідливой, гримкой, літушной, планной*).
5. Наявність частки **да** замість **де** (*даколи, дашто, дакому, дахто*).
6. Переважають форми майбутнього часу дієслів типу *буду гварити, буду пам'ятав, зрідка – будеме кстити; будеме зберати*.
7. Прикметники у Н. в. множини мають закінчення **и** (*жалосни, літни, напрасни, паковни, отупни*).

8. Поширення прийменника **к** та його варіантів **ік, іг, ку, гу** (*г нім, к лісу, ку нам*), а також **пред, през (брез)** у значенні «через» (*през річку «через річку», брез ціве село*), а також префікс **пре-** (*прежити, прескочити*).
9. Фіналь **-ове** в іменниках у Н.в. множини (*пташкове, сватове, синове*).
10. Наявність невідмінюваних коротких форм прикметників (*велич – пор. величезний, втіш – пор. втішний, глуп – пор. глупий, горяч – пор. горячий, дорож – пор. дорожесний*).

Лексичні та семантичні особливості.

До специфічно лемківських належать лексеми *грулі, компері, бандурки, карчохи* - картопля, *жидлик* – кварта пити воду, *керпці* – постолі, дерев'яники – взуття, шкірні – шкіряні чоботи, *кукуруца* – кукурудза», *мишпергач* – кажан та ін.; *радити* – говорити.

Синтаксичні особливості.

У цих говірках є конструкції з прийменником **о**. Вони мають більш різноманітне значення, ніж в інших говірках української мови:

– при дієсловах-присудках *говорити, думати, гадати* виступає конструкція М. в. іменника з прийменником **о**: *Михавко звідує ся о родичах; о тім часі*;

– конструкції з прийменником **о** та іменником у З. в. мають значення часу: *о три дни, о місяц*;

– мають значення причини, способу, міри: *жыв лем о вісянім хлібі*;

– конструкції з прийменником **о** та іменником у М. в. для значення ознаки: *пес о кривих лабах* та ін.

Нижче подаємо тексти, що були зібрані методом спостереження та власних польових записів упродовж 1995–2020 років від переселенців з Лемківщини та їхніх родичів. Усі респонденти є носіями говірки.

Наталія Лісняк, Марія Наливайко

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ ЧАСТИНА 1

Ковтко Варвара, 1910 р.н.,
місце народження – с. Пстружне,
місце проживання – с. Лошнів Тернопільської обл.

Што повідят люди

Пішла бим до тя, а й немам коли. Зазрю кус на сонейко и до роботи подворец замету, дробеляву нагодую. Того дня деси мало. Не знам, де тото ся діват. Пополудню піду до ріки дашто переполочу. Кед увижу дакого, звідамся дашто. Спитамся, як жиют тоті люди, што на долині. А и дома завсе неє коли сой сісти, хибаль гзимі дакус сой посіджу. Але о то не ходит ци не мам даколи якої роботи, а ходит мі про люди.

Нечисті слова

Таки слова нечисти старали ся не выгваряти. Би ся не привадиво дашто до хыж. Як няньо часами повіли таке «фрас бы тя яв». Мамичка зас до нього: «Йой! Йой!». И няньо ишов до образа и кстив ся. Но, даколи ф таких приповідках выгваряли дябол. Г нас гварили: маш ту дябле басы, куп сой гуслі, будеш грав. Но, так повідали, же як штоси ся трафляло недобре.

Паска

Великодні сьвата то в нас было барз велике. Вшиткы ся готовили. Мама пекли паску, но, не лем єдну, а ківка. Єдна мусіва быти барз велика, тоти други южменькшы. До печіня мало быти г хыжи юж вшитко пороблено, чысто. Мої мама готовили ся наперед: зобрани чисто, молилися. Тото приготвліня ся робило потыхы. А й діти мусіли сідити тихіцько, жиби ся вдава паска. Муку просіяли, збыли до ней зо двадцат яєц. Наперед розвели дріжджы, пак гляли молока дакус, цюточку родзинок, шо іншого, но и цукру. Тото ся робило, а ищы ся дозерало до пеца, бы гарді ся напаливо. Вельку паску саджали и пакменькшы. Ныхто не мав права дверми рипнути або дашто инше, бо паска

може тріснути чи ся запасти. А тото юж было недобрі. Велика паска – то така як тепер великий коровай. Єй хлопи несли на сьвачіня в обрусі на плечах.

То правда, паску г нас пекли барз велику, аж на цілий пец. Дахто ишов до церкви без гору. Но, то сой мож зрозуміти, як тоту паску двигали. Під церквом або г церкви розв'язували тумак. Ишчи жени брали масво, сир, писанки, шынку, кобасу. Хто што мав. Дуже весело было, сьватоchno.

Што то єст блуд

Я то чува од люди, же то ся чыпат даколи блуд г лісі чи г полю. Но, лем я не дуже ф то вірила. Иду раз без ліс зо Струсова, району нашого. Ходива-м там по грошы за діти. Мам іх шестеро. Взявам тоти грошы, дашто купива-м дітям и иду домів. Иду, иду, села свого не виджу. Єм сіва під дерево кус одпочыти. Иде хвоп з нашого села и гварит: «Што сте ся змучили, Ковтканьо? Кади ідете?» Я му повідам: «Иду зо Струсова домів». «Йой, – гварит він, – та ви обернени до Струсова. Подте зо мною та Вас фчепився блуд». Матко Боска! Мовоко мі з грудей тече, там маве пваче, а я ту ходжу зо дві-три години! Перекстивам ся и пішва з тим хвопом. Юж єм знава што то єст блуд.

Наше село

Наше село Пстружне было мале, деси коло штиридцет нумерів. Хыжы быви дерев'яни, без коминів, но але и пак бівше з коминами. Быви хыжы під гонтами и під совомом, и під бляхом.

В селі быва капличка, шкова до штырьох клясів. Учыв єден учитель. В суботу приходив ксьондз на релігію. В школі дітей вчили вселякі віршыкы.

На краю села быв склеп. Без село ишва річка. По ні ишва чистіцька вода, быво видно каміня, пісок. То так было інтересні ся дивити як пструги по ні скакави. Пструг – то така барз добра риба. Єй быво так богато, же можна зіматити руками. Мы барз любили ся бавити коло річки. Нагорі она была вужча, а в долинци – шырша.

Сево лежаво в такім потоці. Доокола села быви гори, ліси. В лісі росли гриби, ягоди. Ходидис-ме до лісу по ягоди. Зберали, или и троха навет сушили. Красота! За тотом красотом завсе будеме банувати.

Тицяк Марія, 1935 р.н.,
місце народження – с. Пстружне,
місце проживання – с. Березовиця Тернопільської обл.

Жытя перешло, якбы двері отворив и запер

Жытя перешло, якбы двері отворив и запер. Мам юж поверх вісімдесят вісем років. З роду єм лемкыня. Сіджу на святі лемків г селі Жовтневе, шо ково Тернополя и свухам сьпіванкы лемківскы: «Верше мій, верше», «Гори нашы» и ищы даякы другы и пвачу, кус сьпівам з хором, бо тото знам. Нараз сой припоминам тоти часы, як зме были вигнани зо свого дому. Товди мі быво деси десят літ. Мама мави нас п'ятеро. На руках сідів маціій брат Ванцьо. Гдома юж зачинав ходити, а пак, як зме іхави товарняком до Полтавской области, то в тоті біді перестав ходити. Мав деси рік. Пам'ятам, же мама го вкривава таком вельком дзьопом и ей, тоту хустку, вкрали. Но дітиня не быво чим фкривати. Та дворідни сестри нашого тата, Ганя и Мариня, дали таку хустку мамі.

Ищы мі ся пам'ятат, же не могли зме жити ф Полтавській области – хотіво ся домів. И мы ся достали до стациі Трёмбовля. А одсаль ишви наперед, а мы, старший брат Гриць, пак я, пак сестри Павліна и Ганя ишви полями з мамом. Мама несли на руках Ванця. Та го пустили ити ножками, и він пішов. То быво радости! Мы вшыткы кричали: «Ванюсьо иде!» Мама пвакали. А тото маціце шво босима ногами. Быво втіхи а втіхи. Идучи, гризли зме якыси хліб ци што, штоси гризли. Достали ся сева, нашли тата, він нас юж чекав з сусідами зо Пстружного. То были Валеvскі и Дикі. Взав нас до ся Валеvскі. Кус зме мешкали там, а пак перешли до Івана Дикого. Нас там ся тісниво три родини. И

тато пішли глядати якысу хыжу. Нашли брез вікон и брез двери. Ми ся вшыткы фтішыли. Зас сусіди принесли и вікна, и двери. Мы ту замешкали своейо великом родином. Сусіди были добри, гвіділи, же ми нич не маме істи, то нам сприношали квашених огірків, квашеной капусти ищы дашто. Мама барз пвакали за Лемковином и завсе сьпівали сой лемківски сьпіванкы. А як юж были стари, то все ся зберали домів. Не мали пам'яти, но дому пам'ятали. Казали: «Иду домів, мене там чекают». Єй старща сестра, што жила на Бориславі тиж ся завше зберала додому. Ишла з хати и блудила по місті.

Хто такі Никыфор?

Мама мі повідали, же то бив такі маляр. Він мало чув и зле гварив. Мама го была глуха и німа, барз бідна. Знам, што го годували сусіди. Жыв ф селі Поворозник недалеко од Криниці. Барз бідував. Цілими днями ци мороз, ци дождж малював на вулицы, надвори. Хто го відів, то шкодував и давав штоси, хліба ци якого гроша. Малював тото, што му ишло од серця: дерева, потрети, доми, вулиці. До них довав щтоси дивне. Таке діточе, правдиве. Гварили, же його взяв під опіку маляр зо Львова. И так винаняв му якеси мешканя. Они сой приятлювали. Пак тот маляр взявся за Никифора. Спотеграфував го, презрив го малюнкы, багато одослав до Парижа на виставку. Так вшыткы люди пак ся дознали о нім, же то Никифор Дровняк.

Весільний поїзд моводого до моводой

Дост цекавими быви г нас дакы обряды. Таке быво, же як моводий ішов ци іхав по моводу. Строілися ф такы весільний поїзд. Спереду ишов короварник, котри нюс коровар ци коров'яр – прапор весільной дружыни. За ним ишов маршалок – весільни староста. А, пак моводий, дружбове, свашкы, родиче моводого, госьці. Дорогом вшыткы сьпівали: «Идеме, идеме, ой, з горы до долины, Идеме глядати, ой, той новой родини».

Люде, котри ся стрічали з нима, вітали весільних:

– Дай, Боже, щесьця в добрі справі!

Маршалок гостив іх палінком и одповідав:

– Дай, Боже, и вам. Выпейте за здоровля моводого.

Як підишли ку двери моводой, то маршалок трираз дуркав ку двери своїм паличком-маршалком. През двери доматар – домашні староста моводой питався: – Хто там?

Маршалок одповідав.

– Подорожни. Чесна весільна лружина и князь моводий.

Тот зас:

– Як вы чесна дружина, то чого ся вочите по селі з таким шумом?

На то маршалок гварив:

– А мы з файном музыком! Отворте нам. Чого маме през двери бесідувати. Прецін зме люде и вас не зыме.

Свашки ф тот час сьпівали:

– Пустте же нас, пустте, або нам отворте,

Най ту не стоїме на вашым подворце.

Доматар гварит:

– А де сам князь? Покажете мі го!

Виходит сам моводий.

– О, то крас паробок! Але ищы замоводий.

– Він хоц моводий, але барз мудри.

– Но чого вы ту акурат під нашу хыжу пришли?

– Мы пришли, бо маме до вас інтерес. Нащ князь гвідів красну дівицу, лем она му втекла и до вашей хыжы сховава. И дары зме принесли, хочеме по-доброму ей найти.

– О, як по доброму, то згода. Подте до хыжы.

Дружбове навкриж тримают топорыкы над дверми и вшиткы идут до хыжы під тоты топорыкы.

Як нашли моводу, маршалок довди веде моволого до ней на середину хыжы під схрещеня балок. Они подают сой прави руки. Маршалок тоти руки зв'язує ручником и веде за стіл під образы. Моводий трираз обертатся за сходом сонця з моводом и сідают за стіл. Так роблят и дружбове зо своїма дружками. За столом мовода пришыват моводому маленькі барвінкови віночок до капелюха, а на груди з правого боку на лейбик білі

букет з довгом білом стонжечком. Моводий пілносит моводій на дерев'янім різьбленім тарелику грошы – плату за вінец. Дружкам – жменю дрібни пінязі – викуп за моводу. Мамі моводой – черевіки або чоботи. Пак він дарує невісці квітясту хустку, а она йому – бівий пасок. Мама моводой опасує ним моводого и хоче прив'язати руки, жебы не був жену свою. Тот пасок – знак молодого, він го носит до почепин моводой.

Дружкы пришывають до капелюхів пера и довгы ріжного кольору стонжечки аж до паса. До лейбиків пришывають букетикы з ріжними стонжечками. Пак дружкы на тарелик квадут своїм дружбам подарункы, а тоти на то місце ставлят грошы и кваяют ся. Вшиткым гостям пришывають букетикы. Мовода пришыват маршалкови і старостам на груди з правого боку білі в дрібни квіточкы хусткы за єден ріг так, жебы они звисали ромбом долу.

Лейцось (Фучило) Анна, 1913 р.н.,

місце народження – с. Тилява,

місце проживання – м. Любін, Польща

Лист із Любіна

Сестрички мої, вы молодшы, Касю и Парасю. Якбы сте годны, то ищы приыхайте. Мате свої самоходи чи потягом приыхайте ви до мене. Касін Янек був г літі на урльопі, то повідав, же приіде, Но то, нич сой не треба наперед розкладати. Я му так и повіла, же не розкладай, Янічек, ныч, бо то вшиткым Бог керує.

Тогди як єм была г вас, то ищы не малам лем пядьст два роки, а тепер юж перешло вісімідєст два. Я юж ся не барз обіцям, бо я ся юж бою в таку далеку дорогу пуцати. Але на вас, сестрички, лічу же вы ищы кус молодшы од мене и ищы можете приихати, же бым ся з вами виділа. Як до вас бесідую, то мі ся так плаче, жем не годна ани. Вы вшиткы такы мі мыли, приемни. Я бым ся з вами не годна нарадити. Якбы-сте ся

зишли з родиною з Борщова, то сердечні їх поздоровте од мене, вшиткых, цілу родину.

Мі ту не є підло, жию дбрі, лем то же моя барз велика родина далеко. А я о вас хочу вшитко знати, питаю ся Не о цілі родині, то мі ся так плаче, же ви там вштки, а я є сама.

Сестрички мої кохани, нигда незабутні, не забивам я о вас ани на єдну годину. Як си подумам, як ми добрі жыли, ся шанували, а тепер зме ся розлетіли, як тоти пташкове. Тівко мі вас брак. Плачу за вами ани не перестаю. А найбарже за братиком Васильом-нсбіжчиком и сестричком Нацком-нсбіжком. Та чого їх юж неє? Але трудно. Божа воля.

Чула-м, же ся выдають внучкы; Геля дівку выдала, дай, Боже, жеби ищы другу видали а и жебы на добрих людей трафила. Вивідую ся вшитко. Богу дякую и не годна-м передякувати же жию. Бог добрый над добрыма.

Ядловська (Фучило) Парасковія, 1914 р.н.,
місце народження – с. Тилява,
місце проживання – с. Залав'є Тернопільської обл.

Набідила-м ся кілько до ня влізло

Та набідила-м ся кілько до ня влізло. Родила-м ся г саму войну. Тато пішли на войну, а ми ся зостали з мамом дома, было нас п'ятеро.

Ходила-м з гусками, а потім сім років гнала пасти худобу; ци ляло, ци ніт, а я все ходила з худобом.

Потому вже-м дівкувала якбсы. Пак ся видала. Пішла-м не за богатого, Але и не за бідного. Коморили зме. Мали зме ставити сой хыжу, юж дашто поназвлікали та і зашла война. Нас виправили ту. Приїхали зме ту, а люде вікна позаберали, двері познимали, печи повалили. И так было, а я юж мала двос діти. Я ся юж наробила тільки, же єден Бог знає. Не смотріла-м ничого, робила и робила. Хлопчіска ся вчили.

Тут тіж жыв мій брат. Як ишов з поля з роботи, то нигда мою хату не минав, завсе зашов. Заєдно вступляв до мене, завсе ня дачимси потішив, розгарив мі.

Тепер здоровля не мам. Г житю не было юж такой біди, але и такого розкошу не зазнала ниякбго. Но и так.

Я вшиткы нащых людий одчуваю, было нам дома весело, бо вшиткы были вкупі, вшитка родина ся сходила, а ту зме розметани по світу.

Панцьо (Фучило) Катерина, 1921 р.н.,
місце народження – с. Тилява,
місце проживання – м. Тербовля Тернопільської обл.

Вечурки

Не годна-м юж тобі, дівонько, докладні оповісти вшитко, бо тото было давно — п'ятдесят літ перешло, як нас розметали. Я меджи людми сесими не робила и ищы бесідую по-нашому. Адже так, тівкы роки перешли и ся забыват.

Были г нас вечурки. Хтой час село Тильова было барз велике, мало сто вісімдесят люмерів. Было поділено на п'ят части. Каждая част мала свої схацкы. Дівчата ходили лем до єдної части, а парібки могли ходити по вшиткых, смотріли за дівчатами.

Дівчата брали куделі и пряли. Треба было добрі прясти, жеби дома не сварили. А парібки лем ся призерали до дівчат, заривали дакотру. На вечурки ходили ціли піст. А пак остатні раз робили ламаник. Ламали куделі. Складали ся, дашто сприношали з дому и ся гостили. Хто хлібавча дайке, честок. Ушылякого не было так. Але и тото было велике. Я би повіла так, же было весело, хоцкі и треба было ся наробити.

Забыват ся юж наша бесіда. Ми сой жыєме тівко зо старим, то ищы бесідуємо по-нашому. Были г нас ріжни приповідки. Дашто сой припоминам, а даколи мі приде на мисль чи ся так вигварит: «най ся не причкаже», «кажди мас себе до себе», «шо-м дала на гнів, тото и на перепрошиия», «як го кийом, так го палицом», «як біда, то до жыда, як по біді, то по жыді», «яке іхало, таке здибало», «все так не буде», «забитливий, як теля», «голодний, як млинарска кура».

Панцьо Михайло, 1943 р.н.,
місце народження – с. Тилява,
місце проживання – м. Тернопіль

Кус о моїх родичах, пак о родині

Тато

Мій тато називався Иван, походив з багатой родини. Єго тато – Данило, мама – Анастасия. Насту Губик взяв сой за жену Данько Панцьо. Єй было штирнадцят. Она з молодшим братом барз скоро zostалися сиротами. Жеби дати раду господарству, она писала листа до уряду про дозволя на весіля. Чоловік єй, був добрим и роботящим, лем она мусіла фсе єдно ставати газдиньом. Данило и вшиткі єго братя іздили на заробітки до Гамерики. Він там робив в Нью-Йорку на телекомі, заробляв добри гроши. Тото висилав жені Анастасії и дітям: Марії, Михайлу, Івану но и Анни. Они ся на тоти гроши добрі приберали. Дівки мали всього дужо: лахи, обутя, такі скірянки, торепки, полярисики, коралі, кульчики. В хаті мали дороги тареликы, горнята, то купували на словаках. При домі были помічники по господарству, бо то богато роботи г полю но и на подвірю. Тримали вшиляку худобу: овци, кози, корови, коні. Навіт была брчка, яку запрагали, як іхали на базар.

Мама

Мої мама, Катерина, – наймоводшы г сім'ї Фучилів. Ищи были старшы: Анастасия, Василь, Мария, Анна, Параска. Єден брат дуже любив своїх сестер, страшно ними ся тішив. Но и они його любили. За нашим звичаєм він мав право ділити землю. И коли пришов час, то каждой одрізав єднаково. Фамилия жила добри, сильно помагали єдно другому. Мама мі повідали, же в ней там, вдома, были весели дятичи роки. Она грала в сельскім театрі. Перше но розказувала віршики, а тогди грала г п'єсах. Зо своїм чоловіком, Иваном, они грали молоду пару. Так ся и поженили.

В 1939 році они мали виїхати в Гамерику, но Иван, мій тато, зослабли. Лежали в Варшавськім шпиталю. Вшиткы родиче

чекала на го. А ту война. Панці змушени были вертати в Тиляву. А то настали военни часи. В тоту пору я ся и вродив. Мама повідали, што вшиткы родиче казали: «Єдна радіст – малий Місько». А ище повідали, же ся ховали г лісі. Быв сильний голод. Кулі свистали и свистали. Г тотім часі и одобрали остаттну корову. Или лободу, «волок».

Виселіня

Нас везли в товарняках. Везли през цілу Україну. Висадили аж в Дніпропетровскій області. Вшиткы повиходили и плакали. Лісу неє, гір неє, потічка тиж неє. Кус пожили и втікали назад. Лем мам сказати, же люди там были барз добри, они нам не давали бідувати.

Приїхали на стацию Тернопіль, а там и Трємбовля. Ми сой замешкали в Залав'ї. То недалеко од Трємбовлі. Там я и брат Иван пішли до школи. Вшиткы діти лемків трималися купи. То ся бавили, потім ся фчилися, а тогди и кавалєрували.

Лісняк Євген, 1942 р.н.,

місце народження – с. Пельня,

місце проживання – с. Соборне Тернопілької обл.

Соборне

Соборне. Тепер ся так називат село в котрім жиєме, юж перешло сімдесят літ. Я мам сімдесят осем. Народив єм ся в селі Пельня. Мої мама были з Пребишова, імено і Євка. Мій отец був з Пельні, імено його Йосиф. Кликали Юзек. Там нам было добрі. Газдували як и вшиткы. Повім вам, же были добри газдове. Мали з п'ят моргів поля. Была хата, боїско, стайня. Тримали три корови. Они ся називали Квітуля, Средава, Красуля. Г кон'ярцю стояло два коні. Мали зме увці, єдного барана. Мама ся мої знали на травах. Завше тримали вшиляки трави пов'язани пучками г комори чи комірцю. Добрі зналася и на грибах. Там, дома, опеньками годували худобу. Таки гриби люди не їли, но тівко біли. Ми мали свій ліс. Мама была з багатой родини, єй тато був в Гамерици и заробив велькі гроши.

Г нас, г Пельні были пчоли. Мед продавали в Сяноку, давали в лікарню. Барз добрий був, правдивий.

Ми ся збирали в Ягольницю. Но не могли попасти, бо была розобрана колия. Наши хлопи пішли довкола и нашли село, з якого переселили поляків. Там ищи были банупки на полю, полукіпки з зерном. Нам дали штири гектари поля. Ми ся барз втішили. Но на весну совсти одобрали вшытко. Навіт реманент забрали до колгоспу. И коня. Нам ся все здавало, же вернемся домів, як переіхали ту. Село міняло назви. Жуків – Жовтневе – Соборне. Ту жиют лемки деси коло двадцати сіл од таме. З Мисцовой, Щавника, Дальовой, Прибишова, Пельні, Тильовой, Посади.

Г нашім селі довший час ту є лемківский хор. Моя жена Ганя співала пятьдесят років г нім. Ту газдую. Мам двох синів, четверо гнуків. Веде ся мі добре. Часто з братом Мільком спомінаме наши гори, ліси, природу. Родичів юж нес. На цментеру. Діти г місці жиют. Ми з женом ту. Люб'ю істи лемківски страви: росіл з бандурками, лежні, фасолу, капусту, пшоно. И таке тепер наше житя.

Быв єм раз там. Дома. Зишов з машини перед селом и ноги ня повели сами до нашої хыжи. Ишов брез село и пвакав так, як пвачут малі діти. Так пвакави мої родиче, яких виганяли з іх земли. Памнятав każde дерево, кажды скрут, пригадав як шумит ріка, як пахне наш ліс. Тото мене не покидат до днески.

**Ілляш Ігор, 1953 р.н.,
місце народження – с. Вілька,
місце проживання – м. Тернопіль**

Різьб'яри з Вількы

Вілька – то єст невеличке село, але барз вадне. В ньому кажды хвоп був різьб'яром. Різьбили на дереві. Початково то робили пастухи, а пак и вшыткы, хто міх. Різьбом были прикрашени ладички, лижники, мисники, траГари, в хыжы кушкы та вселякі, што было з дерева. Пак ся розвинула різьба на тацах, тарелях, пудевках.

Сількі хвопи вирізьбляли саморобними долотами и ножами фігурки орлів, оленів, лисів, а тіж палици, котри прикрашали ріжними рослинами, головою орла, пса ци лева.

Добрим майстром різьбляня были Михав Орисик, Андрий Ляш, пак Іван Одрехівскі, Іван Стецяк, Онуфрий Сухорскі, Андрий Сухорскі, Василь Бинч, Василь Шпак. Ту тіж є хвопи зо сів Балутянка, Риманів.

Мої тато тіж вирізували орли. Они мали на подвірю свою майстерню и там то робили. Ищы вирізували олені. Тото тато кус продавали. Бівше дарував людям. Як робив, то сой співав лемківскі пісні.

Ступінський Володимир, 1953 р.н.,
місце народження – с. Висова,
місце проживання – м. Івано-Франківськ

Висова

Одраз під головним хребтом Карпат єст село Висова. Оно недалеко од словаків. Г Висові была школа, а ф Горлицях – гімназия. Г войну лемків на три, штири роки забирали до Німеччини на роботу. Єдно, як было виселіня на Україну, то одтамай вертали люде а з родичами їх пакували г вагони-товарняки. Мешкали зме г селі Нова Гута під Монастирискими. Висов'яне были весели и дружни но як фшытки лемкы. Пак чи не фшытки лемки розсіяли ся по Тернопільській области и дале. Тепер юж ся здибаме на даякі гостині. Співаме тіж лемківскі пісоньки. Моводих залучаме тіж до познання свого. От того зме контентни, же ім ся тото подабат. Бесідуєме о тім, же як то было колиси г рідним краю, же зме іли компері з квасним мовоком, же зме мали коні, котры стояли в конярци, носили зме кощелі, садили компері, лапали заяців, не мали загортки, зазраз зберали ягоди, гриби г лісі, дерлися медже собом. Мої мама докля жили, банували за селом. Висова за горами, лісами. Я там був зо женом двараз. Спотеграфував дашто и прив'юз домів. Доправды на Лемківщині барз вадно

Лень Марія, 1936 р.н.,
Місце народження – с. Висова

Што пам'ятам

Я ся вродила в селі Висова Горлицького повіту Краківського воєводства. Скінчила першу класу и перешлам до другой. Потем нас вигнали на Україну. То было барз страшно, нагнали войска повне село и вигнали з карабінами, бо люде не хотіли оставляти свого села. Виганяли силом. На кожду хыжу давали єден віз. А што на віз возмеш, як там мало місьця. Было мі дев'ят років. Дідо, баба, няньо и мама не хотіли оставляти свою хижу і свого надбаного маєтку. Нас дітий было троє, и ми з бабом лишилися дома, ньєно з мамом и дідо сховалися до ліса. Они думали же самих д'ітий без родичів не виженут. Але так ся не стало. Нашло до хыжи повно войска и ся зв'їдували, де мама, а ми, діти, не знали, де. Так ся до баби прив'язали. Нас виганяли на силу. Баба ся вперали, а вояки зачали стріляти до полави. Ми, діти, плакали, пищали зо страху. Бабу зв'язали, руки и ноги, и вишмарили на віз як худобину. Ми ся перестрашили, бо заєдно стріляли. И пак нас всіх троіх дітий тіж вишмарили до баби на віз. Ми нич не взяли зо собом, бо баба были зв'язани, а ми, діти, што могли взяти. Найстаршому братові было тілко єденацет років. И так нас вивезли. Нич зме не взяли, тілко то, што на собі было. В кажді хыжи было войско и стріляли. В сусіднім селі Ганчова ищи не вигонили, тілко хлопів з возами направляли до нашого села и давали на кажди нумер єден віз, жеби си газда дашто взяв. Привезли нас до Горлиц на стацию. И там зме стояли три тижні. Їхализме в вагонах товарняках. Пак зас стоялизме в Перемишлю довго. Виладували нас в Тернополи чи в Збаражи, юж того добрі не пам'ятам, бо лем была ищи мала. За нами приїхал фурман з возом и нас прив'юз до села Синява. То ся тим займала сілрада. Голова сілради нам дав хыжу, а в Висові зоставилизме дві хыжи, в старі зме жыли, а нова была

ищи недокінчена. Докінчени били тілко підлоги. Їсти варити не било на чім. Мали мурувати пеци, але не было юж коли, бо нас вигнали. Мій няньо был високи, в ту хыжу што нам дали в Синяві не міг гвойти, мусіл ся згинати, бо двері были невисоки. Тота хыжа порівняно з том, што зме лишили дома в Польщи, то така, яка найбіднішого висовляна в Висові. Тепер мій чоловік з моім братом їздили до Висови, то з нашої хыжи зробили школу поляки. Ми з Польщі приїхали в жовтні на Покрову, до Синяви. На полях юж не было нич, хибаль коло хыжи ищи дахто мал капусту не вирубану. Біда была чорна, їсти не было што, а зима юж ся приближала. Сьніг хпал в жовтні и не згинув, а чимраз, то было холодніше и настала зима справедлива и морози. Нас тото спасло, же мама знали шити. Люде приносили шити, а мати не брали од никого гроши, а повідали, што дате, так и буде. Приносили нам пшоно, гречани крупи, и муку, и сало. Ми не голодували, їсти было што. Няньо ходили молотити ціпом до газдів и тіж нам привезли зерна, комперів, бураків, моркви. Богу дякувати, родиче были здорови. Мама и няньо нас забезпечили ідлом. А інши переселеньці, хто не міг робити, як не мал здоров'я, то ходили по жебрах. Пам'ятам, як сусіди мали восмеро діти, мама была хора, а муж ей не міг сой дати ради з тима дітми дрібніма. Зварити не было з чого, мусіли ходити жебракувати.

Кітик Петро 1930 р. н.,
місце народження – с. Мисцова,
місце проживання – с. Соборне Тернопілької обл.

Што мі ся памятат

Мі было юж шіснацат, як пришво гасло о виселіню. Добрі тямлю, же штоси ся шмариво на фіри. Родиче оставили нову крас хыжу. Не хотіли іхати. Не помогло нич, бо юж чекали

нас товарняки и розписи кадиль маме іхати. Отец и мама барз пвакали, но и ми, діти, не знали, што ся діє. Відіво ся, же то якысе непорозуміня, же ф скорім часі вернеме назад. Недавно зме ся бояли німців, а teraz незнаного сьвіту. Кадиль ідеме? Ф степи України. А ми без лісу не можеме жыти, а ми маме гори! Кажди сой думав: одколь и за што до нас пришва біда. Жили зме добрі, мали дос поля, увці, де зо три корови, шеляку дробеляву. Чом тото лишати? Так голосили вшыткы мисцовяне и так плачучи сідали на тоти фіри, а пак ф товарняки. На стациях де-не-где было чути українску мову и ми знали, же зме юж ф Україні.

Тераз, як перешво сімдесят літ од часу виселіня лемків з Лемковини, ищы, вшытко стоїт перерд очмы – фіри, а пак товарняки и люде з діточками, з даякими тумакми. Тоты лемкы юж не были газдове, а дзядове. Жытя моє юж перешво. Зостарів ем ся, а помнят вертат мя г моє сево Мисцова.

Скірчак Юстина, 1921 р.н.,
місце народження – с. Шкляри

Дівування

Дівка г нас от маленкости носила на шыі два шнуркы білих пацурок. Іх не скидало ся николи. А як выросва, то и купили коралі, лем г нас носили правдиви, коралі, червены и чорны. Дівка сой мусіла вышыты прыдане. Шо богатша была невіста, то бівшу ладичку мала. Я была з богатой родины, на п'ятнацет років оддала ся, но мала вшылякы душкы, фартухи, фацельки, стоншкы. А навет дакілько чепців пририхтувала сой. Нашы тато скоро гмерли. До хыжы треба было господаря. Я мусіла скоро ся оддати. А весіля не было, но лем гостина. Не раз дівкы співають, а я плачу на постели, бо маю мужа, юж не могла гуляти.

Біщак Катерина, 1913 р.н.
місце народження – с. Солотвини

Наша хыжа

Кухня была тіж така велька, як покоі. В куті був шпаргет, вимурований з цегли або з брылок каменя, а згори отринкуваний, де варили істи. Під шпаргетом був пец, де ся пекло хліб. Під стіном стояла една постіль. На ні спав дахто старий: дідо або баба, бо ту было завсе теплішее, як у покою.

Серед хыжы стояв стіл, а пак лавка, іщы дві лавкы были під вікнами. Коло шпаргета стойла іщи една лавка, ми на ні тримали відра з водом. Воду зме мусіли носити зо студні. На стіні коло пеца вісів мисник, де ся складало вшыткы грати: тариликы, мисята, вжиці, колотов. А під мисником была така роблена шафка на горці. Делини были дельовани, іх ся мыло и трираз и штирираз на тижден.

Дика Анна, 1921 р.н.,
місце народження – с. Пстружне,
місце проживання – с. Лошнів Тернопільської обл.

Зима на Лемкіщині

Г нас зими бвыи груби, сьнігу падало богато. Зимом хвопи ходили до ліса, рубати сяги. Вшыткы хвопи бвыи г лісі, возили дирва до Горлиц, продавали.

Бабы пряли взимі и робыли повотно, пряли вовну и робыли сукно.

А сьніг г нас бвы чысти, біліцьки. Потічки замерзали. Вшытку зиму іздили на санях.

ЧАСТИНА 2

Діалектні записи є цінним свідченням «живого» мовлення типових представників говірок на певному часовому зрізі. Унікальними стають на сьогодні діалектні дані тих говірок, що тривалий час перебувають у нетипових умовах через відсутність компактного ареалу поширення, інтеграцію в нове середовище проживання, інтенсифікацію асимілятивних чинників, щорічне зменшення носіїв говірок.

Унаслідок незворотних ареальних змін середини ХХ сторіччя (підписаної «Угоди про взаємний обмін населенням у прикордонних регіонах» (1944 р.) та акції «Вісла» (1947 р.)) назавжди переформатовано долі носіїв північнолемківських говірок, яких добровільно чи добровільно-примусово розселено по різних регіонах України та Польщі. Тому змушено констатуємо, що на початку ХХІ сторіччя дослідники мають змогу аналізувати лише ідіолектне мовлення, тобто презентувати говірковий світ окремих респондентів.

У пропонованій вибірці подаємо тексти, на основі яких можна простежити особливості говіркових рис, а також створити певне уявлення про духовні та матеріальні цінності лемків-переселенців різних вікових груп.

Експедиційні записи авторка (Мирослава Гнатюк) зібрала впродовж 1998–2019 років у населених пунктах Львівської та Тернопільської областей. Подано також і затранскрибовані тексти записів із приватної фонотеки-колекції В. Максимовича (частину відеозаписів можна знайти на YouTube-каналі, напр.: <https://www.youtube.com/watch?v=mpIVyx2S-ug>), яку упорядниця діалектних текстів отримала для наукового опрацювання.

**Ардан Ярослава, 1937 р.н.,
місце народження – с. Поляни Суровичні,
Кроснянський повіт,
місце проживання – с. Чишки Львівської обл.**

Нас у́ родин'і́ было́ йеди́нацят / іа́ йе з ро́дини наймо́лочша
/ мен'і́ было́ найлі́пше / бо мене́ шитки́ л'у́били́ йак наймен'шу́
/ йак забаўка // т'риц'ят два ро́ки р'ізниц'і́ / найстарши́ / у́
мене́ буў сестри́ сын на штир'нац'і́т' рок' іу́ старши́ од мене́
// у́ сорок п'ят'ім роц'і́ перевезли́ нас на О́дешчину́ / у́ сорок
с'ом'ім приї́хали́ зме з ро́динойу́ на Тарно́п'і́лшчину́ / О́стані́е
//

Села [те, що зараз на території Польщі] дуже мало с'а
остало // ус'о спол'а'чене / церква йе та шо с'тавили / греко-
католи́чка була́ / но праў'лат' они́ на с'п'ілку с пол'аками́ /
то Пол'ани Мос'т'іус'к'і // хыж' мало шо / сид'ат иче хыжы
с'таре дереў'лане / шо йеи́ше стаў'лене до во́йни / але йе ў́же
дуже но́вых хыж' // йе пол'аки / а йе лемки спол'а'чени // там
може три штири ро́дини йа́ке бес'і́дуйут по сво́йому // там
дес сто но́мер'іу́ чи сто дес'ат // то так йу́ж хыжа од хыжи
далеко // там йе р'ічка / но она́ не йест така йак была́ ко́лиси
/ пол'а шитко позарос'тало л'ісами тер'ниноў //

Ми теж йак перши́й раз на сво́йе подв'і́р'я приї́шли / то
теж / там шитко йу́ж зниш'чене / ну і каім тут десі́ ма́йе
бути́ с'тудн'а на подв'і́р'у / было́ опса'Уене живо́плотом //
было́ брат бар'В' л'убиў сад'іу́ництвом // нис'тало нич // с'тогу
живо́плота остали́с'а два вели́ких дере́ва / р'ешта шитко
позр'ізували // н'і йаблун' / ус'о ус'о ус'о! / нема́ н'ічо́го //

- **А що мали там?**

Йаблун'і́ / кор'ч'і́ смо́родина по́ричка / у́шитко́ було́ //

- **А малина?**

Ма́лина́ було́ у́ л'іс'і́ // ма́лина / йа́годи́ у́ л'іс'і́ были́ //
г'риби́ шитки́ були́ // но́ були́ б'ілі́ г'риби́ / были́ ро'В'і́ки /
были́ голу́б'ін'ки / ко́зар'і́ // на зи́му су́шили́ бо то не́ було́ шоп
закри́вати // су́шени́ і ро'В'і́ки́ были́ ква́шени́ //

...

- **Що пам'ятаєте зі страв?**

Дома́ то́ было́ мас'тило́ / оно́ могло́ быти́ з г'рибами́ / але́
йеи́ше з мо́лока / йа́йц'а́ і ку́ст'ічки́ му́кы // во́ды там не́ было́
/ на мо́лоц'і́ было́ // га́лушкы с' терти́х бан'ду́рок // а га́лушки
л'уб'лу́ барз' і на́в'іт' час од ча́су ро́б'лу со́б' і до́ма / шитки́ зо
мноу́ йі́д'ат //

...

Про господарство

Захо́диу́ были́ с'і́ни / на́л'іво́ була́ вели́ка хата́ / с' то́йі
хати́ была́ дру́га и́нша хата́ / і на́ пра́ву сто́рону́ ти́ж / была́
вели́ка хата́ і была́ мен'ша́ хата́ // посере́дин'і́ то таќ была́
йак кла́доу́ка / то там быў і м'ли́нец / ше́ зерна́ мо́лоло́ //

Ўдо́ма́ была́ госпо́дарка // ку́ри т'рима́ли пеў́н'і́ качки́ і
гу́ски мо́же / в'іу́ц'і́ ко́рови / йа́ не зна́м чи́ были́ ко́н'і́ // орне́
по́ле́ було́ / ба́гато / л'іс' буў / пасо́виска́ были́ с'іно́коси́ были́ //
на́прот'іу́ нас не́ було́ хыж' / на́прот'іу́ нас та́кий бе́рех / бе́рех
/ за бе́регом і́шли́ пол'а́ / а то́й бе́рех быў зарос'чени́ у́с'аки́ми
к'р'а́кы / дере́ва у́с'а́ки // росли́ у́с'а́ки ди́к'і́ корчи́ //

...

- **Яка у вас церква була і яка віра?**

Ў нас́ церква́ была́ дуже́ гарна́ / му́ро'вана́ / бо дереў'лана́
зго́р'іла / она́ йеи́ше йест // там при́ходе кс'он'В' пра́вит
/ почер'гово́ с пол'а́ками // греко-католи́чка / дес' по́т'ім
на́чали заво́дити / перет' са́мойу́ в'і́нойу́ ба́т'ушки́ приї́шли
/ то на́чало то́ вони́ там // лемки́ у́ осно́у́ному́ бу́ли греко-
католи́ки //

Байса Андрій, 1937 р.н.,

**місце народження – с. Радоцина, Горлицький повіт,
місце проживання – с. Зимна Вода Львівської обл.**

Та́ посу́ха та́ка / нічо́ с'а́ не ўро́дило́ та́ і по́т'ім п'і́д'ос'і́н'
йі́дем до́дому / у́т'і́ка́йем // то́ ми ш'і́ст'не́д'і́л'с' К'і́ровогра́да
до́ Л'во́ва і́шли́ і́шли́ / ше́ возо́м йі́хали́ / ше́ в'і́з ма́ли

/ ш'іст' нед'іл' // і прийшли / і ні соб'і йісти ні т'її худо'бин'і
йісти // а ме'н'і до' ш'коли тре' було хо'дити / а ни' будеш хо'дити
бо не'ма' у ч'ім // іа ку'рови нас / о'то ос'ін' По'к'рова / пам'ітайу
перед По'к'ровоїу ми с'уди прийіхали / іа нас ко'рови там у тих
кор'чах / ко'рова там шос' со'б'і огри'зала / іа'кус' ту су'ху т'раву
// а іа бос'а'ком / бос'а'ком / іак іа то ни захво'р'їу шо іа іа'к'іс'
хву'роби не д'іс'таї // може'те со'б'і уйа'вити // кл'анус'а // ну
а потим іакос'п' іу' зими іакос'п' пере' то'то // на д'ругі р'ік до'
ш'коли / а іа дал'ше не майу' у ч'ім хо'дити / бос'а'ком б'ігаї до'
ш'коли // маї іа на у'чител'ку та'ку т'рошка об'разу // іа при'б'іг
до ш'коли / а во'на побачила ме'не і бе'ре ту к'нишку тої Бук'вар
/ і та дво'р'і іа стоїу' босиї а она мен'і по'казує шо с'а у'чити
і іа зноў на'зат // а іа так до'маїу хот' би ме'не зак'ликала хот'
до' того' кор'идору шо іа хот' т'рошки но'ги з'іг'р'їу // і іа зноў
бос'а'ком на'зад а було дес' так б'іш іак п'іу' к'ілометра до
ш'коли // іа бос'а'ком по т'ім сн'ігу // то не до пов'ідан'а / іак
со'б'і то'то з'адам то іе страх' Божії / страх' Божії // за шо
то на'р'ід так с'а то'то ви'терп'їу // а пот'ім / іа так хо'диї /
з' братом с'по'к'їним нам купили чере'в'ікы / іедн'і чере'в'ікы /
в'ін хо'диї р'ано до ш'коли до об'іда / а іа по об'ід'і //

...

Іак не було т'ашко т'рудно але іа'кос' л'уди жили /
ту'жили за тим с'воїм р'ідним к'райом / хоц' там т'ашко /
до м'іста т'риц'ат' п'ят' к'іло'метр'їу було / ду Горлиц' / то
саме блишиче було ду Горлиц' // а моїе село до Ж'дин'і дев'ім'
к'ілометр'їу //

...

– На Кіровоградщині разом селили родини з вашого села?

Та де! / у р'ізних селах! // та ви шо! / у р'ізних селах! / там
у село по д'в'і по три родини росел'али // іа'к'і ха'ти // нам
об'іц'али // там де ми жили жиї заст'упник голо'ви кол'госпу //
то у одн'її к'ім'нат'і жиї в'ін / ієго ж'ена і дочка з д'їтином /
а у д'руг'і к'ім'нат'і жили ми // уйа'в'ім' со'б'і іак то можна //

а у До'нецк'її об'ласти то ко'лис' була Стал'інска / повесел'али /
бо там м'її вуйко / так і лишиї / то у земл'анках жили / у
земл'анках // іак іедна ж'інка розказу'вала / у земл'анци / мали
ко'рову / дес' там іа'кес' було д'ериво / прийіа'зали ду д'ерива
коло тоїї земл'анки ко'рову / а на р'ано ви'ход'ат' / кост'і /
воўки з'іли ко'рову // то каже / вс'о позби'ралис'а / тлу'мачки
на плеч'і і т'у т'у т'у п'ішли // там страш'не були воўки у тих
степ'ах //

**Головач (Тиханьська) Катерина Василівна, 1929 р.н.,
місце народження – с. Мілик, Новосандецький повіт,
місце проживання – с. Доброводи
Тернопільської обл.**

там на Стал'інску ка'зали / же приїхали д'икы л'уде / же
д'икы л'уде з л'іс'їу / а іат' ми с'а поўби'рали' до с'воїх у'бран'їу
/ та аж хо'дилис'а ди'вити і ка'зали / на мене ца'р'їуна // же
ца'р'їуна іа д'їўчина была / така мо'лода // іат' іем с'а у'брала
до гор'сета / до тої тибет'ової с'п'ідниці / таку виши'вану
блуску / то му'с'іла м да'вати пот'ім тим д'їўчат'ім // там
поўби'рали с'а т'рошки // пол'італа / пол'італа со'б'і і зноў
д'ругу у'брала / бо они таке ани не ви'д'іли там // была б'іда
така ст'рашне //

...

а іак хо'дили з'ме т'рактор т'агаї / а мы та'кы быї причеп'
/ а тут сапкы причеп'л'ане і т'рактор ішої то'ти сапкы
т'римали сапку'вали коко'ру'у // то у'с'о об'ут'а з'ме по'дерли /
з'агнаї т'рактором а мы л'їтали за тим // таке вс'їл'аке было
там з'ме пре'жили / а по'тому от'а'мал' мы т'їкали за р'ік /
приїхали з'ме ту на Зах'ідну і ту іу'ж да'ли нам пол'а і по'мали
по'мали та' з'ме с'а ту остано'вили //

...

н'ан'о звали / ни т'ато / по'мерли нам шче на За'ход'і // і мы
з ма'мом п'їа'теро нас было д'іте'ї / мы іїхали при'везли нас на

Стал'інску област / терез Доњеца / перше была Стал'інска / і там нас дали до такої хаты п'ід^м соломом / н'іскої / што д'вері так'і / с'ін'і нам зроб'іли зо соломы / жебы на'дв'ір на'нас с'н'іг не'кур'іў і не'дуло // і там з'ме пережили р'ік // ходили з'ме на'ро'боту // хо'дила м за при'цепом / сапк'ували / т'рактор т'агаў / а мы п'ішком / т'римали сапкы і так з'ме л'італи 'ц'ілії ден' // по'дерли з'ме о'бут'а й'аке то з'мы мали / босо й'уж по'тому // ка'зали же ту на за'х'ідн'ій буде л'ішье / же ту при'їхали л'уде та ма'їут хаты / а мы там лем ў такых будах с'їд'или / бо п'ід^м соломом // там была б'іда вел'ка / там фронт при'ходиў даўно // ту по'дорозі т'іл'ко шо з'ме на'п'лечах за'несли два'дцет к'іло'метр'іў і'шче най'меншій брат маў два і п'іў рока і'шче й'ого т'реба было нести бо не м'іг іти п'ішкы / а мы з'мамом / тата з'мы не мали // так по'тому з'ме при'їхали ту // ту не было / де жыти / с'їд'или з'ме п'ід^м таком шопом // по'тому нам й'ак пришоў з'ночи дошч / а даху не было / лем така буда с'к'райом і так з'ме тото поли'шали вс'о там / а поўт'ікали до / такыі быў клуб / і там до того' клубу // за'тот час псы нам по'їли / по'превертали тото й'ідло / шо з'мы мали і так з'ме б'їд'іли ст'рашне // нас было п'ія'теро д'ітеї / то й'а ўже была с'тарша / а тр'ох х'лопц'іў было мен'шых / і ма'ма хо'дили по'жебрах / по хатах про'сили // й'а раз п'ішла т'оже пам'їатам й'аг й'ем п'ішла по'жебрах по'сел'і // і ў й'едн'ій хат'і б'іл'ат хату / ка'жут / ти мо'лода така / то ти хо'диш / а й'а ка'жу та да'їте й'а буду б'їлыти / бо й'а ўм'іўу вс'о // і так б'їл'ше'м не п'ішла / а ма'ма хо'дили // і нас було п'ія'теро / так ми тото бес тата / бо тато нам по'мерли ше на За'ход'і // нам тоти с'воїї / дака ро'дина т'роха нам по'ма'гали // а й'ак т'равы й'їли / а бур'їяны // на'Зелены с'н'в'ата коло ц'ерквы быў обх'ід^м с'про'цес'ійом / а мы были на'лан'і зби'рали з'ме ш'чавел' / ма'ма на'с'іклы / бо ў нас на'Зелен'і с'н'в'ата вел'кыі п'разник быў / та мы ножом / не тре' было то з'ножом ро'б'іти / н'іц' с'н'ічи // ма'ма нам на'с'ікли / она за'л'айе водом / тото нам с'кысло і не было

што вар'іти // в'ц'еркв'і обх'ід^м / а мы были на'лан'і зби'рали з'ме тої ш'чавел' зноў друге жебы нам того нава'рили і так з'ме б'їд'или ст'рашне / аж по'тому по'мали по'мали дали нам пол'а / мы тото обраб'ївали т'роха з'ме мали с'вого з'ерна та і хо'дили по'зароб'ітках / то ко'пати бара'бол'у / то са'пати і таг з'ме пережили // по'тому быў колгосп і ў колгосп'і з'ме ро'б'іли // і так што з'ме пот'ім с'а й'уж до'жили / што знам было л'ішье // но терез й'уж бы' было л'ішье жыти / но таг же ж мы с'тары //

...

з'от'ал' была й'ем ў Пол'шчы там і на'ша хата // ми жыли так од села три к'іло'метры / было ў нас штир'нацет хат так коло л'іс'іў // ў'куп'і было ш'тыр'і хаты // й'аг ме п'ришли с'а поди'вити то такы й'а'лиц'і з'руби ви'росли на тим / де хата / п'іўниц'а / хати не было / бо там ўже зго'р'їла // п'іўниц'а така была шо скле'п'ін'а тото с'ка'м'ін'а / а не м с'а не поди'вила до'бр'і / бо м с'а бо'їала там де дакы з'в'іри мо'гли бути / коло л'іса мы жыли // мы мали с'ім і п'іў гек'тара пол'а / п'іўтора гек'тара л'іса / там на За'ход'і // і мы там д'уже до'бр'і' жыли / т'риби росли / й'а'фыри / й'а'годи / чер'ниці / ма'лина // ўс'ого з'ми поназбиру'вали / насуп'шили с'їй т'риб'іў на зыму / тих й'аблок на'клали / ўсого з'ми мали / б'рин'ї наро'били з'овечого сыра // до'бре было там жыти / д'уже нам до'бр'і там было жыти // ну а по'тому нас пресел'ыли / пресел'али нас на'раз'і хто хт'іў / а по'тому му'сово / і ўс'іх нас повиво'зили //

...

п'іўтора к'іло'метра было од нас / ми хо'дили ўсе но'сили й'а'годы / т'рибы / там были п'ани / кур'орты ў нас были / была тота Ш'чава / така п'ід' таким дахом // там па'нове при'ходи'ли на кур'орта і п'іли тото / так пам'їатам с'такан і таком т'рубком / то с'їдали соб'і тили л'іку'валис'а / ў нас были л'іку'вал'ны воды / были аж тро'їакы воды / шо л'іку'вал'ны // і нам да'кої жал' за тамти'ма на'ши'ма ст'ра'нами / т'риб'іў ўс'їл'акых росло / з'н'в'іры ў т'отых л'ісах было // і так / за'кої й'а была два'razy ў Пол'шчи //

...

нас за'везли переселили на Стал'інську област / тата йуж не было / бо тато нам г'мерли і ми з мамом б'ідакы п'йатеро д'ітеї / хлопці ї трох было мален'кых і йа чет'верта / а сестра вышла замуж / йуж в'ід:алас'а / і ми там жыли ў так'і хат'і п'ід соломом по'тому г'ночи ц'ілу н'іч нас сторожу'вали бо не х'т'іли нас пустити з'в'ітам / а мы заб'рали шчо могли до рук / шиче най'молотчий маў два і п'іў рока та й шче його т'реба было нести // шили з'ме т'рицет к'ілометр'іў п'ішком / с'к'іл'ко ми могли за'нести на п'лецах? //

...

Про село і річку

з'горы села видно р'ічку Попрад // така шир'ока р'іка / а на тим боц'і р'ікы жыли ми україїнці / тоты руснакы нас н'іби з'вали / а по тамтим боц'і по д'ругым Чехословак'ія / словакы жыли // они такы были л'уде майже йаг і мы / лем троха мова інакша йіх т'рошка была // переходили з мо і через р'іку мож было п'рейти так ж / де п'литиа вода / то так // а йак така была шир'ока / то такы м'іст быў / шо на тот м'іст т'реба было пропуск мати / бо там была Словак'ія / а ту была Пол'шча //

...

Про будову хати на Лемківщині

вигл'ад / дереу'яниї // выгл'ады дереу'яны // із дерева были хаты / хыжи з ме звали / п'ід тон'тами накр'ыти / або п'ід бл'ахами / під бл'ахом / п'ід тон'тами / п'ід^м соломом не было / не было ў нас солом'яных хат //

так фаїно вигл'адала што йак было заїти до неї / йак п'рийшоў такы до нас там / та з'ме му ка'зали / а чом не їдете дал'і? // та де бы йа такыма ногами там ішоў // йак мы так ч'іс'тен'ко ў хат'і мали / п'ідлога была б'ілен'ка ви'мыта така йуж аж жоўта / ў хатах / мали з ме шчикатурену хату / фаїно образы / ф'іранкы на в'ікнах / шафа ў хат'і / св'ітлиц'а і п'екарн'а // п'екарн'а з'вали тоту што с'а сид'іло

г н'і і ва'рило йісти / і йілос'а там / ст'іл быў / постел'і были с'пали // а д'руга хата была / з'вали св'ітлиц'а / там ўже малы лахы такы на с'в'а'точны там шафа была / і тоти постел'і л'ішка постелены так / там шо с'а не с'пало там п'еринь новы / по'душок / так фаїно з ме мали // сад вел'ки з ме такы мали / с'ливкы / йабка / г'рушкы // йа была два раз ў Пол'шчи / то раз йем была там с'а по'смотрити то лем так л'ісом йуж з'росло ўс'о і так // ў п'екарн'і шпарг'еты / хл'ібови п'еєц с'а зваў / а тото к'ухн'а ту та шпарг'еты з'вали / ш'парг'ет // были г'орці / не ба'накы / а г'орці // н'іж / костуркы у нас не было //

Гурей Костянтин, 1936 р.н.,
місце народження – с. Солотвини,
Новосандецький повіт,
місце проживання –
м. Монастириська Тернопільської обл.

Про школу на Лемківщині

в йедним кл'ас "і ўчыли с"а пару кл'ас"іў // зош'ытиў мы не малы / а малы дошку і пы'салы р'ис"іком / рыс"ік то так'е йак бы по'в'істи / йак с бата'рейки ўз"ати цей вуг'іл' і по дошц'і / по матов'і дошц'і пи'саты р'ис"іком // зош'ыти мы майже ни мали / к'ныжка там была йедна на дек'іл'ка / а п'ериважно ўчытел'читав / там пов'ідали / то ї так //

А чи карали дітей?

ої карали! // ше ї добре карали / йак би шос' таке // йа сам нав'іт' д'іс'таў дек'іл'ка // палка / начит' ўчытел' маў таку па'лиц'у / і вот йак йа нислух'н'аниї буў або наш'кодид' / на по'руч'і або на г'ору в'кут'і кл'а'каты // били сил'но нав'іт' / йа би ска'зав' начит' // то так немож пов'істы / ну йак ни виўчыў урокы / то п'ісл'а урок'іў / п'ісл'а за'нат' зальшалы жебы ўчытыс'а // ну а по'том ко'рову насты // ў нас госп'одарка йак вам пов'істы була не д'уже аш вел'ка // ну було с'к'іл'ки дес' / чотыры ко'ровы / дв'і пары коней / та V'іна / той кур було

поўно // буў с'луга йа'кіі ро'біу' начит / на госпо'дарц'і // а тато ф'ііакру'ваў // буў / пара' коней / ф'ііак'ерки / а ў' зиму санкы //

...

Що таке фіякерка?

ф'ііакерка / а во то йак'шо' коло' Оперного те'атру' воз'ат' т'і ф'ііакры / то ф'ііакры' начит' / то ф'ііакры // та'кіі пов'із / і кон'і / начит' // то ф'ііакерка / ну зам'ісц' так'с'і // зарас так'с'і / а ран'че то ни' було' машин' / али то та'ко ф'ііакрами' начит' //

...

Розповідь про вечорниці

йак по'чаўс'а / почи'наўс'а п'іст р'із'д'в'аній / то бу'лы ве'чырки / начит' ў' сел'і // там зби'ралис'а ўс'і ж'інкы п'р'асты' або п'лести / ну і х'лопц'і там при'ходили / начит' / то // ве'село' було' / начит' // але п'іанкы там ни' було' / там ни' пы'лы / жарту'валы / га'далы / про с'войу' б'іду / чи хва'лилис'а / і так' дал'ше / но а йак же ш' перид с'в'атами / то йуж' бы'лы / так во йак ска'зати // то зро'бы'лы та'кыі обр'ад / хо'дили х'лопц'і / д'іти / та'к'і // кол'аду'вали / пропов'ідали / йак би вер'теп' //

**Гурей (Пеляк) Стефанія, 1930 р.н.,
місце народження – с. Солотвини,
Новосандецький повіт,
місце проживання – м. Монастириська
Тернопільської обл.**

Про прикрашання ялинки

нап'рим'ір / ц'іліі п'іст ста'райут'с'а д'іти назби'рати соб'і / шоб чим' мати ўб'рати йа'лынку / то пот'рафило // ў нас нап'рим'ір було' вос'меро д'ітей' але йак поста'виў ў ко'робку чекол'аду йа'кус' там на йа'лінку / йі' н'іхто не рушиў / н'іхто йі не рушиў // о'на сто'йала / аж п'рийшло на С'в'ати

веч'ір / пред' вечором / п'ішоў брат на с'воей / до с'вого л'ісу / і пери'важно ви'рубували йа'лінку / ни сме'речка / а йа'лынка // йа'лынку / і то'ту йа'лынку при'носиў до хыж / ў хыжы йі ўби'рали // ўб'ра'лы йа'лынку / на ко'ждій йа'лыніц'і' мало' буты два'найц'іт с'в'ічочок // специ'йал'н'і с'в'ічечкы' бы'лы с та'ком п'ідс'таўком / шо во'на с'а ўпи'нала / та йак' терас' шо мы в'ішамы' лахы / але оно ж' мало та'к'е гн'із'дечко роблене / і ў тым гн'із'дечку' было спе'ціал'не на с'в'ічку //

...

Про миття на річці перед Святвечором

но то'д'і перид' са'мом ве'чер'юм' вечер'ом' д'іти ўс'і бос'і // нас от' хыжы до р'ічкы / було' метр'іў т'риста / то ми ле'т'іли бос'і по сн'ігу' митис'а / п'ід / на гучку / бо там вода' тече / назива'лы гучок та'кіі во / там с'а п'ід тим гучком' мы'лы // йака бы не' была тем'пера'тура / ўшыт'ке д'іти ле'т'іли босимы' / приле'т'ілы до хыж / ноги ст'р'іпалы на д'ідуху / ўже при'несли до хыж' д'ідух со'лому // но і ст'р'іпалы но'гы / но'гы па'шы'лы / але д'іти' бы'лы зд'раво / н'іхт н'ікому ни пош'кодило // і так ўже с'ідали тоў'д'і до ве'чер'і //

...

Про відсутність дитинства на Лемківщині

с'амого' малку до са'мого' того' д'іти ни' мали д'ітин'ства / н'ііакого' / бо ко'жде' мало св'іі' обоў'язок і с'воей за'н'ат'а // от' нав'іт' не' можу' соб'і та'к'е зга'дати' жебы' йа / така' була ўсе за'баўка' Шукам'-пукам' / те'раз шо ўг'а'даіут' / то йа с'а не' мала ко'ли п'іти ба'вити / бо бу'лы менч'і за' мене' д'іти / йа' мала йіх / йа н'іколи не' мала в'іл'ност'і та'койі' йак йа по'вин'а була йіі' мати // йак' те'раз' наші' і д'іти / шо май'ут' до п'ят'нацат'рок'іў' воно' нима' н'ічого' / н'ііакого' обоў'язку // а то'д'і не' // і од'авалис'а' дуже' с'коро / п'ят'нацат'ш'іс'нацат'рок'іў' / ішла ў чужы'ну / на д'руге' село / на д'ругу' госпо'дарку / ўс'о / то дитинс'тво по ўс'ому //

...

А було, що не жінка йшла до чоловіка в хату, а навпаки?

Р'ітко дуже // она йшла за не в'істку / а в'ін йшоў за з'ат'а // але то було тако́го р'ітко // ў нас ни́ було тако́го / ў нас ўсе старалис'а так шо ли'шалис'а // нап'рим'ір нас було ос'меро / але кожде / кождому старалис'а отото поле дати тоб'і / отото поле дати тоб'і / тото тоб'і / а тот с'а ли'шаў / добре // обоўйас'ково ли'шаўс'а дома хлопец' // хыба бы ни́ було хлоц'іў / ц'ілком бы сам'і д'іўчата / отод'і хтос' за з'ат'а // периважно ли'шали дома на господа'рц'і хлоц'іў //

...

Про підготування до випічки хліба

ото йе хл'ін периважно пекли / то йе к'істо ви'м'ішували // ў нас нап'рим'ір ніхто ни́ м'ішаў хл'ін рукамі // оце була лопатка йаком м'ішали // ў нас хл'ін буў йарчаний / в'ін не буў та'киї густий йак тут / пше'ничний / а в'ін буў р'ітчий / його кождий робили // йак би дехто в'ид'іў жы дехто рукамі м'ішат хл'ін то це би по'зор // то би на нас ка'зали ган'ба! // ну а к'істо розчын'увалы / йак з'выкло розчын'айут / а пот'ім п'ід'гуишувалы / а ўже викла'дали / викла'дали тут / опалали / тут ўже п'ідси'пали муку / клали ку'сок к'іста / опалали і на лопату до пеци са'джали //

...

Розповідь про кажанів

мыш'пергач / то йе зви'чайний птах // в'ін л'ітат вечер п'іс'л'а заходу сон'ця і в'ін л'ітат дуже ниско пом'іж хыж'і // йаг в'ін заїде / фсе с'а с'м'ійали з д'іўчат / не с'іди доўго / бо йак т'і той мыш'пергач зал'ізе до волос'а / то пот'ім його не вит'агнеш // оны жыли п'іт стри'хами / периважно ф хыжах п'іт стри'хами // жыли т'іл'ки п'іт стри'хами / дуже богато йіх жыло ф сто'долах / ф солон'і в л'уде'ї // оны были на по'доб'і совы / дн'ом не л'італи / дн'ом сид'іли / а в'ечором л'італи і з'ночи // а з'имойу йіх было менше за м'ітно / може вони і л'італи в'ечорами / пролет'іли та і п'ішли та і майже його не было видно //

...

Про будні

йаг д'іўчата / то от четвер'га плели ко'с'ічки / бо мали волоз доўгий / ко'с'ічки плели / жебы быў кучер'авий волос // то т'реба было кожны дитину т'іў мам'і помити / поче'сати / зап'лести / а йаг была сестра старша / то ўже плела йедна друг'іў / але то было таке жит'а // а мали нап'рим'ір два'цет п'ят морг'іў пол'а / і по'пробуї / і зо шист ко'роў три рази дн'а видо'йти т'іў мам'і і п'іти на поле / і зроби'ти чого там йе // ф коли санкы б'рали дитину с'обойу от са'мого малку на поле / клали до той коли санкы // чи оно пла'кало / чи н'іт / она мала т'іл'кы того часу / шоби його накор'мити / а р'ешту оно йуж мало само найти йа'кысу соб'і забаўку // і тому нашим л'уд'ам не було таг аж л'ехко / але р'іўно ж тим пор'іўн'ати з нашим по'в'іт'рам і с тим шыткым / то зараз пор'іўн'ан'а не' йе // може было само ф'ізично т'аише / але кул'тура была в нас // на кожде с'в'ато с'ходилис'а // л'уди нап'рим'ір перед кожными р'іздов'аними с'ва'тами с'ходилис'а / были в'еч'ірки // кождий в'еч'ір ишли д'іўчата / хлоц'і // тота плела / тота виши'вала дашто / а кажда мала роботу / сид'іли на тотих в'еч'ірках і ф'с'акы ан'і'доты пов'ідали / йаг з'викла 'молод' / але ўже на тоты в'еч'ірки мали п'раво не п'іти / а п'ішли на роботу йа'кысу //

Дем'янчик (Васильчак) Марія, 1939 р.н.,

місце народження – с. Ганчова, Горлицький повіт,
місце проживання – с. Нова Гута Тернопільської обл.

Про страви

Но то да'йес'а к'иснути / т'реба к'васок мати бо йак сам'і др'іжУ'і / т'реба та йак п'ече хл'ін / тре ли'шити с'і к'васок жебы в'ін добре в'икис / того' к'іста но / жебы добре в'икис і так пот'ім добре к'іселиц'у / бо йакби др'іжУ'і во'на буде солотка / во'на буде ни'добра // ну і во'но по'кисне а пот'ім / рано

/ бо йа так дайу на н'іч ўсе жэбы ви'к'ісло // то оно ви'к'існе пот'ім т'реба без марл'у проц'ідити / к'іп'ят'ку пот'ім ду того / але ду тойі мук'і в'іў'с'аноі т'реба дати зо д'в'і ложки пше'ничнойі му'ки / а пот'ім проц'ідити / к'іп'ят'ку до'лити і поста'вити йак би на тих'ім та'к'ім / леген'к'ім вогн'і би во'на не приго'р'ала // і ўс'о / і к'іселиц'а //

– А тертяні пироги як робляць?

нат'рес'а бара'бол'і / т'рохи с'а йейі видусит / бо оно так'е р'ідке / с'а видусит / то ўз'ати та'ку кул'ку / то йе с'ура / йа зо с'ура ўсе робила / с'ура до сере'дини // то таке фа'йне // сме'таном по'лити / нак'рити / во'ни в'ід'і'дуть / і так'е м'а'гон'ке фа'йне //

Дзяма Степан, 1946 р.н.,

місце народжэння і прожывання – с. Рудно Львівскай обл.
бацькі із с. Воля Цеклінска, Ясельскій повіт

Розповіді про своє жытця

Гово'рити шос по лемк'іўскы / і ти теж знаш? / барз чи кус? // родиўс'а тис'ачу дев'ятсот сорок шест'ім роц'і ў'Луганск'іі области / Старо'б'іл'скый райо'н / село Омел'ково // там мы прожыли три м'іс'ац'і / до'пок'ім тато з ро'дином ви'їхаў в:олинску област' / там прожыли з'ми три ро'кы // ў сорок деў'ят'ім роц'і прій'хали до Л'вова / до Рудна // з сорок дев'ят'ого ро'ку жи'йеме по г'нешній ден' ў Рудно //

...

– А родина ваша звідки походить?

Кра'к'іўска област' / ну войе'вудство так'бу'деме бес'іду'вали йак оно йе / бо области не йе х Пол'шчы / а йе войе'вудство / пов'іт Йасло / село Вол'а Цекл'ін'с'ка // то деў'ят'натцет к'іло'метр'іў од Йасла / од райо'ну // ту прій'хала і ба'б'ца была мойа / і ма'ма ма'ма і та'това ма'ма // депорту'вали шыт'кых ту //

– А в котрому році була депортація?

ў сорок п'ят'ім роц'і была депар'тац'і'я // йа йуш з Пол'шчы йі'хаў / йі'хаў / з'родиўс'а на Укра'їні / а з Пол'шчы йі'хаў //

– А шось розповідали про депортацію?

айа'т'же ж / пр'ишли до хижы і по'в'іли / мате дв'і го'дини часу // шо можна було ўз'ати ў ру'ки? / нич // ўс'а госпо'дарка / шыт'ко йа'ке было на'жите // бо можна по'в'істи / же сотн'і л'іт / бо Лемк'іўш'чына / хр'ист'і'янс'ка дер'жава шы'че на сто двадцет п'ят' ро'к'іў ско'р'іше была / йак Кийіўска Рус' // Кийіўска Рус' б'рала йе'пископ'іў для вис'в'ачен'а Кийіўскоі Рус'і б'рала з Лемк'іўш'чыны / так шо кул'тура там была д'уже ви'сока і на г'нешній ден' йе висока кул'тура // йі'ж:у до'сит' часто на Лемк'іўскы ватри / с'і л'уды зій'ж:айут з ц'ілого с'в'іту / барз йе гарн'і // на'в'іч'айно ме'ні шит'ко по'дабат / йешче би така мож'лив'іст' была йі'здити ка'жди р'ік / было шы'че л'ітше / але не ўсе мож' проій'хати / але йак йі'ду задово'л'ін'а мам бар'во велике //

– То вас виселили спочатку в Луганську область?

так о'ни розима'рили наш нар'ід по ц'ілі'ї Укра'їні // ста'ралис'а так порозки'дати / шоб л'уде не могли с'а скомпану'вати до'купи / порозима'рвали / але л'уде такы были шо з До'нецкоіі области до Л'вова коро'вами йі'хали та'ку дал' // йі'хали і доби'ралис'а / бо думали же вернут'с'а до'м'іў / но так с'а не с'тало / йак би с'а х'т'іло / але // ў'шит'кых виселили / ц'іле село // наше село было шит'ко на С'ход'і / а пот'ім позій'жалис'а / най'б'іл'ше йе на Тарно'пол'у // то кажут' / то йе лемк'іўска сто'лиц'а //

– А хтось залишився на Сході?

не йе н'ікого / не йе абсо'л'утно н'ікого / а не йедно живо ду'ши там не йе // мене было три сестри і брат / пій'теро нас было / ли'шило'с'а нас тро'йе // сестра з'мерла / йедна мала ш'тир'і ро'кы / йедна мала п'я'десат // нас ли'шило'с'а тро'йе / мам б'рата з п'я'десат д'ругого ро'ку / сестру з п'я'десат п'я'того і йа с:орок шест'ого // ма'ма мойа прожыла в і'семде'сат ма'йже

с'ім |рок'іу / тато с'ім|десат |йеден // |баб'а |доўго |жыла /
|мала в'ісем|десат |в'ісем / а та|това не знам |к'іл'ко |мала / бо
на |Волин'у она |г'мерла / |яа |ишче быў |малі //

...

– Кажуть, шо лемки довго живуть...

таг |йест / бо |яа |мам |ц'оц'у / |йіі на |г'нешні ден' дейа|десат
|семи р'ік і |яа |вам |пов'ім она |йаг |йеде зо|заду / то по|дивиш'а
/ то би не |пов'іу же |йіі с'т'іл'ки |рок'іу / так |йеде / не |йеде
як с'тара |л'у|дина / а |йіде так барз р'іу|н'іцко о так |ходит' //
|йедно |б'іда же не |чуйе / не |чуйе б'ідна / а так |шитко |хоче
з'нати / |шитко |пам'яатат / шо |было г |моло|дости // |як
п'р'ідеши / то |буде пов'ідала |годи|нами / |она |шитко |пам'яатат
/ |деўйа|десат |семи р'ік //

– А як ви спілкуєтесь з братом і сестрою?

а |як |хочеме / |хочеме по |лем'к' |іўскы / |хочеме по |укра'їнскы
/ |можеме по |пол'скы //

– А де вони живуть?

а |мы |шиткы |разом |жи|йеме // |моіа |х'ыжа / |сестри і |брата
/ |йеден р'ад |шитко //

– Багато переселенців там є?

|йе / |йе |дос / |ў |Руднім |йе |дос // |там |ко|лиси |пан |маў |пар'цел'іу /
|пар'цел'іа то |тери|тор'іа с'а |нази|вали / то там |жылі |маіже
в'ісем|десат |п'ят |про|цент'іу |сами |лемкы // |жылі с'тари і
|шиткы по|миралі |йуш / не |йе с'тарих / |йе|дина то |ц'отка /
|як'і |деўйа|десат |семи р'ік |ишче |жи|ва / а |йуж с'тарих / то
|йуж не |йе |н'ікого // |иш'че |йе |ро|дина на |Тарно|п'іл'ичин'і / то
по та|тов'і |л'ін'іі / а так |шиткы по|отхо|дили // |як |буде по
лем'к' |іўскы / то |буде так с'а |бес'іду|вало / |Дз'ама |Штефан / бо
так пов'ідали г |нас // |йешче |што?

...

– Як ви суди приїхали, то як сприймали тут лемків-переселенців?

|яа би не |пов'іу же по|гано / |нор|мал'н'і / |барз |ц'і|каво |йедно
же |они |потім |сами наў|чили'а по |лем'к' |іўскы |бес'іду|вати

по нас // |лемкы |л'уди |х'перты / |они с'а с'вого |три|майут //
|добр'і пов'ідам? // |як |село |жыло / то |село |было |як |йедна
ро|дина // і то |кажде |село |было |таке / |яаг |йедна ро|дина // на
|замок |штоси |зап'ерати / |н'іхт |нич не за|пера // |як |казали на
с'к' |ібку / |аби |пес не |зайшоў та |в'ітер не |отвориў // |зло|д'ііі не
|было / |была |дуже |ви|сока |кул'тура |рел'іг'іна // |раз |рел'іг'іна
кул'тура |ви|сока / то |йуш там |нихто не |можє |нич |ўк'расти /
|вихо|ван'а не то //

...

– А в радянські часи ходили до церкви?

|а|якже |ж / у нас там |була |ц'ерква / |была і |йе // |але |сп'рава
ў т'ім / |же то|ти |к'с'он'и |были с'таў|леніки |каге|бе / то
|нар'ід до них с'а так не |маў то |теп'лоти / бо ро|зум'іу же / до
с'пов'ід'і |л'уди не |хот'іли |ходити / бо |виспов'ідаш'а / а |заўтра
нев'ідомо / |што з |тобом |буде // |але |своіі с'в'ата |в'шиткы /
|яакы |были / |шану|вали і |шану|йут // |те|пер то |ўс'і |зби|райутс'а
ў |ц'еркв'і / |маіем |ўже |своіу |ц'еркву / |гур'туйутс'а // |ў |Рудн'ім
|была |правос'лаўна |ц'ерква // |ну |яа |ходиў по |великих с'в'атах /
на |Паску і на |Р'іздо // а |тепер |хоУу |каждоіі не|д'іл'і бо |мам
с'воіу |ц'еркву і знам |же / |як п'ідеши до |спов'іди |шо |к'он'ов'і
|пов'іш / то так |оно і |буде // |нихто там не / |проб'лем |н'і|яких
не |будеши |маў //

...

– Розкажіть про своє дитинство?

в |п'а|десат |тре|т'ім |роц'і |п'ішоў до |першо |кл'аси / |ў
ш'із|десат |чет|верт'ім |зак'інчиў |йеди|нацет // |пот'ім с'а |вчиў
у|чилиш'ча |маши|н'іст'і |электро|воз'і // |зак'інчиў |п'ішоў до
|воіска / |воіску быў |шо|фером // а з |воіска |п'р'ішоў і так |п'ішоў
шо|фером по |г'нешн'і ден' / |йуш |буде |сорок |рок'іу на |весну
|як |шоф'еруіу // |по|дабаца |м'і то|та ро|бота / бо |жебы |йей
|добре |ро|бити / то т'реба |йей |л'убити / |праўда? // |ў ш'із|десат
|деўйат'ім |роц'і |о|жениўс'а / |два|нацатого |ч'ервн'а // |мам |сына
с'ім|деса|того |року / |дочку с'ім|десат |тре|того // |мам |пе|теро
о|нук'іу / |три |хлоп'чиска і |двоіе |д'іуча|тисок / |наіс'тарша

пйатнацѣтѣл'ітна / наї'менишѣ иш'че не х'одит // моѣа дру'жѣна
з'бойк'і'ї / але дос'близко од'нашо гра'ниці лем'к'і'їско не да'леко
// до'речи там ѣе'село Лисаво / те су'с'ідн'е / то там т'реба
'было би иш'че досл'ідити / они лем'лем'лем' бес'ідуйут і'таку
'майут по'зиц'і'їу т'верду / ѣак'лемкы // там ѣак'би'недаї'Боже
х'тосѣ ч'ужѣ п'ришоу' і хот'і'ї ѣа'кысу зро'бити 'б'іду / то'они
зл'і'талѣс'а ѣак'ворони'шиткы'їуш'тут до'їеден // а ѣак'б'уде
'їїхау' ма'шином / і'буде в'ід'і'ї же ти с'тойиш' / жебы'не мау'
де поса'дити / то на дах'т'а поса'дит / а та не'лишиш' // ѣа не
досл'і'Увау' / але'думам / же'они т'їж'майут ко'р'ін'а'наше /
'наше // чоло'в'ік'лемко / ж'їнка лем'кын'а / а'д'іти лем'чата //

...

– А ми чули ще форму жіночу лемканя?

а сп'рава х'т'ім же ѣак'і'ї 'кажд'ім'сел'і'і на Укра'їн'і ѣе
с'воѣа го'в'ірка // в'їедн'ім'сел'і' бес'ідуйут / можут по'в'істи
барз'добр'і / а г'їни'ім'можут по'в'істи'дуже'добр'і //
р'із'ниц'а ѣе / невеличка / но'але'їеден'другого розум'їе // г'
нас пов'ідали'в'ікно / а г'друг'ім'сел'і'выгл'ад //

Землянська Катерина, 1928 р.н.,

місце народження – с. Вороблик, Кроснянський повіт;

місце проживання – с. Басівка Львівської обл.

мы'жили в'горах / у'нас'дуже'было'в'есело / д'і'їкы і
па'р'ібкы хо'дили'насти'худо'бу // мо'лодѣх'хлопц'і'ї і'д'і'їчат
ли'шали'насти'худо'бу, а'старѣшѣ'їшли'окремо / до'них
прихо'дили'па'р'ібкы'їще з'дру'гого'села / та'ї'было'в'есело //
г'не'д'і'л'у'старалис'а / жебы'мама і'тато'насли'худо'бу /
бо г'не'д'і'л'у'были'тан'ц'і'ї // вс'і'їшли на'тан'ц'і'ї // при'їхала
му'зѣка з'дру'гого'села // прихо'дили на'тан'ц'і'ї'фр'а'їре з'
дру'гих'сел'і'ї // сам'і'па'р'ібкы не б'рали'танц'у'вати'д'івок //
'т'іл'ки'наши'па'р'ібкы виби'рали'л'їпшѣх'д'івок / котра'г'м'їе
'гарно'танц'у'вати / была'к'расна / котра'така не задри'пана
і да'вали'їм'танц'у'вати // тод'і'коли'наши'па'р'ібкы'їшли

до'них'танц'у'вати / то'їм'тиж'виби'рали і да'вали'с'воѣїх
д'івок'танц'у'вати // але'было'так / ѣака'д'і'їка не'мала
кавал'ера / то'могла'танц'у'вати'їедин / дру'гий'танец' / а
'котра'мала / то с'а'бо'їала / жебы'їеї не'лишиш' // то'так
с'а'знаїо'мили і с'а'од'а'вали / в'іно'с'а'з'вало //

Коновал Василь, 1927 р.н.,

місце народження – с. Біла Вода, Новоторзький повіт

місце проживання – с. Липники Львівської обл.

Про переселення на схід

При'їхали'ту'ї'сорок'п'їат'ім' / у'ї'сорок'п'їат'ім' // при'їхали'ту
на'доу'го // ма'їе с'та'ш'їс'наду'ат'рок'і'ї / ѣак'с'ти'ту'при'їхали
// та'де'ми'знали'же'нас'будут'виган'ати // п'ри'їшли'їак'і'
ком'і'сарѣ // при'везли'нас'там'ї'село // у'Зимн'ї'Вод'і'були'с'ти
/ намов'л'али'запису'вати // та'н'їкого'та'кого не'було // к'їл'ко
'л'удеї'зго'дилис'а з'ї'села виї'хати на'сх'ід / п'ї'ї'села // та'дес'
та'дес' з'ї'сто'р'один'виї'хало // у'Нов'ім'Сочу' / ф'їра'ми в'ід'везли
до'Нового'Сочу // то'шо з'їс'тавили'то'їс'ї на'один'пойїзд / т'ї
шо з'ї'села // Ворохо'рог'радс'ка'област' с'тани'їїа'Сверд'лоу'ка
/ те'пер'Лу'ганс'ка / Лу'ганс'ка / та // Б'їр'у'ково // а'ра'їон'буу'
Сверд'лоу'с'киї // нас'при'везли'ї'село / там'было'ш'їс'т'кол'госп'і'ї
// то'село'було'в'елике // нас'дали на'кол'хозн'ї'дв'їр' / там'були
тел'ата / то'тел'ат'дали до'стай'ни / нам'дали'то'то'пом'ї'їж'
ха'тами / сестри'брат'ше'мо'лоди'ї'були // н'ан'о'і'мама'пла'кал'ї
// зле / жалу'вали / же'п'їшли // ѣак'не'жалу'вали / кане'шно / у'
А'мерику'їїзди'ли і'г'рош'ї зароб'л'ели'шоб'поле'ку'пити'д'їт'ам //
н'ан'о'до'А'мерику'два'рази'їїзди'ї // їїхау'поле'ку'пили // то'було
'перед'першої'в'їїної'св'їто'вом'чи'по // у'два'найц'ї'атом'знаїу'
/ а'ше'то'їак'раз'старѣш'ї'син'наро'ди'їс'а // у'в'їїну'не'знаїу' / не'
буду'гово'рити //

Вакзал / то'нас'ц'ї'їганами'нази'вали / не'л'уд'ми'а'ци'ганами
// бо'ми'їїхали на'товар'н'аках / на'плат'формах / де'по'пало // у'
Ж'мири'н'ї'ми'були'нам'повит'а'гали / у'Хвостов'ї'нам'по'чали'де

цо було / то пок'рали / бо то злод'її // а ми шо мали / ў хусці там
ў йакес' шмат: 'а заўй'а'зали і то'то вирвали з рук / ми приїхали
ту без н'їчого // де йака ко'п'їка с'а остала / було приїй'азане
ту на г'руд'ах / то ше с'а хл'їба купи'ло / а так вихо'дило ўс'ако
// вихо'дило так / же были 'таки 'часи / же ми / його тато ў
Америци были / але приїш'лос'а по жебрах іти / а красти ми
не йшли // виплакалис'а ми сл'озами по ве'чер'ах / але красти ми
н'їхто н'їчо // така була ул'їца пуста / приїшла йедна пол'ка /
вїежУ ала до Пол'ичи / а нас там су'с'їд пїят чи ш'їст родин /
приїшла і дивит'с'а / ми такі обмур'цани / д'ети плачут / вуши
по нас ход'ат // вона каже Матко Боска л'уди добр'ї / йак
же ви будете жит / може і м'а таке н'їшченст'е чека там
// н'їшла при'несла м'їдниц'у / при'несла ба'н'ак / наг'р'їла воду /
по'мити то'то чут'-чут' // а пот'їм по'малу по'мало / тутай ми
н'їшли г'рад'ку по'лоти / то ми н'їшли дес' бул'бу н'їдс'їкати / і
так по'малу / ми аж йїхали з Дон'басу / Ворошило'град / тутай
во Луганск // а наш р'їдний вуйко / мам'їн брат / по'їх'аў перед
нами дес' ў л'утому і ў пїят'ниці / вони там поўми'рали / йїх на
ц'винтару не похоро'нили л'уди / бо ка'зали / же они май'ут тих
/ ко'го на ц'винтару не будемо хоро'нити / а похоро'нили йїх н'їд
ц'винтар / н'їд муром / пїят родин // йа пам'їатам же Паўла /
вуйко / Тарас / П'їдушко / Ол'у / д'ругого Шаўча'ка Івана / кума /
і ц'ого / хто то там з ними поїї'х'аў / баїка / но пїят родин / то
добр'е пам'їатам // ўми'рали і там / так просто ски'нули ў йїаму і
ўс'о / без н'їяких / хоч би сол'ому були посл'али йїм / і там н'їх'то
нав'їт' / нема ко'му там // то було ў сорок шост'їм роц'ї // воно
так / так / ў сорок шост'їм роц'ї на весн'ї / ко'нец л'утого было
// бо вони виїхали і чекали там л'уди / а там ў т'їм Луганс'ку /
то колишн'ї Ворошило'град / там с'а зост'ало но той / шо не маў
ко'п'їки і той шо не маў ко'му ли'шити / ми було село Бер'ул'кове /
а тих л'удеї дес' С'тахове // приїхали при'везли нас ў тих ва'гонах
/ везли / д'воє л'удеї с'а забу'вило по до'роз'ї / Кодрат с'ї за'бу'їў
і С'їм'їл'ас Йева с'ї забу'вила // пр'ївезл'ї нас там / вис'їпали з тих
гарб / при'везли нас до села / йак ми споч'онтку кажем / ну ўс'о

ўже посл'їдн'а ваша с'таниц'їя / на Доубанц'ї / висадили ўс'їх
так йак тих ко'тоў / і приїхали до села / н'ї хат н'ї н'їчого // до
Бер'ул'кова йак ми приїхали / рано н'їд'їшоў той предс'їдател'
/ но і д'екого ў сел'совет / ў кон'тору / до н'їдвали / таких йак
парних там / д'екого нав'їт до ц'еркви с'їлили // ми кажем ў
ц'еркв'ї не согласн'ї жити // без даху //

**Костура (Тиханьська) Ольга, 1950 р.н.,
місце народження і проживання – с. Доброводи
Тернопільської обл.,
батьки із с. Мілик, Новосандецький повіт**

йа з пїад:е'с'а'того року на'роУен'а // ра'хуйу себе же йа
лем'чыха / хоУ йем наро'дилас'а не на Лемк'їш'чын'ї / але мойї
ро'дичи наро'дилис'а на Лемк'їш'чын'ї / там жь'гли і о'т:амал'
приїхали с'уда // таг йїх пересел'или / таг йаг вуйко Тихан'скый
нам розка'зуйе / шо добро'їл'но приму'сово // таг і нашых
ро'дич'їў ту пересел'или // оны страш'не пережы'вали за то'то
переселен'а // так пам'їатам / же наш тато не м'їз соб'ї раду
дати / там на Заход'ї лиш'ь ў хату побуду'вану с цеглы / шче
нав'їт' не добр'ї недобуду'вану / бо ф'отер'инах шиче шоси
там маў робити // а ту приїхала ц'їла с'їм'їа до гли'н'аной хаты
н'їт стр'їхом // то'ту гли'н'ану хату і йа пам'їатам // ну йакос'
таг б'їдували // споч'атку йаг і ўс'ї б'їдували / але по'малы нашы
ро'дичы побуду'вали хату л'їшиу / йаг на Заход'ї //

// йа была там на Заход'ї ў сел'ї М'їлик // там нас д'уже не
дружел'убно приїнали то'ты пол'акы шо / ў т'її хат'ї жий'ут
/ не х'т'їли жь'бы мы до хаты зашли / але вс'отакы йа йїм
так ска'зала / кажу / м'її тато на Україн'ї побуду'ваў б'їл'шу
хату / йак то'та што ту с'а ли'ш'їла / і прошу йей / жь'бы хоч
подив'їтис'а до с'отер'ин // не йе чого с'а там дивити / каже м'ї
пол'ка // ну то добр'е кажу / мате ст'рашу / же мы вер'неме с'а
ту до вас? // не майте ст'рашу / мы кажу л'їшиу майем хату і ў
даниї час жь'їе'ме л'їшиє //

...

Про книжку «Лемківське весілля»

йа йешиче цїкаву історїю йедну роскажу // ше ф трицет
пїятому роцї видана кнїшка лемкїўске весїлїа // там ф тому
лемкїўскому весїлї записано весїлїа мойой мамы Анастаїї
і тата Йанка / таг йаг называли ф Полїшчы / і йїхнї імїа йе
Нацїа і Йанко ф кнїшицї записано Тиханскы // напїсаў тому
кнїшику кс"онV Бутера // тота кнїжкка йе выдана ў друцї // йе
стара трицет пїятого року видана ў Лївовї і йе перепечатана
ў Івано-Франкїўскїй друкарнї // тота кнїшка йе ў музейу
ў Монастирську // в татовому селї быў кс"онVом Бутера //
такый файный молодый быў / релїгїйу учуў // вїн такый быў
мудрый //

**Курдило Роман, 1950 р.н.,
місце народження і проживання – м. Львів,
батьки із с. Дальова і Зиндранова,
Кроснянський повіт**

– Ваші батьки розповідали, як переселяли?

було дуже страшне перисел'ан'а / тому шо ўже вїйна
/ пїшла / коли ўже нїмцїа майже с пол'скої територїї
вїгнали / ўже пїшла вїйна на захїт / тодї // Перемешл'
колис'буў україїнскы // вїн пїдписаў / операцїя так і назваў
/ операцїя Вїсла // виселити вес' українскї нарїт // вес'
карпацкы хырбет / виселити ушытких лїудей / а на тото
лїсце дати / тото україїнскї землї / пол'акам / так і с"а
стало // виселен'а було дуже страшне // за пїў години / пол'їцей
на коне перїйїхаў черис село / і тїл'ко крїчаў / пїў години даїе
с"а до збору / што можна було ўз"ати за пїў години на фїру?
// запр'агти конї / приїїа'зати ко'рову до фїри / йа'кїс'м'їшок
зерна / ман'дуро'к / бул'бу / картопл'а // ну і тодї мами родич'ї
/ йа йуш по'їдаў / вивезли аш на Пол'таўску // ў поїїздах / де

возили ху'додбу / йїхала і ху'доба і они с'тими разом / с'тими
сус'їками // сус'їки то называли скрїн'ї / де трїмали лахи / бо
тодї шаф'їў ше ни було // скрїн'а була то йа'к би дл'а лах'їў
/ а сус'їк де зерно / жиб с"а ни псувало / то було дерїїїанїй
сус'їки //

...

Про лемківське весілля

так само йа'к на весїл'ах / коли лемкїўске весїл'а приходили
то / обр'ади были / кожєн танец' шос'с'а означаў / йа'к мо'лода
с'а зберат до' ил'убу / пот'їм йа'к ил'уб проходїў / пот'їм йа'к
весїл'а проходїло // на весїл'у не та йа'к тепер' дуже / пал'ункы
наставили на ст'їл / і шипке пїут / майут каждїй св'її тарел'
// а тодї были лемкїўске весїл'а / йа'к м'її отец' зга'дуваў / і
мама / лїтра пал'ункы / ту тїпер гор'їлка / то во'ни называли
пал'унка / лїтра пал'ункы то була на цїле в'їсїл'а // йеден
мален'кїй по'їгарек / йеден / мален'ким пога'риком пили по'к'ругу
//

...

Про життя на Лемківщині

коли моїї родич'ї жили на Лемк'їїшчїн'ї / то в осноўному
было выб'їр / перевага была / жебы д'їўку о'д'ати / йа'когос'
наїете кавал'ера йа'кїй майе поле // хто маў поле то м'їг
бути... // так само і д'їўка нав'їт' крїва гор'бата с"лїна //
йа'кшо родич'ї мали поле / то вона вїйшла зам'їш бо / была
б'їдота // лїуди ход'ат'ї лїсах // м'її тато таже коли вїн буў
хлопчиском / рїс / то робот'їў такых не было / тїл'ко шо до
лїсу ходили / дерева вал'ати ў йа'когос' пана / ну і вїн там
коп'їїкы платїў / злотїй / два злотих за ден' // то такы были
зароб'їткы / була б'їда страшна // од'ах в осноўному робили
св'її / зїма была доўга / с ко'нопл'їў / л'ону / ўс'о було с'воїе
/ т'кане / малы с'воїї такы с'танкы / ручн'ї / і т'калы л':ан:е
полотно / чисто л':ан:е / али во'но було дуже здорове //

Максимович (Хутко) Марія, 1952 р.н.,
місце народження – м. Монастириська
Тернопільської обл.,
місце проживання – м. Львів,
батьки із с. Сквіртне і Ганчова, Горлицький повіт

Лем'к'їуский боршч на с'вати вечер

чер'вени бу'раки покра'йати на пл'ас'теркы / за'л'ати зимном
водом / до'дати кус о'цту / нак'рити прикр'ывком і поста'вити
варити на вел'кий о'ген // а йак за'кыпит / то да'ле варити на
малым о'гну докл'а с'а не з'варит бу'рак // муку кус п'ідсма'жыти
на сух'і па'тел'ни / остудити / а потим до'бри росколо'тити з
водом коло'тоу'ц'ом і вы'л'ати до кип'ячого бу'рака жебы с'а
зава'рило // те'пер да'ти б'іп'ковий листок / соли / по'пру ку'с'іс'о
/ цукру до с'маку / ішчы па'ру минут по'варити і од'ста'вити
на б'ік жебы с'а боршчик нас'тойа'ў // пода'вати го з тов'ченом
бара'бол'ом // на дно мискы вы'кла'сти фа'йно потоу'чену бара'бол'у
/ за'л'ати боршчом / а з'верха ш'чедро по'сы'пати сма'женом до
рум'яна ци'бул'ом / на ол'ію / зато же ст'рава н'існа //

Мишковська Анастасія, 1917 р.н.,
місце народження – с. Мисцова, Ясельський повіт,
місце проживання – с. Сокільники Львівської обл.

Казка про Івасика-телесика

жиу' соб'і д'ідо і баба і не было у них д'ітиі // они д'уже
ску'чали // і йедного разу пришла до них йедна баба попросити с'а
на ні'ч / они її ўпустили переночувати // тод'і баба каже / што
вы так'і сумн'і? / а баба з д'ідом каже / не ма'йеме д'ітиі //
баба йім каже / не жу'р'іц'а / у вас буде д'ітина / хлопчик і
наз'вете го Івасик-телесик // і по'пра'д'і ўроди'с'а ў них хлопчик
/ і наз'вали го Івасиком-телесиком / і р'іс в'ін не по'дн'ах / а
по'часах / ур'іс в'ін великий / Івасик каже / мож я н'іду ры'бу
і'мати? // не хот'іли го ўпу'ст'ити / но пак го впу'стили / але по'в'іли

/ жебы ни до ко'го не припла'ўл'ува'ў / а лем они го буд'ут кли'кати
/ Івасику-телесику / приплин' до бе'рега / то т'во'я ма'т'інка
тоб'і істи при'несла // до'бре / каже в'ін і н'ішоу' і'мати ры'бу //
на об'ід при'несла му істи і каже // Івасику-телесику / приплин'
/ приплин' до бе'решка / т'во'я ма'т'інка при'шла / тоб'і і'исти
при'несла // Івасик-телесик ўчув і припла'ва'ў до бе'рега // а то
ўчула в'ід'ма / і йак ма'ма н'ішла / то'та в'ід'ма по'д'ійшла
до бе'рега і каже / Івасику-телесику / приплин' / приплин' до
бе'решка / т'во'я ма'т'інка при'шла / тоб'і і'истон'ки при'несла //
в'ін припли'ў до бе'рега / і она го схо'пила / по'несла до себе дом'іу'
// тод'і она йому каже // на'клад вели'кого о'гн'а / а йа н'іду за
сво'йима сест'рами // коли она н'ішла / Івасик на'кла'ў о'ген // на
вечур при'ходит она і каже / сестри ма'ло с'н'із'н'ат с'а / а йа
до'к'іт з'вар'у тебе // с'іда'і на ло'пату // с'іда'іе в'ін і так'і с'ак
/ ўсе не'до'бре / в'ід'ма аж рос'ер'дилас'а і в'ін каже / с'іда'і ты і
по'каж мен'і / йак то'то йа ма'йу ро'бити // йак т'іл'ки с'іла она
/ а в'ін йі'ї і вер до не'ца / а сам за'ча'ў ут'ікати // чуйе в'ін земл'а
дрожит / а то'то в'ід'мы і'дут г'л'іс // Івасик вил'із на вели'ке
де'рево / а они при'шли н'ід де'рево і за'чали ка'зати / з'л'із: де'рева
/ а в'ін йім каже / не з'л'ізу // тод'і они за'чали з'ри'зти де'рево / і
тод'і за'чали ле'т'іти зуси-ле'бед'і // Телесик за'ча'ў і'їх про'сити
/ зуси-ле'бед'і / возте мене на кри'л'ата і по'нес'іт' мене до'дому
// да'м вам і'стон'ки і пи'тон'ки // і ўз'али они його / і по'несли /
прилет'іли они дом'іу' // йак уви'д'іли Івасика д'ідо з ба'боу' / то
барз зрад'іли // і ту ка'з'іц'і ко'нец / про'збивс'а го'рнец //

Музика (Тиханьська) Ольга, 1990 р.н.,
місце народження і проживання – с. Доброводи
Тернопільської обл.,
родичі із с. Мілик, Новосандецький повіт

ішчи мам б'рата // Ми'колу // йому рок'іу' с'ім'на'ц'ат' / деси
н'ішоу' / не'знам / ў'оди'на'ц'атому клас'і с'а ў'чит // йа на р'ік
мо'лодша / ў'дес'атому клас'і / мен'і п'ят'на'ц'ат' рок'іу' // ме'не

з'вати Ол'га Лван'їуна Музика / з'тис'ача деўйа'цот деўйа'ностого року //

– А що ти робила на канікулах?

в'їдпочи'вала // во'зила с'а на санках // кол'адувати ходила // з с'таршими сп'ївали кол'ад'кы //

– А як взагалі твої однокласники ставляться, що ти з лемківської родини?

во'ни з'найут / але мовы не з'найут / п'нтайуц'а йак це назива'йец'а / йак це //

– Чи вмієш уже варити їсти? І що саме? та ўм'їйу / борщ //

– А лемківські якісь страви? та не знам / галушкы с'ка'пустаў //

– А як варити борщ? бурак дайес'а / з'ри'бы / капуста / томаты / ци'бул'а / за'жарка // борщ варимо ў ба'н'аку / а за'праж'ку ў па'тел'н'ї //

– А як ви її робите? с'мал'чу і ци'бул'ї накра'їати / ци'бул'а мат почерво'н'їти / по'тому ви'л'ати дати до борщчу //

**Ропецький Володимир, 1953 р.н.,
місце народження – с. Маріямпіль Івано-Франківської обл.,
місце проживання – м. Львів,
батьки зі с. Тилич, Новосанецький повіт**

Про дитячі ігри

Ігри б'ыли ел'еганс'к'е // з ми не мали ко'п'їюк / то зби'рали зме таки бл'ашкы // і з'рали зми на т'а'гачкы // так до с'т'їни быў / же она мала йакна'близе по'пасти до купки тих бл'ашок / зме так нат'агували / нат'аг і так быў та йак цопаў / быў і вони мали с'а поперевертати / тоти шо попереверталис'а б'ыли т'воїй // то було та йакби т'воє майно / вигриши // потим з'рали смо таки зос'ки // з ко'жуха вир'їзу'валос'а кавалец с'кори з шерс'т'ом / до неї с'а кле'їло таку наїт'ашчу ко'п'їюк / йака б'ыла / так і йеише аўс'т'р'їск'ї // но і так ногом цокаў цокаў цокаў / хто наївеїце // ну і мож б'ыло іграти на п'ен'аз'ї / але п'ен'аз'ї не б'ыло то м'ї с'а

розрахували тими бл'аш'ками // пот'їм з'рали смо пе'кара // пекар // но так же б'ыло таких па'ру л'їн'їй / так с'кажем п'їат ш'їст / ну і от ос'татной л'їн'її дес' с'а так за метр'їў дес'ат с'тойаў па'тик на центе'метр'їў п'їадес'ат за'п'ханїй до землі // і зме з ос'татной л'їн'її кидали // йеден на пе'кар'ї с'тойаў пил'нуваў / такий маў па'тик на метер / ну а ми з ос'татн'ой л'їн'її кидали і ста'ралис'а зми тра'фити до пе'кара // па'тик йакий буў до землі иту'рениї називаў пекар // і так зме има'р'али до того пе'кар'а / і йак тра'фиў то тот што на пе'кар'ї с'тойаў с'кор'ї с'кор'ї маў то'то за'п'хати і обер'їгати жебы ни'хт го не збиў / тирк'нути да'кого тим па'тиком с'воїм і з'бити доўди того пе'кар'а і тот с'таваў на пе'кар'а / а в'їн ішоў на л'їн'їю / прих'одиў // а йак с'а не ўдало ўл'ап'ити / но то тот што збиў прих'одиў на л'їн'їю ближе до пе'кар'а // потим ж'мурки ми с'а ба'вили // ж'мурки ба'вили з д'їучатис'ками //

...

Небилиця про яблуко

До'рогы приїа'тел'ї і приїа'тел'кы / о'пов'їм вам йедну баїку // с'адте соб'ї гард'ї / буде ве'сево / а при к'їнцы будете с'а три'мали в'шиткы за'бр'їх // ў'таким раз'ї пога'н'аїме // зишлис'а до но'нашка моводи фа'цети / ок'рутне иц'гаїй // с'ово за с'ово та'ї сої бл'ан'Уут // по'в'їдаїут сої йеден на' пред дру'гого / йак с'а на'тадали / за'чалис'а пред но'нашком хва'лити // но'наш'кови што / в'їн с'тарїй ж'иван і о в'шитким знат / знат ж'ит'а //

наїмо'лотий по'в'їдат / йа мам в с'воїм сад'ї ок'рутно йаб'в'їнку / родит барз гарды йаб'ка // св'ухайте / за'праг'їем кон'ї до фури і завлекли кон'ї тоту фуру м'ї п'їд йаб'в'їнку / тирк'нуў їем йаб'в'їнку / йаб'вок нале'т'їво поўна око'писта фура // ото / но'наш'ку / мам йаб'в'їнку //

ок'рутна с'права / гардїй сад / фест йаб'ка / каже но'нашко // і на'них с'а прези'райут і т'агнут соб'ї п'їну зо с'мачним дуганом с'воєї роботи / випеш'чениї с'воїма рукама на с'воїй зем'лиц'ї //

не'вит'римаў с'тарїшїй фа'цет / бо мат т'їж чим с'а похва'лити // в'їмойїм сад'ї йе така ок'рутна йаб'в'їнка / та їем

запр'аг папу кон'і до фури і поіхаў до саду / п'ід тоту йаб'в'інку што фест йаб'ка родит / тиркнунь лем йеден конар / йаб'ка йак полет'іли до дошчок / то йем ледво виўлук фуру з саду // фацет вдоволено с'а п'ризиў на но'нашка і на' с'вого моводшого родака і п'рор'ік / ото йаб'в'інка / ото йаб'ка //

гард'і / барз гард'і / по'в'іли но'нашко і розогнали руком густиї дим од' с'воей го'лови // т'ераз свухайте / фрайіри / што йа вам пов'ім / ти і ти ішчи'сте смаркати і ў'т'им'эжит'у не' вид'іли шуўного йаб'ка // а было то так / быў йем в' сад'і і виўу же час п'ришоў на 'яб'ка / іду на обис'ц'а / запр'ігам чумны кон'і до гард'і спора'дженого воза і вйо //

но'нашко пушчат з тамбы перкатиї дим і речут / п'ришоў йем к'ін'ми п'ід йаб'в'інку / припа'суваў воза / обішоў йем доокова д'ерева / ш'мариў позир на 'яб'ка / померкуваў / йаг'буду с'а провадиў далей / набраў одваги // кон'і маво огнем не ди'хайут йаг'з'м'ійі / а йа' сої'п'іпу'п'іпам // далей іду до йаб'в'інки / ш'мариў до'гори позир / тиркнунь йем йаб'в'інку / і до перуна летит велич йаб'ко // зава'маво м'і фуру / до ф'раса //

а найму пек / і што было далей ? // но'нашко с'а п'риз'рили на' нас с'вими о'чима і речут / ото / бет'ари / ото йаб'ко / в'иш'т'ким йаб'кам йаб'ко //

і што гадайте // но'нашко с'а з'м'іниў на т'вари і пов'ідайут / х'воц'і / з йаб'ка вил'із х'робак і поій'м'і / га'д'иско / кон'і //

п'риятел'і стра'тили гвар // но'нашко п'от'агли с'воюу п'іпу / пу'ст'или перкатиї дим і прим'у'рили хитре с'вое око / ото йаб'ко / д'іт'вакы //

...

Про взаємодопомогу

То так было же с'ходилис'а дома / ну али были в'еч'ірки то так не п'росто / так с'а не с'ходили п'росто жебы пос'идити соб'і побавитис'а // а йак тер'ебили кукуру'у / во'сени / п'ід ос'ін' / ал'бо йак дерли п'іря / йуж ўзим'і // о то была і му'зика і с'п'іви і тан'ц'і // ал'бо йак рихтували даке в'ес'іл'а йуж дл'а ко'госи // то'то с'а робило так не йеден ден і не два / то

приходило м'іс'ац / два // то приходили там до ро'дини / пома'гали рихтувати // в'іно робили / йак с'а називало ў нас / п'ридане // ў то'ти роки то бар'у было харак'терне таке же / не йак то'та Само'пом'іч котра у Л'вов'і / помож' соб'і сам / а то была така ўзайемо'виручка / же йеден дру'гому пома'гаў і не чекаў коли хто // так с'а називало то'лока // л'ітом могли і дв'і і три і ш'тири х'ати побудувати // йа пам'йатам былим малиї / то ў нас йе там така клеїка з'лина кус / з йакої палили цеглу / но то робилис'а таки йами / і з'лину так на середину с'а шма'р'ало / пот'ім'по н'ій так посипувало по'ловом або даком др'ібно с'і'ченом со'ломом і / поливалос'а в'одом і ходиў своїїми нож'ками / ў нас было д'іти йак'і ходили і м'ісили но'гами // бо кон'а не было / ўш'итко было ў кол'госп'і / то с кол'госпу не дали кон'а жебы ти го так водиў по'тому болот'і і в'ін вим'ішуваў // то ходили з'нами і с'тарш'і л'уди / то'ти хо'лошн'і соб'і за'качаў до кол'ін / виш'че кол'ін / і так м'ісили зме'тоту з'лину / робили потим'таки са'мани / ф'орми таки были і на сон'ц'і то'то с'а су'шило // і так жи за л'іто ос'ін / так пок'ла тепло было то йуж х'ата могла быти і накрита // ўзайемо'виручка была постаўлена на п'ерше м'ісце / йеден дру'гого на тил'о шанували і пома'гали // йак би не то'та ўзайемо'виручка то йеден би ч'овек п'ропаў //

**Семенко (Котис) Марія, 1929 р.н.,
місце народження – с. Шкляри, Кроснянський повіт,
місце проживання – м. Львів**

Моя мама м'і опов'ідала // йак в'ід'авалас'а зам'іж за мого тата // з'вати йей' было Ган'ца // мойої мамы тато быў в Гамер'ици два роки на зароб'ітках і п'рив'із з'роши / осем сто ду'лар'іў / бо то'д'і было так / же котра д'іўка была до видан'а / то мала мати з'роши / бо б'ідноїй' ніхто не х'т'іў б'рати // то'д'і бо'гато хло'пц'іў с'а сватало / але моя мама ка'зала / што л'убила йедного хло'пц'а з'і с'вого села // але то'д'і ніхто не дивиўс'а на'це // то'д'і п'ришоў па'р'ібок з сус'ідн'ого села /

називаўс'а Іван // маму д'ідов'і дуже с'а спо'дабаў // Іван маў
ішче два б'рат'а / Васил'а і Анд'рійа // они с'а лі'шили сир'оти
/ бо родиче і'їхн'і с'коро поўми'рала // Іван быў найс'таршим // і
м'іі д'ідо пов'іў мам'і / п'ідеш / Ган'цо / за Івана / бо в'ін хлоп
зарний / здо'ровий і чер'вений / йак ружа // і буде тоб'і добре /
будеш сама соб'і газ'дин'а / бо они сир'оти і будут т'а л'убити
і пома'гати // на тот час д'іти с'а слухали родич'іў // таг'мойа
мама в'ід:алас'а за мого тата // а йа ішче мала дв'і сестри /
Нацку і Мар'ц'іку // і так с'а с'тало / што три б'рат'а оже'нилис'а
на т'рох сестрах // м'іі д'ідо даў з'роши і мойа мама мали вел'ке
газ'д'іўство // шитк'і робили раз'ом / ўшес'т'ох / мали поле і л'іса
в'ісем гек'тар'іў / ко'рови / кон'і / в'іўц'і // і таг'было нам барз
добре / ми дружно жили / йаг'би не ви'знали нас з р'ідного к'райу
//

...

Про паску та великодній кошик

на Вели'ден паски пекли вел'кы / висок'і йак р'ешета //
кошик быў з двома криш'ками // до кошика клали паску / шинку
/ коўбаску / сир / йаіц'а / с'іл // кошик быў т'аж'кий // тоўди
б'рала ве'рето / завивали кошик до ве'рета і несли го на пл'ечах
до і'едной хати // в'шйтк'і л'уди зн'осили кошики до і'едной хати
// пот'ім при'ходиў п'ін і с'в'атиў паски // то было в суб'оту // а
г'не'д'ілу в'шйтк'і ішли до ц'еркви на С'лужбу Божу // виходили
з ц'еркви / л'уди калат'али калатал'ками / йак'і были у каж'дого
і так спов'іш'чали / же Х'ристос Воскрес'!

**Тиханьська (Бобак) Ольга Василівна, 1935 р.н.,
місце народження – с. Щавник, Новосандецький повіт,
місце проживання – с. Доброводи Тернопільської обл.**

йа з до'му п'ісалас'а Ол'а чи Ол'ка Бобак // м'іі тато Васко
буў / а мама Мар'я / йаг'ў нас ка'зали // йа с т'риц'ет п'іа'того
року // так само ро'Уена там / ф' Пол'ичы / Новий Санч / село
Шчаўник // остали з ме с'іро'там'і // такы мален'кы з ме были /
йаг'вивозили ф'т'і областы // пої'їхали с'такым с'тарим ст'риком
// от:амал' з'нову йа'коз' ме с'а ту доб'рала до Тарно'п'іл'ску / і

таг'жи'їеме // наз'было дв'і мален'кы / сестра была кус'ц'ок
с'тарша / на два / ци на три ро'кы / были сир'оты // нам было
дуже т'ашко й'їхати / і до д'ідо:ому наз'б'рала / а ф' тих ва'гонах
йаг'мы с'а доби'рала з'в'ітам // то на тых товар'наках / йак то
даўно //

с т'ридцет п'іа'того йа року / то [...] не пам'їатам / дес'ат
рок'іў // не мали змо н'і х'ыжи с'войой // служили зме / а пот'ім
ми с'а повид'авали // му'чыли зме с'а //

...

Про питання внуків щодо Лемківщини

нераз з'іду'єс'а / бабо роз'каж'те / шо таке с'таре / шо
гадали / шо б'ідували / а йа т'роха са'ма ўже за'була // йаг'з ме
й'їсти х'т'іли / Боже / а де они та'ке з'найут' //

**Тиханьський Стефан, 1934 р.н.,
місце народження – с. Мілик, Новосандецький повіт,
місце проживання – с. Доброводи Тернопільської обл.**

сын Васил'а і Ве'рон'ійі // наро'Уеній тис'ач'у дев'їац'сот
т'риц'ет чет'верт'і'м роц'і' / ф' сел'і М'ілик / район Новий
Санч / Кра'к'іўскої област'і / Пол'ичы // ф' сорок п'їатим роц'і
нас пересел'или з'в'ітам // ка'зали / шо то добро'в'іл'но / але
прим'усовим по'рад'ком с'а выган'ало // за'везли нас най'перше
до С'тал'інску област / колис была / зараз До'нецка // там мы
про'жыли р'ік / було ст'рашно п'ісл'а в'їни / там б'ідон'а //
н'ічо'го не было / мы поўт'їкали назат с'у'да ў Добро'воды // по
до'роз'і нас об'ї'крала всих // і таг'жи'їеме до з'нескы //

...

Про дерева, ягоди і мінеральну воду

были йа'лиц'і / бе'рези / дуба не было // йа'ф'ыри / чер'ниц'і //
ше ў нас там м'іне'рал'на во'да была // прот'їкали Уе'рела / мы
йі називали Ш'чава // та'ка шо газ та'кый с'ильний мала шо так
не на'п'іўс'а з кер'ниц'і / мус'іў набрати ў гор'на / за'чекаты шоб
она т'роха / газ вы'шоў і так п'іват / так би зада'выла // то на
Шчаўнику было // на Шчаўнику / і на М'ілику //

ЛЕМКІВСЬКІ ПІСНІ

Більшість текстів пісень упорядниці (Мирослава Гнатюк) записала влітку 1997 року в м. Львові від *Котис (Пасербик) Анастасії*, 1921 р.н., і 4 пісні від *Котис (Пасербик) Анни*, 1907 р.н., вдалося розшифрувати з бобіни, записаної 1980 року. Місце народження сестер – с. Шкляри Кроснянського повіту Підкарпатського воєводства (тепер Республіка Польща); місце проживання – м. Львів. Цікаво, що в сестер прізвища по чоловікові є однаковими, адже три рідні сестри одружилися з трьома рідними братами.

⊗ А в нашім садочку
Чорний песик бреше.
Того хлопця люблю,
Што ся вгору чеше.

На личку біленький,
Він мі ся подабав
Як ще був маленький

⊗ Біда, Боже, з краснов женов.
Ламають хлопці плоти за ньов.

Они ламають, я городжу,
Вшиткі люблять, я заводжу.

⊗ Боже мій, боженьку, дай мі добру жінку,
Жеби мя водила від шинку до шинку.

Жебы ня водила, а сама не пила,
Добра би то добра така жінка была.

⊗ Боже, як ся старам,
Де пожену волы заран.
Але я їх не пожену,
Бо я маю младу жену. | 2 р.

Млада жена чередничка,
Займе волы до гаєчка.
До гаєчка, до лелії
Напасуться розмарії. | 2 р.

Розмарії напасуться,
Зимной воды напыються.
Зимной воды кришталовой,
Зо студеньки качмарьовой | 2 р.

⊗ Віддала з ня, мамцю,
За ліс, за брезину,
Та жеби м не ходила
До тя на гостину, | 2 р.

А я ліс, брезину
Довкола обыйду,
До тебе моя, мамцю,
На гостину прийду. | 2 р.

⊗ Вінку ти мій, вінку, зелений барвінку,
Не буду тя носити лем до понеділку.

⊗ Вшиткі Ганці-Марці, а моя Варвара:
Впала до болота та й ся забабрала.

⊗ Гори мої, гори, цне мі ся за вами,
Бо я від маленька вихована з вами

⊗ Горіла липка і явір.
Де ти ся милий забавив?

Забавився єм на Тисі,
Ловим єм рибку Марисі.

Янічку за водов,
Цне мі ся за тобов.
За тими ночками,
Што м стратила з тобов.

Янічку з брезина,
З чорними очима.
Не любила би тя,
Же би не мусіла.

Янічку з кальвіни,
Цежко ся любиме.
Про оїця, про матку
Розийся мусиме.

⊗ Гуда Файташ мав Фраїрку шумну (2),
Ходжу до ней гвечер поза горов (2).
Кіт би мня хто зобачив,
Питав би ня, де ся батяр влачив (2).

⊗ Дай, Касю, гамбусі дай (2)
Бо твої гамбусі бардзо солодусі.
Дай, Касю, гамбусі дай

⊗ Дала з ня мамічко за ліс, за брезину, (2 р.)
Же би м не ходила (2 р.) до тя на гостину.

А я ліс, брезину довкола обыйду, (2 р.)
І до тебе, мамцю, (2 р.) на гостину прийду.

Дала з ня, мамічко, далеко від себе, (2 р.)
Бо ти сой думала (2 р.) не прийду до тебе

⊗ Десь був я нічку, десь був до рана.
Пшед дівчині, пше долині, бо те водала (2 р.)
Бо м те водала, бо м те кликала,
Бо ма сама на коника кантар складала (2 р.)

Добре м юродив, же м ся й оженив,
Жена пуйдзе до роботи, сам сой полежем (2 р.)
Сама сой полежем под п'еренечков,
Жена пуйдзе до роботи із кухаречков (2 р.)

⊗ Дівча, дівча, дівчаточко,
Подже зо мнов до поточка.

До поточка глибокого,
Дам ті личка рум'яного

⊗ Дівча з Поляни, не ходь за нами,
Бо ти маєш старий кабат зателепаний.

Кабат виперу, кабат висушу,
А я з вами парубками ходити мушу.

⊗ Дівчино, люблю тя,
Прос Бога, возму тя,
Прос Бога сердечно,
Возму тя конечно

⊗ Добрі мі ся, добрі, при войску поводит,
Сама мі дівчина до лушка приходит

⊗ Дунаю, Дунаю, бистра вода в тобі,
Не можу забути миленький о тобі.

Хочби я забула, очка не забудут,
Они все за тобов позирати будут.

Очка би забули, серце не забуде,
Оно все за тобов банувати буде

⊗ Жеби сонце знало,
Як ся хоче їсти,
То би спонагляло
За гороньку сісти.

Жеби сонце знало,
Як ся хоче пити,
То би спонагляло
За гору заходити.

Жеби сонце знало,
Як ся хоче спати,
То би спонагляло
За гору сідати.

⊗ За гору, сонце, за гору,
За зелений явор,
За гору, за гору
Най иду додому

За горов, за скалов,
Там дівча заспало
Кричав ем, не чуло,
Най з богом ночує

⊗ Заграй же мені таку-сяку
Дам же тобі грайцер на табаку

⊗ Заграй мі, гудачку, на тонку струнечку,
Най сой витанцюю свою фрайречку.

Фраїречко моя, з-за Чорного моря,
Юж єм з тобов пропив сивенького коня.

Сивенького коня, і ту білу шапку
Волів єм сой купити на голову шапку

⊗ Заграй мі гудачку, на сой потанцюю,
Як же здохне куря, то ті подарую

⊗ Заросли стежечки
Понад бережечки,
Кади ходили
Милого ніжечки

⊗ Засвіт, мила, свічку,
Най перейду річку

Засвіт, мила, обі,
Най перейду х тобі

⊗ Ішов єм від милой, надибав сон.
Мусів єм ноцовать під ядловцом.

Але той ядловець та густий був,
А до моєй милой інший ходив.

Та най ей цілує, але гночі,
Жеби не виділи мої очі

⊗ І ще м ся не думав тот рочок женити,
Мусіло мі дівча что си поробити.

Не робила я то, а ні моя мати,
Кое з ня полюбив, та ня мусиш взяти
Купалась ня, мамцю,

В солодкім молоці,
А тепер ня быєш,
Що не люблять хлопці.

Купалась ня, мамцю,
В коломутній воді,
А тепер ся питаш
О моїй подобі.

Яка вода ышла,
В такій тя купила,
А яка біда прийшла,
За таку м тя дала

⊗ Летіли журавлі понад Мигалівці.
Чекайте, дівчата, заберуть вас вдівці.

Летіли журавлі, еден не мав пари.
Ліпше вдовець младий, як паробок старий

⊗ Люблю тя дівчина, люблю тя на душу,
А про твою мамцю зохабиць тя мушу.

⊗ Мала баба поляка,
Прив'язала до кряка.

Як ся вырвав з мотузком,
Та й полетів за русков.

Мала баба москаля,
Випустила го до скаля.

А як зачав плакати,
Мусіла го выняти.

Мала баба русіна,
Сховала го до сіна.

А што то був за русін,
Што ся в сіні задусив

⊗ Мамцю ж моя, мамцю,
купці ж мі рум'янцю,
Же б сі рум'янила,
як піду до танцю

⊗ Мамцю моя, мамцю,
Лем ня єдну мате,
Подумайте над тим
За кого ня дасте,

Чи то за єдного,
чи то за другого,
Мамцю моя, мамцю,
Би лем за шумного

⊗ Мамцю ж моя, мамцю,
Что єз наробила,
Же ти нас обоє
З пари розлучила. | 2 р.

Бодай твоя мамця
Сім років конала,
Же нас обоїчко
З пари розігнала

⊗ Марись моя, Марись,
Кому рибки вариш?
Тобі Яньчик, тобі,
Бо ти мій товариш

⊗ Марисю, Марисю, я тя не лишу,
Твої сиві очка на папір запишу,

На папір запишу, на стіну повішу,
Жеби люди знали же я мам Марисю

⊗ Мила, мила, примилена,
Покаж ножки по колена.
Не покажу, бо суд б'яли,
Бо би ті ся сподобали

Мила, мила, примилена,
Покаж ножки по колена.
Не покажу, бо ся бою,
Бо ти зрадив сестру мою

⊗ На Подолю сивий камінь, (2 р.)
Подолянка сидит на нім. (2 р.)

Прийшов до ней Подолянек (2 р.)
Подолянко, дай мі вянек. (2 р.)

Я би м тобі вянек дала, (2 р.)
Жеби я ся не бояла. (2 р.)

А отруй ты мужа свого, (2 р.)
Будеж мала ня самого. (2 р.)

А я не знам чим то трують: (2 р.)
Чи соровим, чи готуют. (2 р.)

Єд до саду вишневого, (2 р.)
Найдеш вужа забитого. (2 р.)

І посіч його на дрібненько, (2 р.)
І завари го на мнягенько, (2 р.)

І налий го до скляниці, (2 р.)
І постав го до полиці. (2 р.)

А як прийде твій муж з поля, (2 р.)
Давай пити, жінко моя. (2 р.)

Єди мужу до полиці, (2 р.)
І напийся зо скляниці. (2 р.)

Жено, жено, што зробила, (2 р.)
Што ты мене отравила. (2 р.)

Мужу дзвонят, жону пуют (2 р.)
До арешту єй рихтуют (2 р.)

⊗ Наша Гануся, наша,
Поїмала собі пташа.
Без крил, без перичка,
Ваніка - чоловічка.

Ваніко, Ваніко,
Як ти єй обходив,
А тепер єй будеш
Попід ручку водив

⊗ Нащо з ня мать родила,
Нащо з ня Боже дав.
Кого я вірно любила
То з мені го забрав ^{12 р.}

Піду я у садочок,
Де мій милий ходив.
І зірву я квіточок,
Що мій милий садив.

Піду я на могилу,
Де мій милий лежить.
Зі сну його б збудила,
Але він твердо спить.

Нащо з ня мать зродила,
Нащо з ня Боже дав.
Кого я вірно любила
То з мені го забрав

⊗ Не спиться, не дримає, на сон ня не бере,
Вийди, люба дівчино, і висвободь мене (2 р.)

Не раз я виходила в тюремні ворота,
Всі двері були замкнені, а стражня стояла.

Як була би с хотіла, то була би с прийшла,
Всі двері були відкриті, а стражня всі спала.

Думала з, моя дівчино, же я в тюрмі помру,
А як вийду на волю, то я ті відімщу,

Руки, ноги полоню, а голову зітну
А тіло похороню, а сам в тюрму піду.

Тюрма мені не страшна, тюрма – це мать моя,
В тюрмі я народився, в тюрмі буду вмирать

❖ Ожинився старий сивий
Штири неділі перед жнивы.

Старий молодій не вірував,
від краю ей залігував

Пусти мене, старий фрасе,
Бо ті хтосы просо пасе.

Пусти мене, старий вонка,
Бо ня болить головонька.

Не болить тя головонька,
Лем тя чекат фраїр вонка.

Як ся дівча вихопило,
Штири плоти прескочило.

А п'ятий пліт був терновий,
Сидів хлопець чорнобровий

❖ Од броду до броду,
Ишло дівча по воду.
Як надійшла фаля,
Трутила об воду.

А там тры козаки
Коні наповали,
І о тій дівчині
Собі розмовлялы.

Один козак каже:
«Який у воді рай».
Другий козак каже:
«Дівча потопай».

Третій козак каже:
«Ходім ратоваты,
Молодій дівчині
Заскоро вмирати».

Ратуй ня, козаче,
Ратуй ня молодий
Хто ня поратує,
Дам ти нагороду.

Від батька рідного
Коня вороного,
Від ньеньки рідненькой
Полотна лянного.

Не хочу я твоїх
Подарунків мати
Лем я тебе хочу
За жіночку взяти^{1 2 р.}

❖ Ой Боже мій, Боже, на мою мамоньку,
Же ня замуж дала таку молодоньку

❖ Очка мої сиві, яки ви зрадливі,
Кого лем видите, зразу полюбите

❖ Мамцю моя, мамцю,
Лем єдну з ня мала,
З межи сто ягідок
Зелену з мі дала.

Зелену, зелену,
Ніяк не червену.
Вже ти мене, мамцю,
Не видиш ня веселу

Будеш ти, мамічко,
Будеш банувати,
Як ті єдна ложка
Буде зіставати.

Ложка зіставати,
Робота стояти,
Будеш ти, мамічко,
Будеш банувати.

Як я отталь піду,
Комуси жаль буде.
Відпровадив би ня,
Не лацно му буде.

Відпровадив би ня
За високу гору,
Не лацно му буде
Про свою братову.

Як я звідти піду,
Закачам колічко
Зоставай здорова,
Дорога мамічко

⊗ Паробці (2 р.) не ходьте з вечера,
На каждім ярочку вода загачена.

Кой єст загачена, ми ей пропустиме,
Ми без тоту воду дівча дістанеме

⊗ Писали хлопці до Риму:
Чи можна кохаць дівчину?

Відписали - Можна єст,
Бо всі дівчата на то єст

⊗ Повіч же мі, повіч, альбо мі одповіч,
Най до тя не ходжу як святу сповідь.

Повідала я ті вчера на боїску,
Не хот до ня дурню, бо ті дам по писку

⊗ Розсипався горошок по полю,
Поженився старий з молодою.

Пішов старий до поля орати,
А молода до корчми гуляти.

Иде старий із поля, з орання,
А молода із корчми, з гуляння.

Легла за стів, почала стогнати,
Чи ей старий буде жалувати

⊗ Світ, місячку, світ
Без той густий ляс,
Бо еду до свей милой
Юж остатній раз

⊗ Світит місяць, світит, звізди помагають
А ті мої очка любови не знають.

Не знають (2 р.), але будут знати,
Бо вже в тому рочку зачну ся любовати

⊗ Снилось ми ся, сніло,
В лісі під ліщинов,

Жеби м ся не женив
З параднов дівчинов.

Парадна дівчина
Не хоче робити,
Завісит коралі
Жеби єй любити

⊗ Співам я сой, співам,
Чом би м не співала,
Бо я від співання
Податок не дала.

Податок не дала,
Складку не складала,
Співам я сой, співам,
Чом би м не співала

⊗ Співаночки мої, складані, складані,
Штом вас наскладала коло своєї мами.

Співаночки мої, де я вас подію,
Піду до лісика, там я вас посію.

Там будуть дівчата по травку ходити,
Співаночки мої будуть находити

⊗ Стань же мила, принесу ті меду,
Юж не стану голову не звезду.

Стань же мила, принесу горівки,
Вже не стану глядять собі жінкы.

Ой пішов він від хаты до хаты,
Для милої лікарства шукати.

Та знайшов він дубового сала,
Так єй змастив, аж шкіра одстала.

⊗ Там на горі сигота,
Пасло дівча ягнята.
Штобы дівча робило,
Якби ягня не было

⊗ Таньцюй же мі, таньцюй, качмаричко тлуста,
Бо вже твоя хата і комора пуста.

Не ходьте дорогов, тівко мамунцями,
Сяду на коничка і поїду за вами

⊗ Фраїру, фраїру, я тобі не вірю.
Чи ня будеш любив, як ся зостарію.

Буду я тя любив аж до самої смерти,
А по твоєй смерти най тя люблят чорти

⊗ Ходила м по ярку,
Збирала м фіявку.
Нашла си обручку,
Милому на ручку

⊗ Червона ружа, білий цвіт
Пуст же ня, мамцю (2 р.), за Бескід.

Та я там довго не буду (2 р.),
Та лем сой мужа (3 р.) приведу

⊗ Што я тому винна,
Же перина зимна.
Яку мама мала,
Таку мені дала

⊗ Юж єм ся й оженив, юж маю женічку,
Юж мі неслєбодно тримат фраїречку (2 р.)

Фраїречки штири, на чім с те ся били?
Та на тобі, миленький, бо з ми тя любили (2 р.)

⊗ Юж єм ся й оженив, юж буду свою мав,
Юж я вас, дівчата не буду любував (2 р.)

Любуй же ня, любуй, кой єз ня напочав,
Не дай ся наплатать моїм сивим очам.

⊗ Юж єм ся й оженив, юж маю женічку,
Юж мі неслєбодно тримат фраїречку (2 р.)

Фраїрка мі груба, я ся не турбую,
Хлопця дам до школи, сам ся завербую (2 р.)

Хлопця дам до школи, буде ся учіти,
Я ся завербую карабін носити (2 р.)

До войска ня взяли, як пташка з гняздечка,
Што буде робила моя фраїречка (2 р.)

⊗ Я би тя, миленький,
Межи сто пізнала,
По рум'янім личку,
Што м го любовала

⊗ Як був я ще малий хлопець,
Не знав я що то любов,
Не знав як то любити
Дівчину чорноброву.

До першой ходив я,
А другу любив я,
А третю дівчину
На серці носив я,

Четверта ня любила,
П'ята за мнов тужила,
А шоста листи писала,
А сьома плакала,

До осмої з вечера,
До дев'ятой в ночі,
Десяту я поцілував,
Одинадцятую вночі.

З одинадцятых дівчинов
На прогулку ходив я, | 2 р.
А дванадцятій дівчині
Присягу зложив я

⊗ Як єм був при войску,
Не було мі пари,
Док єм не полюбив
Дівча білої твари

⊗ Як єм була мала,
Мене мамця колисала.

То в колисці, то в коробці,
А тепер ня люблят хлопці

⊗ Як єм ішов вчера от своей милой,
Світив місяць високо.
Она за мной у вікно позирала,
Цим одишов далеко.

Ой не далеко, ой не далеко,
Лем за єї хату,
Она на мене водала (2),
Повернися ти, о мій наймилейший,
Чим я тя погнівала (2).

Ой нічого, моя мила, нічого,
Вчера бив єм под твоїм оkenцем,
А ти мала іншого.
Ой не мала, не мала.
Він ня просив розмар'ї-зілля.
Я му вікном подала (2).

Ой не треба, моя наймилейша,
Розмарії давати (2).
Ой не треба, моя наймилейша,
Зо двома ся кохати (2).

⊗ Як єм їхав з Тарнополя на сивій конині,
Загубив єм паляницю, та й нема до нині (2 р.)

Ой, якби-то, дівчинонько, не ті перелази,
То ходив би м я до тебе на день по три рази (2 р.)

⊗ Як мене до войска одбирали,
То за мнов мамічка барз плакали.
А ви, мамцю, чого ви плачете?
Ви за ня до войска не підете.

Де ж би я за тобов не плакала,
Кіт я тя так горко виховала, виховала.
Виховала я тя яко пташка,
Цілому крайові за воячка (2 р.)

⊗ Як ми ся любили,
Сухі дуби цвили.
А як з ми перестали,
Зелені зів'яли

⊗ Як я собі заспіваю,
Як я собі гівкну,
Може богач одуріє,
Та й віддаст за ня дівку

⊗ Як я собі нагадаю матусеньку свою
Так же мене жалість бере, що я ледво стою.

Ой померла моя мати, бідонько, ж, бідонько,
Вже не скаже, не промовить, що робиш дівонько? (2 р.)

⊗ Як я сой заспівам
В лісі на горбочку,
Почує ня милий
Вдома на риночку.

А як ня почує,
Дуже побанує,
Што то моя мила
Так сой виспівує.

⊗ Як я сой заспівам,
Далеко ня чути.
Прийде мій миленький
Волы невернути.

Волы навернула,
Сама собі сіла.
Прийди, мій миленький,
Што с би м ті повіла.

Повіла би м тобі
Нову новиночку,
Же би собі глядав
Нову фраїречку.

Жеби сы поглядав,
Бо я собі найшла,
Бо я тя не буду
Оченьками пасла

⊗ Яньчик, Яньчик, не будь блазен,
Не пропивай вшитко разом.

Як пропиєш, не будеш мав,
Прийде зима, будеш жебрав.

Прийде зима з морозами,
Будеш ходив з цідилами

⊗ Фраїру, фраїру, я ті не вірю,
Чи будеш любив, як ся постарію.
Фраєричко моя, можеш мі вірити,
Хоч ся постарієш, буду тя любити.

МОВНИЙ ОБРАЗ СЛЬОЗИ В ЛЕМКІВСЬКИХ ПІСНЯХ

Фольклорний образ води знаходить своє втілення у понятті «сльоза» (*сльози, силзи, слези, слізоньки, слезоньки, слезочки*). Смыслове навантаження цієї лексеми *сльоза* (*сльози*) визначається здебільшого контекстом, у якому вона функціонує. Насамперед зазначимо, що у народнопоетичній творчості лемків частіше йдеться про жіночі сльози: чи то сльози матері, яка оплакує свого сина, чи то сльози дівчини за втраченим коханням, чи то сльози невістки через пригнічення у чоловіковій сім'ї, чи сльози від розлуки і розлучення.

Слушними є слова Івана Франка про жіночу неволю: «між жіночими піснями...зустрічаємо дуже багато так сумовитих, так жалібно болющих, розкриваючих на таку многоту недолі, що вдумавшись в ті пісні і в те життя, котре їх викликало, ми не можемо не вжахнутись...» [Франко І. Я. Жіноча неволя в руських піснях народних // І.Я. Франко. Вибрані статті про народну творчість. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – С. 107–108].

У лемківських співанках найбільш щемливо змальовується образ пригніченої невістки, яка живе у свекрушиній хаті. Зокрема, у пісні «Виберайся, Ганцю» метафоричний образ шматка хліба, змоченого сльозами, символізує важку долю молодої жінки у чужій родині. Зазначимо, що ця символіка має унікальний, оригінальний характер, оскільки зазвичай змочений сльозами хліб означає тяжку працю або злиденне, нужденне життя, пор.:

*Будеш ти, Ганичко, горенько плакати,
Як тя буде свекра з хижи виганяти.
Одріже ти хліба, як буковий листок,
Ици тя ся звідат, ци ж го зіла вшиток.
Не зіла, не зіла. Де лес го поділа?
В сіньох за дверями змочений слезами.*

[Ант., с. 94]¹

Тут когнітивний ресурс «чуттєвого образу» тропеїчної фігури – хліба, змоченого сльозами – створюється поступово, від рядка до рядка через градацію негативно конотованих ознак, а саме: *горенько плакати, з хижих виганяти; хліб, як буковий листок, де лес го поділа*. Апогей мотиву суму, журби, печалі зосереджується в останньому рядку в образі хліба, який лежить навіть не в хаті, а в сінях, оскільки там пригнічена невістка криється від злої свекрухи.

Пісенний образ сльози нерідко символізує труднощі в сімейному житті, особливо у випадку нешанобливого ставлення чоловіка до жінки. Напр.: *А чым мы ся уміеме, / Ты, молодий козаче? // А я водою, а ты слезою, / Ты моя любя дівчино!* [СЯ, с. 113]. Важливу роль у наведених рядках відіграє протиставлення (*а я водою, а ты слезою*), яке підсилює нерівне становище дружини у сім'ї. Такий же мотив спостерігається й в іншій пісні про тяжку жіночу долю, як-от: *Як будеш хотіла хыжку скрапац, / Будут тобі слези з очы капац* [СЯ, с. 66].

У співанках про кохання слово-поняття *сльоза* пов'язується з мотивом нещасливого кохання. Частіше нещасливе кохання спричиняє сильні душевні переживання у дівчат, що викликає пролиття сліз. У такому разі *сльоза* означає розлуку або розлучення з коханим. Напр.: *Лем ся мі по милім / Хусточка зостала // Буду я ньом буду / Слезы витерала, / Такого кохання / Юж не буду мала* [в.з.]; *А як ся розходили, обоє плакали, / А до єдної хусточки слези обтерали* [Ант., с. 93]. Мотив суму, печалі від розлучення закоханих підсилюється образом хусточки, що назагал символізує прощання.

З образом сльози асоціюється в лемківських піснях мотив розлуки через рекрутчину. Напр.:

*Прийшла карта по рекрута,
Рекрут, виберайся.
Молодая ти, дівчинонько,
Сльозами заливайся.
[Ант., с. 460].*

Особливо трагічно у контексті лемківських співанок сприймається намагання матері віддати дівчину заміж, поки її коханий у війську. Трагічність подій підсилюється усталеним фольклорним образом буйного вітру: *Буйний вітер віє, / Аж дерева гнуться, / Мила...лист читає, / Сльози з очей лються* [УпЛ, с. 125]. Вочевидь, ці рядки містять у собі елементи казковості. Закономірно, що рекрутчина викликала сльози не лише у дівчини, а й у матері, котра тужить за сином: *Войска не карали, / Синів не мучили. // Ой, жеб їх матусі / Море сліз не лили* [Ант., с. 459]. Інколи у піснях і самі рекрути ллють сльози, прощаючись з рідними: *Стали музиканти чардаш грати, / Стали мі ся сльози з очей ляти* [Ант., с. 444].

Дівоча сльоза у народних піснях символізує прощання з дівочтвом або втрату цноти, пор.: *Як ти будеш присягала навіки, / Покояться густо слези, як ріки* [УпЛ, с. 48]; *Стану я сой стану / Малиноньки рвати, / Будут мі там, будут // Слезоньки падати* [НС, 1972, № 2].

У першому прикладі, який взято з весільної пісні, сльоза означає жаль дівчини за дівочтвом. Щодо другого прикладу, то тут, вочевидь, йдеться про втрату дівчиною цноти, на що вказує образ зірваних ягід малини. У пісні «Широке коріння» також говориться про позбавлення дівочої чистоти, що передається додатковими образами червоного яблука на яблуні, «чистобілої хусточки», посаженого явора: *Слухай, дівча, слухай, як пташок щебече, / Же з велькой любови сльози течут...// Болит мя сердечко за моім шугайом, / Што мі взяв хусточку з білим крайом...// Як тота хусточка премилена, / Не била-с, не будеш моя жена* [УпЛ, с. 154]. Поєднання образу сльози з образом віночка також слугує для зображення мотиву прощання з дівочтвом і віщування долі: *Там дівчина мила віночок увила / З барвіночку. // Слезы проливала, як го вила, / А увивши, на воду пустила...// Пливи, мій віночку.../ За миленьким* [Ант., с. 297].

В окремих випадках образ сльози в контексті лемківських пісень набуває значення атрибута, за допомогою якого

характеризується поведінка (частіше негативна) ліричного героя.

Так, у рядках

*Гей, Янічку, гей, Янічку, шалений,
Не дочкаш, не дочкаш ся жени,
Бо ти ходиш, бо ти бродиш світами,
Плачут дівки соленими слизами*

[НС, 1969, № 35]

через асоціативно пов'язані атрибутивні означення *шалений* і *плачут соленими слизами* створюється образ зрадливого, невірною парубка.

Подібним чином подається поетичний образ зрадливої, брехливої дівчини: *Як я до тя, милий, / Листочок писала, / То я кожде словце / Слизими заляла. // Але ти, дівчатко, / Знаєш циганити, / До мя лист писати, / Іншого любити* [НС, 1972, № 9].

Привертає увагу те, що пісня має форму діалогу між парубком і дівчиною. Ласкаве звертання *милий* та демінутиви *листочок, словце*, які промовляє дівчина, лише на перший погляд мають позитивний зміст. Проте на рівні глибинного аналізу стає зрозумілим, що за цими словами скривається нещире, фальшиве ставлення дівчини до хлопця. Спостерігається протиставлення емоційного забарвлення слів дівчини і слів парубка, який розвінчує зрадливу поведінку дівчини. Її негативний образ підкреслюється насамперед дієсловом *циганити*, яке вживається у значенні «брехати», «дурити», «обманювати». Ужитий у прямій мові дівчини вислів «слизами заляла» (залити сльозами) свідчить про намагання викликати позитивні емоції в милого, його співчуття. Однак їй не вдається дурити хлопця, який розуміє її нещирість.

За нашими спостереженнями слово-поняття *сльоза* (*сльози*) у народнопоетичних текстах доволі аткивно піддається метафоризації, розширюючи свою семантичну структуру додатковими оцінними компонентами. Так, крім основної функції узагальненої символізації почуттів печалі, суму, туги, журби, ця лексема може продукувати сему «багато» або і «інтенсивність дії». Частіше це значення виникає у порівняльних конструкціях на

зразок *сльози, як ріки; море сліз*, які є узвичаєними в українській мові (*Покотяться густо слези, як ріки; Жеб ...матусі море сліз не лили*). Ці усталені порівняльні конструкції фіксуються словниками української мови. [СУМ IX, с. 387; СФУМ 2008., с. 667–669]. Сема «багато» підсилюється словами відповідної семантики, як от прислівником *густо*, утвореним від прикметника *густий*, що має значення «який складається з великої кількості однорідних предметів, частин і т. ін.» [СУМ, II, с. 193]. Ця ж сема іноді виражається в імпліцитній формі через заперечення:

*Як они почуют, гей,
Рідного співаня,
Йа, то не єдна слеза
Ой, буде там виляна.*

[Ант., с. 263]

Вислів *не єдна слеза* зовні має заперечний характер, хоча в тексті вживається зі значенням категоричного ствердження щодо інтенсивності прояву емоційного стану. Варто зазначити, що сема «багато» продукується у чистому вигляді в атрибутивно-іменних словосполученнях на кшталт *море сліз*. Щоправда, у лемківських співанках подібні сполуки вживаються доволі рідко. Найбільш характерним для поетичного стилю народної пісні лемків є поєднання лексеми *сльоза* з дієслівними компонентами, які суттєво увиразнюють семантичний потенціал цього слова-поняття. По-перше, саме дієслова відповідної семантики вказують на асоціативний зв'язок сльози з водою (*ляти, проливати, заливатися, падати, вмиватися, текти* та ін.); по-друге, у межах дієслівних словосполучень із лексемою *сльоза* (*сльози*) активізується сема «інтенсивність дії», яка накладається на сему «багато». Особливо виразно це простежується у таких рядках: *Што я виплакала тот рочок слезочок, / То би ся обернув, гей, млиньський каменочок* [ЛС, с. 41]. Тут сукупність додаткових зазначених семантичних компонентів передається не лише сполученням *виплакала слезочок*, у якому префіксальний дієслівний дериват означає «вичерпаність, повноту дії», а й іншими словами контексту. Зокрема іменник *рочок* указує на

тривалість у часі, а вислів *то би ся обернув млинський каменочок* гіперболізує сему «інтенсивність дії», внаслідок чого через образ слъози підкреслюється сила почуттів дівчини.

Аналізуючи слововживання лексем *сльоза* (*сльози*) у контексті лемківських співанок, можна стверджувати, що семантичне варіювання цього слова-поняття досягається входженням його у різноманітні тропейні конструкції. Передусім йдеться про гіперболізовані метафори та порівняльні звороти. Так, у рядках *Утераю очка, силзи мі падают, / На сивім камені ямку вибивають* [Ант., с. 144] сила почуттів, сила слъози зображується через образ *ямки на камені*, яку ці слъози вибивають. Тут, вочевидь, простежується тонко виражена паралель з відомим висловом «вода камінь точить». За допомогою цього образу-гіперболи передаються внутрішні переживання, емоційні сплески ліричної героїні.

Інший гіперболізований образ виникає через поєднання слова-поняття *сльоза* з дієсловом *сипати*, які у сукупності утворюють індивідуально-авторське словосполучення. Напр.: *Як ся зачав Янчік мамусі кланяти, / Зачали ся слизи по горах сипати...* [НС, 1969, № 25].

Нестандартне вживання дієслова *сипати* у наведеному прикладі створює виразну рельєфно-об'ємну картину прояву людських почуттів. Не випадково локалізатором дії виступають *гори*, які не стільки характеризують ареал поширення лемківської спільноти, скільки сприймаються як співучасники обрядового дійства. Вживання іменника *гора* у множинній формі створює ефект масштабності подій.

Увиразнення образу слъози досягається використанням оригінального за формою і нетипового назагал порівняльного звороту: *Співам я сой, співам, / Але не з розкошу, / Падают мі силзи, / Як трава од коси* [в. з.]. Наведений порівняльний зворот є стислим за способом вербального вираження, але дуже глибоким за змістовим наповненням. Завдяки йому у пісні створюється яскравий зримий образ емоційного стану ліричного героя / героїні. Безумовно, образи *трави* й *коси* є типовими складовими

лемківського побуту. Тут простежується й елемент гіперболізації, скерований на відображення інтенсивності прояву почуттів.

Узвичаєне поєднання лексеми *сльоза* (*сльози*) з дієсловом *литися* (*вмиватися*) у контексті пісень лемків набуває додаткового своєрідного смислу. Так, у рядках *Порозбивав мі мисочки, / Кричав на наши діточки. // Я черепоньки зберала, / Слезамі землю вмивала* [Ант., с. 398] вислів *слезамі землю вмивати* репрезентує декілька значень одночасно. Це і «проливати багато сліз», й «інтенсивність почуттів», і водночас «страждання». У сукупності всі ці відтінки значень передають мотив пригнічення жінки у сім'ї.

Водночас поєднання словосполучення *митися слъозами* з часткою *не* у контексті співанки звучить як застереження від зайвих переживань. Закономірним у цьому випадку є вживання дієслів у наказовому способі: *Не плач, не плач, моя мила, / Не мийся слезамі, / Не могла ти жити / Завше коло мамі* [Наше слово, 1962, № 26].

У сталих словосполученнях *мати слъозу, зронити слъозу* поява заперечної частки *не* спричинює зародження додаткових смислів, які простежуються на рівні поетичного контексту. Так, у рядках *Плачте, очі, плачте, слези не зроняйте, / Ой кого сте любили, того понехайте* [Ант., с. 190] вислів *не зроняти слъози* означає «приховати свої почуття», не дати їм вийти назовні. Соматизм *очі* виступає субституттом номінації людини, тому звертання до них носить суто формальний характер, оскільки за цим криється лірична героїня. Фраза *не мати сліз* у поєднанні з дієсловом *плакати* означає «плакати серцем, душею»:

А што плаче, слъоз не дає?

Сокіл плаче, слъоз не має [СЯ, с. 102]

У цьому прикладі найвищий ступінь прояву печалі, страждання уособлює метафоричний образ *сокола, птаха*, який плаче без сліз.

З-поміж усіх аналізованих випадків слововживання лексеми *сльоза* нам трапився приклад з дещо відмінним семантичним навантаженням цього поняття. Напр.: *Святий Микола, дай Боже! // Головоньку склонив, слезоньки зронив, / Дай, Боже!* [Ант., с. 44].

НОТАТКИ ПРО ЛЕМКІВСЬКУ ПІСНЮ

Оскільки цей приклад узято з щедрівки, то, ймовірно, образ *зреної сльози* у ньому ототожнюється зі Святою сльозою, яка має велику очищувальну і цілющу силу. Показово, що В. Жайворонок у роботі «Знаки української етнокультури» наводить подібний приклад, уважаючи, що саме з Божої сльози «розливаються дунаї, де купається сам Господь» [Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури. Словник-жовіник. К., 2006, с. 553].

Отож, завершуючи аналіз образу сльози у народнопісенній спадщині лемків, зазначимо, що його інтерпретація відбувається через нанизання переважно негативно маркованих емоцій – суму, печалі, журби, які, беззаперечно, пов'язані з проявом почуттів людини. А відтак у метафоричному образі сльози негативні емоції перетинаються з такими атрибутами людського життя, як нещаслива доля, горе, біда, розлука, рекрутство, еміграція тощо.

Цікаво, що дослідники народнопоетичної мови говорять про активне поєднання лексеми *сльоза* з доволі різноманітними означеннями-епітетатми (*гіркі, пекучі, криваві* та ін.), підпорядковані, на думку В. Жайворонка, споконвічному прояву людської натури *гірко плакати*» [Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури. Словник-жовіник. К., 2006, с. 553].

Проте у контексті лемківських співанок аналізована лексема, всупереч цьому твердженню, доволі рідко поєднується з епітетами-атрибутами (нам відомі тільки словосполучення *солені слизи, не една слеза*). Найбільш регулярно іменник *сльоза* тяжіє до дієслівних компонентів, що утворюють доволі усталені сполучення, у межах яких увиразнюється семантика цієї лексеми, збагачуючись новими відтінками значення. Серед цих дієслів переважають традиційні, узвичаєні одиниці, як-от: *текти, литися, падати, вмиватися, вилити, заляти, проливати*. Однак саме опоетизований образ сльози створюється у поєднанні з нетиповими, оригінальними дієслівними компонентами (пор.: *покотятся слези, сипати слизи, слези не зроняйте, сльоз не дає*). Подібні сполуки репрезентують автентичне лемківське слово, а також індивідуалізують пісенні тексти.

Наталія Лісняк

Лемківські пісні докладно досліджено та проаналізовано в монографії «Мовосвіт лемківської пісні», авторами якої є Стефанія Панцьо, Людмила Вакарюк, Наталія Лісняк. Книга вийшла друком у видавництві «Джура» у 2021 році. Нижче подаємо уривки з цієї праці.

У текстах лемківських співанок своєрідно поєднуються власне словесна образність, структурно-мовні ознаки з ритміко-інтонаційними та мелодійними. Відповідно, більшість збірок подають пісенні тексти в нотно-музичному супроводі, репрезентуючи чудовий лемківський мелос. Розглядаючи своєрідність народнопісенних текстів лемківського фольклору, нами встановлено деякі їхні ознаки. Жанрово-тематичне розмаїття співанок позначається на багатстві образів. Приміром, у колядках і щедрівках домінують сакральні образи Бога, Божої Матері та сина Ісуса, а також образи господаря й господині. Родинно-обрядові пісні насичені образами матері й батька, наречених, свашок та кумів. У піснях про кохання переважають образи дівчини й парубка, яких оточує ореол позитивного або негативного сприйняття, залежно від щасливого чи нещасливого кохання, від вдалого чи невдалого сімейного життя. У піснях побутового циклу представлені образи ліричних героїв, які по суті репрезентують своє повсякдення. Маємо щасливих ліричних героїв, у яких життя сповнене позитиву, благополуччя. Наприклад, у пісні «Полюбила я Стефана» оспівується образ щасливої закоханої дівчини. Проте частіше з пісенних рядків постають образи ліричних героїв, яких спіткало нещасливе кохання, а тому такі пісні сповнені суму, жалю, печалі: *Не по то-м ту пришива, ой жебы-м їва, пива, / Лем ем по то пришива, ой жебы-м ся тішыва* [ЛММ, с. 142]. У подібних піснях нерідко в мові ліричного героя/героїні звучить докір: *Певні ти, миленька, іншого кохала [в. з.]; Ани мі кошулю не випереш, / Ани мі ся сама не прибереш* [ЛММ, с. 136]. У співанках про

трагічну долю ліричного героя часто подаються образи лиходіїв, згубників, збійників тощо. Так, у баладі «Ишов Яничко з огляди» зображується мати-отруйниця: *Дробне коріння копала, / Она (мати. – Авт.) Яничка струц мала* [УПЛ, с. 170]; в інших баладах бачимо образи матері-дітовбивці, жінки, що отруїла чоловіка, лихого розбійника та ін. (див. балади «Ишли рибаре на риби», «Там долов під явором», «На зеленій та і луці» й деякі ін.). Особливо емоційно зображується в піснях сирітська доля дітей та жорстоке ставлення до них мачухи: *Як она нас мие, / Поза карк нас бие* [УПЛ, с. 175]. Мотивом суму сповнені жовнірські та емігрантські пісні, у яких ліричний герой зазвичай проливає кров на полі бою, гине від руки ворога або ностальгує за рідним краєм та домівкою, стомлений від тяжкої праці на чужині. До прикладу: *Пішов мій миленький, ой на войну войовац* [ЛММ, с. 269]; *Летят кулі за кулями, / Ой тече кровця ярочками* [УПЛ, с. 102]; *А як помре, / Страшні го ховают. // Два матроси / Єден міх тримают... // До моря ним шмарят* [УПЛ, с. 337]. Жартівливі співанки та танцювальні приспівки говорять про любов лемків до іскрометного гумору й різних витівок. У цих піснях ліричний герой / героїня демонструє світлий настрій, душевну рівновагу, здоров'я. Подекуди в подібних співанках лемко випромінює молодецьке завзяття та енергію. Прикладом можуть слугувати пісні «Як ішов я з Дебречина додому», «Там під мостом риба з хвостом», «Моя мила задримала» та ін. Для вираження жартівливого змісту автори добирають влучні образи, які поєднують народний гумор з яскраво вираженою іронією, що криється в цілком не поетичних за своєю семантикою лексемах (одуріли, воші): *Таку-м собі жену взяв, / Што не мала зубка. // Ци ви, люде, одуріли, / Она зуби мала, / Цілу зиму січку іла, / Соли не лизала* [УПЛ, с. 471]; *А юж я ся оженив, / Юж ня няньо одділил. // Дал мі кожух з вошами, / Жебы-м рушал плечами* [СЯ, с. 36]; *А тепер єм стара баба, / Не цілуют, хоц бым рада* [СЯ, с. 71]. Жанрова своєрідність пісенних текстів пов'язана зі специфікою їхньої структурної

побудови. Вони можуть подаватися чи у формі монологу, який озвучується ліричним героєм або автором, чи у формі діалогу. Монологічні пісенні тексти нагадують сюжетну розповідь. Така форма властива і баладам, і пісням про кохання та ін. Зазвичай монолог – це мовлення від першої особи. Текст-монолог насичений звертаннями, демінутивною лексикою, дієсловами наказового способу, епітетними означеннями, вигуками тощо: *Возми мя, Янчик, возми мя, / Буде з мя добра газдиня, / Буду я рано вставала, / Коничкам води давала* [УПЛ, с. 207]; *Ей, шци, мамо, продай / Тоти штири бички, / Ей най же я не ходжу / До гаю по смички* [УПЛ, с. 206]. У подібних монологах нерідко ліричний герой / героїня створює власний емоційно насичений позитивний образ, як-от: *Дівка я сой, дівка, ой дівка я сой праві, / Як зимна росичка, ой на зеленій траві* [ЛММ, с. 62]. Надто емоційно звучить монолог матері над колискою немовляти: *Усний же мі, усний, дітино повита, / Бо моя говова про тебе завита* [ЛММ, с. 47]. Привертають увагу парубочі монологи, у яких звучить нарікання на свою холостяцьку долю, як у піснях «Я паробок з Капушан», «Юж єм поорав того полечко», «Был я в корчмі» та ін.: *Якый я несчасний на тот сьвіт родил ся, / Такий сьвіт шырокий, а я не женил ся* [СЯ, с. 9]. Отож бачимо, що тексти-монологи характеризуються ідейно-тематичною розмаїтістю та емоційно-експресивним забарвленням. Найбільшу цікавість викликають пісенні тексти, побудовані у формі діалогу, оскільки через них створюється ефект живого спілкування. Частіше діалог відбувається між матір'ю і сином чи донькою, між парубком та дівчиною, між чоловіком та жінкою. Показовим прикладом використання діалогу в народному тексті є співанки «Мамцю, мамцю, мамичко моя», «Дівусь, моя, хто по сінюх ходит», які цілковито побудовані на репліках доньки і матері: *Мамцю, мамцю, мамичко моя, Купте вы мі периночку, Най ся видам того рочку. Дівусь, дівусь, дівочка моя, А шци ты не доросла* [СЯ, с. 7]. Варто сказати, що ця пісня містить дев'ять куплетів, у яких відтворюється, власне, розмова

між матір'ю і донькою. Подібне спостерігаємо і в іншій пісні, у семи куплетах якої подана розмова доньки й матері, пор.: *Дівусь моя, хто по сіньох ходит? // – Ой, мамусь моя, котек мышы ловит* [СЯ, с. 115]. Емоційно насиченими є діалоги між хлопцем і дівчиною, між чоловіком і жінкою, як-от: *На горбочку червони ягоди, / Повідж, мила, хто до тебе ходит? // – Не повім я, мій миленький, тобі, / Не будеш знав – не буде жаль тобі* [УПЛ, с. 148]. Діалог, який відбувається між ліричним героєм і рослинами, конем, небесними світилами тощо носить суто формальний характер або ґрунтується на прийомі персоніфікації. До прикладу: *Нес ня, конику, нес / Без тот зелений ліс, / Принес ня до гаю, / Там дівчину маю* [СЯ, с. 121]; *Файо, файо порцелянова, / Хто тя буде, файо, курил, / Як я буду в войску служыл?* [СЯ, с. 106]; *Голубка каже: «Ти серце моє, / За твоє життя дала би-м своє»* [Ант., с. 324]. Нерідко пісенні діалоги спираються на різні за змістовим наповненням питальні речення. Так, у співанках «Там за селом дражка висипана», «Де ти идеш, невеста» та ін. перший складник діалогу подається у формі запитання, а другий – у формі відповіді на нього. До прикладу: *Моя мила, де ты была вчера? ... // Ой, пасла я при Дунаю павы...* [Спів., с. 61]. Особливу цікавість викликає пісня «Коли мы ся пожениме», у якій через питання – відповіді змальовується панорама життя лемків, специфіка їхнього побутування: *– А чым мы ся прикрыве, / Ты, молодий козаче? – Я периною, ты соломою, / Ты, моя любя дівчино* [СЯ, с. 113]. Одна з типових ознак поетичного тексту лемківської співанки – це наявність низки усталених за змістовим наповненням висловів. З-поміж них виділяються вислови-поради, у яких на перший план виступає прагматика оцінювання лемками певної ситуації, дій, вчинків. Нами помічено, що ці поради здебільшого стосуються вибору подружньої пари: *Де ся жен, там ся жен, в богача ся не жен, / Бо богацка дівка в лісі, як збітнівка* [ЛММ, с. 138]. У складі лемківських пісень є такі, що цілковито побудовані на висловах-порадах, які даються від неозначеної

особи. Йдеться про пісню «Одлетіло лисьця», у якій пропонується Янчику життєво обґрунтовані рекомендації щодо вибору майбутньої дружини: *Старшу од ся не бер, бо то біда в хаті...// Малу собі не бер, буде ся каяти...* [СЯ, с. 44]. Низка порад у цій пісні завершується жартівливою пропозицією: *А найліпше, Янчык, было так зробити, / Жебы то ся вцалі нияк не женити* [Там само]. Для лемківської співанки властиві й поради з проблем виховання дітей, як-от: *Мамусь, мамусь, маи іх п'ят, Вчыі іх ліпше яко мя. Мене-с бива возином, А тамты бий тернином, До корчмы-с мя приберава, До церкви-с мі не дава* [ЛММ, с. 167]. Наведений приклад свідчить про зосередженість авторів на певних деталях, що надає всьому уривку конкретизованої прагматики. Другу групу висловів становлять побажання. Сферою їх функціонування є тексти христинних, весільних, колядкових та деяких інших пісень: *Жеби ся молодій господарство вело* [Ант., с. 123]; *Дай ім, Боже, щастя гоже, / В ту щасливу годину. // Даруй милість любій парі / І багату родину* [ДЛ, с. 48]. Зазвичай семантика побажання передається за допомогою часток бодай, най: *Най ти красні росте* [в. з.]; *Субота, неділя / Бодай прилетіла, / Жебы я з миленькым / На бесіді была* [в. з.]. До побажальних конструкцій належать і конструкції зі значенням застереження, структурним елементом яких зазвичай виступають дієслова наказового способу: *А як придеш – легко ступай, / Нич ся земли не дотыкай* [ЛММ, с. 173]. Бачимо, що з вуст дівчини звучить доволі неординарне за змістом прохання-застереження. Нерідко в пісенних текстах уживаються вислови-бідкання, у яких озвучуються нарікання ліричного героя / героїні на життєві труднощі, на недолю, на невдале кохання, на зраду тощо. До прикладу: *Чого-ж мене головонька болит? / Бо мой милий за другыма ходит* [СЯ, с. 23]; *А тепер я біду знаю, / Пізно лігам, рано встаю. Гоя, гоя... // Головонька бідна моя* [ЛММ, с. 140] *А Боже, мій Боже, што я наробила, / Люде по вечері, а я не палила* [УПЛ, с. 281]. Подекуди бідкання подається разом із

порадами в межах одного контексту: – *Ой, вы, дівчата, замуж не ходте, / Бо вам, дівчата, не пора, / Бо я молода замуж вишла, / Тепер мя болит голова* [СЯ, с. 2]. Лемківським співанкам властиві бідкання-нарікання, які звучать із вуст доньки (сина) й адресуються зазвичай матері: *Иде доня, иде, / Без поріг ступає, / И на свою маму / Гірко нарікає* [СЯ, с. 129]; *А жебы я біду знава, / Нигда бым ся не выдава* [ЛММ, с. 140]; *Нихто мя не бере, бо поля не маю. // Мамо моя, мамо, што ти наробила, / Же-с мене на світі без поля лишила?* [УПЛ, с. 283]. Етикетні формули дають уявлення про мовні особливості ввічливості лемків: *Добрый день, матуню; Добрый вечер, моя жено; Бивай мі здорова, ти дівчино моя; Зостан здорова, забуд зле; Бувайте здорові, дорогі пороги* та ін. Вражає розмаїття адресатів етичних формул, якими виступають не лише особи, але й неживі предмети і явища. У такому разі спостерігається прийом уособлення, пор.: *Будте мі здоровы горы и долины, Бо юж ся выберам од своей родины* [ЛММ, с. 97]. Доволі поширеними у текстах лемківських пісень є вислови-прокльони, а узвичаєним засобом їх оформлення виступає частка бодай: *Бодай тя, миленький, в колесі ламали; Бодай тя, милий, / Ей, каричка вхопила; Бодай тебе, моя мила, / Зла година минула; Бодай твоїй мамі / Так легко сконати*. Як бачимо, структурною ознакою формул прокльону є звертання до особи, якій цей прокльін адресований. Іноді подібний вислів містить порівняльну конструкцію, яка увиразнює його, надає йому емоційно-експресивного насичення. Пор.: *Огваряла мене / В нашім селі баба, // Бодай так рябчала, / Як в мочилі жаба* [НС 1969, № 14]. Зрідка адресатом прокльону виступає невизначена особа, об'єктивована через займенники: *Бодай тоты не сконали, // Што ту войну розпочали* [ЛММ, с. 195]. У контексті лемківської співанки незвичну образність створюють обігрування або й просто натяк на фразеологізовані сполуки. Пор.: *Най нас злы языки / В селі не розносят* [Спів., с. 57]; *Волила-с ня, мамо, / Ани не ховати, / Мала-с ня нещасну / В такы руки дати* [СЯ, с.

129]; *Лем ся преокрутні / Злих языків бою* [УПЛ, с. 210]; *Тепер не мам ани слами, / Рознесут мя крукы-враны* [ЛММ, с. 196]; *Не оженив бы-м ся, лем бы-м такой ходив / И мвады дівчата на бавамут зводив* [Там само, с. 138].

У співанках часто вживаються конструкції зі значенням допустовості, наслідковості, умови, причини. До прикладу: *Любуї мя, шугаю, / І я тебе буду, / Хоц каждую неділю / Бита про тя буду* [НС 1914, № 11]; *Буду до ней лист писати, / Так мя будут люде знати* [УПЛ, с. 155]; *Ой як бы я знава, же піду за вдівця* [ЛММ, с. 72]; *Не лій, дожджик, не лій, / Бо ты не казали* [УПЛ, с. 248]. Нерідко в текстах співанок вживаються безсполучникові конструкції: *Мій коханий ся погнівав, / Погнівався вчера, днеска: / До чого мя любов знесла!* [УПЛ, с. 145]; *Ани ти не думай довго ся гнівати, / Приход до нас додом, будем зятя мати* [Ант., с. 317]; *Став копойки сой лічити, / Став ся Господу молити: Слава же тобі, Пане Боже, / А же ж моє житко в стоже!* [Лем., с. 128]. Виразними елементами поетичного синтаксису співанок уважаються прикладкові сполучення: *Лем тоти діточки, дрібни сироточки, / Не розожен* [УПЛ, с. 282]; *Ой богачу, брате мій, / Та ти ся надо мном змилуй!* [Там само, с. 285]. Іноколи в співанках простежуються ремінісценції, які відсилають читача до загальновідомих поетичних текстів, пор.: *Тече вода з-під явора; / Терпиш ти дома гірку недолю; Бо тото кохання, з вечора до раня, / Як сонечко зишло – кохання розишло* [УПЛ, сс. 217, 258, 144].

Із пісенних рядків постає всеохопна панорама буття лемків. Особливо чітко це простежується у використанні прийому деталізації художньої реальності. До прикладу: *Паслая телятка, / Єдно ся стратило, / Што червоном латком / Назначене было* [Спів., с. 58]; *Ты прийшов до мене в суботу, / Як я мала пильну роботу, / Як я мала хату білити., / Ты пішов другу любити* [Там само, с. 55]; *Выпер кошулю милому до дня. // В п'ятницю намоч, в суботу выпер, / В неділю рано милого прибер* [СЯ, с. 82]. Таке зосередження автора на деталях дозволяє органічно

поєднати в поетичній моделі співанок об'єктивну реальність і уявний світ. Хоча лемківська усна поезія за жанрово-тематичним наповненням є доволі розмаїтою, проте в ній майже відсутня пейзажна лірика. Окремі замальовки слугують переважно тлом для зображення певних картин життя лемків. Щоправда, зрідка трапляються дещо розгорнуті пейзажні замальовки, пор.: *В тих лемківських горах / Ліси чудні шумлять, / Пташки сой співають / Потічки черкають* [НС 1973, № 11].

Назагал уражає лаконічна відточеність поетичної думки, відтвореної в колоритному художньому тексті лемківської співанки (С. Панцьо, Л. Вакарюк, Н. Лісняк. *Мовосвіт лемківської пісні. Монографія. Тернопіль: Джура, 2021. 624 цитуємо зі с. 30 по 37*).

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Ант. – Антологія лемківської пісні / упорядник М. Байко. Львів : Афіша, 2005. 496 с.

в. з. – власні записи.

ДЛ – Оленич І. Доля Лемківщини. Львів: Каменяр, 1992. 119 с.

Лем. – Лемківщина: земля – люди – історія – культура / за ред. Богдана Струмінського. Т. 2. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1980. 495 с.

Літ.УПА – Літопис Української повстанської Армії. : Пісні УПА/ збір. і зред. З. Лавришин. Торонто, 1996, Львів, 1997, т. 25. 556 с.

ЛММ – Бодак Я. Лемківщина моя мила... Пісні Анни Драган з Лемківщини. К.: ТОВ «Український рейтинг», 2011. 371 с.

ЛС – Лемківські співанки / упорядник М. Соболевський. К.: Музична Україна, 1961. 319 с.

НС – Наше слово: газета. 1969–1976 рр. 1969. № 11, 26, 35, 36; 1970. № 29; 1971. № 50; 1972. № 2, 7, 9, 18; 1973. № 11, 12, 13, 18, 24, 26, 52; 1976. № 5.

СМ – Співаночки мої: Українські пісні з Лемківщини у записах Надії Ферко. Тернопіль : Лілея, 2009. 72 с.

Спів. – Молода Лемківщина. Співаник. Львів, 2018. 84 с.

СЯ – Сьпіванки од Яворины. Збірник пісень. Горлиці, 2006. 160 с.

УПЛ – Українські народні пісні з Лемківщини / укл. Орест Гижа. К.: Музична Україна, 1972. 403 с.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ НАСТАНОВИ ЛЕМКІВ

Нехай теє кождий знає

Лемківські пісні є свідченням творчої сили й талановитості авторів. У них надibuємо своєрідні заповіді й настанови. Цікаво, що саме через пісню народ подає морально-етичні повчання. Очевидно, що така сама пісня мала великий вплив на формування особи, тому лемки і влітали в пісенну канву життєву науку. Тут йдеться й про моделювання стосунків у парі, субординацію, повагу й любов. Часто такі поради перегукувалися із заповідями Божими: не обговорюй, не заздри ближньому, люби ближнього тощо. У піснях згадано й про чесноти, яких мала дотримуватися не лише молодь, а й старші. Співанка ставала певною порадицею, яка не лише розраджувала, співчувала й напучувала народ на праведне життя. Нижче подаємо рядки з лемківських пісень, у яких майстерно вплетені повчання-побажання.

Бо черешня квітнуц не раз буде,
А кохання было – юж не буде.

Нехай теє кождий знає,
Же з кохання зле быває.

Боже, Боже, як то зле,
Як люблює, не возме.

Чом же ти, дівчатко, таке невеселе?
Бо і млин на муку без води не меле.

Ідят коні і п'ють коні
З-за нової драбыни.
Як же можна не любити
Молодой дівчыни.

Воли може продац,
Але жену ні.

Не буду так робыв,
як ем перше робыв,
Жеби-м з камаратом
до фраїркы ходив.

Тече вода з каменя до ліса,
Буд мамусю, добра, буде и невіста.
Буд, мамусю, добра, хоц би недільочку,
А невіста буде каждую годиначку.

Жебі ти бів добрий для тата и мамы.
Для тата и мамы, сухав баби и діда,
Жебі-с нигде не знав, што говод и біда.

Смотр, же сой, Ванюсю, як будеш газдував,
Жеби-с старе зерно новім присыпував.

Чом ты мене маєш покидати,
Ты ж говорив, же будеш кохати.
Мы в церковці на горі стояли,
Там на вірніст Богу присягали.

Котрий любіт дуже дівку, не ход до ей хаты,
Бо ты мыслиш, же то правда, же она тя любить,
Она тебе поцілує, як гадюка вкусит.

Пиво би ся пиво з кым бы было мыло,
Але з ким незгода, не п'є ся и вода.

Не вір парібковы, хоц він ся ти божыт,
Покля ти на престіл, два пальці не зложыт.

Принимайся, вербо, де ти посаджена.
Привикай, невістко, де ти привезена.

Бо нашто мі, нашто любити ледашто,
Як го мам любити, волю дівком быти.

Ой што мі Бог обіцяв,
То нигда мя не мине.

А Боже, Пребоже, деси любов гвили,
Нихто ей не оре, а ние й не сіє.
Якби ей орали, якби ей сіяли,
Не так би ся, не так люде любували.

Дуднит вода, дуднит в цемброваній студни,
Закохатись легко, оженились трудно.

Не бертеся, люди,
Никого судити,
Бо серденьку – воля,
Ей, кого хце любити.

Не рубай, не стинай молодого дуба,
Не бер же ти мене, коль я ти нелюба.

Тяжко оріх розкусити, легко ядро зісти,
Тяжко дівча намовити, легко wypowiedісти.

Ци та любов є од бога дана,
Ци лем може дяблом підшептана?
Хоц бы-с не хтів, то мусиш любити,
Хоц бы-с не хтів, то бы-с мав терпіти.

Не вір шугайови, хоц би і якому,
Він тя полюбує і лишит другому.

Тепер, добри люде,
То мі ся покайте,
Як ся люблят двоє
Побратся ім дайте.

Ой, ви, шибеняки, што робите,
За вількі пінязі ся жените!
Не дбате про вірніст, ой, а не про любовст,
Лем абисте мали пінязи дост.

Закувава зозуленька ково того пвота,
Котра дівка справедлива, краща од зовота.

А під старим дубом трава червеніє,
При недобрім мужі жена постаріє.

Під молодим дубом трава зеленіцька,
Та при добрім мужі жена молодіцька.

Мила моя, не слухай никого,
Лем ся тримай розума свогого.

Чого твоє серце для мене студене?
Таке само твоє фальшиве для мене.

Та чого ж орати, чого боронити,
Чого же дівчатко до шлюбу змушати?

Шугай мальований, не преберай собі,
Жадна кисасоня не піде за тебе.
Ани кисасоня, ани жадна пані,
Не преберай собі, шугай мальований.

Не тра было, любая дівчино,
По двох нараз кохати.

А, люде-прелюде,
Не завидте тому,
Бо ся сподабало
Так єдно другому.

В тіх париях велькі чуда,
Хто не сухат – тому біда.

Вибірку здійснила Наталія Лісняк

МАЛІ ЖАНРИ ФОЛЬКЛОРУ

Ищы-м бы хтіла повісти таке...

Народ, який зазнав виселення, розганяв смуток не лише піснями, а й іншими словесними витворами. Розвинене почуття гумору, що притаманне лемкам, викликало радість. Журба, туга були сокровенними. Вони звучали по-іншому, як глухий голос у горах. По-особливому, що не виносилося на показ або ж завуальовувалося чи впліталося в переказ сумних подій. Усе ж радістю ділилися, наче прославляли життя. Підтвердженням цих слів є публікації малих фольклорних жанрів у збірнику «Східнословобанські українські говірки. Нотатки до мовного портрета переселенців з Лемківщини: Науково-навчальний посібник» / За заг. ред. канд. філол. наук К. Д. Глуховцевої (Луганськ, 2006).

Гумореска

А було то пізно восени
Як шя зимний Максим женив
Хоч не брав жону багату.
На весілля зарізав корову рогату,
Котру копив аж в Мумині.
Там корови були туні.
Привів домів на ремінці
Прив'язав ей гу драбинчі.
Дав їй шіна чи там стряски,
Сам полетів до Параски:
- Хот посмотри, моя люба,
Корова ест досить груба,
Буде м'яса би не вроки,
Шо не жімо того року.
З ней вешілля отпраavimo,
До діщати зросолимо,
Так побуде через піст.
В Польщі м'ясо шя не їсти,
А як вийде на м'ясничі

І скінчиться киселичі,
Тоді з діщати виймемо ладні
І жімо собі парадні.
- Так-так, мій голубе, -
Параска шя покус скубе.
- Жеби скори бис субота,
Бо в мене ест охота
До музики і до танцю,
І до тебе, мій любанцю
- Прошепталих ми ніч цілю
О корові, о вешіллю
Тераз піду за різником,
Хай заріже ей ножиком.
Різник бере в руки голову
Кличе моводу Максимову:
- Хот посмотри, пані, збоку,
Юш по шлюбі того року.
Споводу пванной паши того року
Мава, більмо ту на оку
Цисарський вельможний уряд не позволит,
Би шя людсько потруїво.
- Ой Боженко, мій Боженко, воз
до чорта тих паноньків.
А Максим шів до собі до кута
Та запвакав, як сирота.
- Стрину, стрину, я поїду в Гамерику,
Може, там Бог за морями
Даст прожити з талярами.
І шів Максим на залізничу
Та й поїхав за граничу.
Схватившя за роботу і назбирив
гарну квоту.
А Параску спию карту і висиват
шифкарту і пише лист до
стрика, шо багата Гамерика

Діалог

- Як тя звати?
- Пес кудватий.
- Як імення?
- Пес Кудвеня.
- Чим шя мисш?
- Помиями.
- Чим шя втераш?
- Онучами.

Примовка

Молодець пас овець,
Коло молодця сама овця.

Загадки

Штири тики, два патики, саме
семер даво (чотири копита, два роги,
сьомий хвіст) (Корова)

Сидить пані на стопичку,
В гарном каптаничку.
А хто іде кричить: „Стоп”
Бо не підеш! (Замок)

Що це за гість, що сам себе з’їсть? (Свічка)

Як на світ одітий ся родився,
а по світу голий ходить (Сир)

Білий, як сніг, надутий, як міх,
на лопата ходить, на голові ріп (Гуска)

Вірш

На пчвиному бвакиті
Сирий шнурок журавлик,
Ніби тихо плачуть,
Ніби чути їх здавеку
Спив кру-кру, бувай.
Мальовниче рідне земле!
Через рик ми повернемошъ
Знову з морів, океанів
Дочекайся.

Калина

Вірш
Росва калина вистям широким,
Над мондрим гаєм росва котокаєм,
Так щя строївка, як дівча моводе,
А як у люштерко смотрива у воду

«Подоляночка»

Народна гра

Дівчата ставали колом. У центрі стояла дівчина. Дівчина вибирає кращу з круга. Усе починається спочатку. Діти співають, йдучи колом. Коли лунають слова: „Тут вона сіла, тут вона впала, до землі припала, сім літ не вмивалась, бо води не мала”. У цей момент дівчина падала. А коли лунали слова: „Устань, устань, Подоляночко, устань молодесенька. Вимий своє личко, личенько молоденьке, личенько біленьке, бери ту що скраю, піди до Дунаю...” Вона встає і обирає найгарнішу дівчину. Усе повторяється.¹

¹ Матеріали подано зі збірника «Східнословобанські українські говірки. Нотатки до мовного портрета переселенців з Лемківщини: Науково-навчальний посібник» / За заг. ред. канд. філол. наук К. Д. Глуховцевої. Луганськ, 2006.

ДЕЩО ПРО ЛЕМКІВСЬКУ КУХНЮ

Лемківська кухня складається з типових страв, які готуються з місцевих, доступних інгредієнтів. Страви лемків, як правило, вирізнялися простотою приготування та ситністю, оскільки таку їжу необхідно було споживати людям, які здебільшого займалися фізичною працею. Міжнаціональне спілкування впродовж століть, родинні зв'язки, мандри до близьких і далеких держав сприяли тому, що лемківська кухня увібрала елементи угорської, центрально-української, словацької, польської та інших кухонь.

Давня лемківська кухня була скромною, переважно складалася з рослинних продуктів, борошняних виробів, грибів, капусти, квасолі, різних каш та круп, а в XIX столітті до неї додалися картопля, гарбуз та кукурудза. З насіння льону та конопель виготовляли олію, яка була основним жиром під час посту. Куповані продукти становили незначну частку харчових продуктів – сіль, цукор, приправи (лавровий лист, перець, шафран) та алкогольні напої.

Продукти для лемківської кухні

Овочі фрукти	Зернові	Молочні продукти	Дари лісу	М'ясні продукти	Інше
Буряк	Овес	Будз	Гриби	Свинина	Яйця курячі
Морква	Ячмінь	Бринза	Чорниці	Телятина	Петруг (форель)
Капуста	Жито	Вурда	Ожина	Курытина	Сало
Бобові (горох, квасоля, біб)	Просо	Масло			
Маслянка	Малина	Ягнятина	Фрукти (сливи, яблука, груші)		
Часник	Гречка	Сметана	Трави: лобода, кропива, шавель, гірчиця	Індичатина	Мак, коноплі
Цибуля		Кисле молоко			Мінеральна вода (квас), юха (узвар)
Квашені овочі та фрукти		Сироватка			Мед
Яблука, груші, сливи, ягоди					Мисливська здобич

Популярні лемківські страви:

- мучні вироби: лемківський вісяний хліб-збіжжя, ячмінний оципок, хліб-ідпалянок (адзимя), пенцак, бобальки, стиранка;
- каші: бора (із проса), сіменне молоко (з маку), льнянка, замішка, панцак, мастило;
- картопляні вироби: груляники, бандуряники, бандурка;
- супи: киселиця (вівсяний кисіль-борщ), чир (суп із борошна).

Лемківська щоденна гастрономія поділялася на: сніданок, обід, підвечірок-оловрант, вечерю. Основною їжею лемків завжди були страви з борошна, крупи й овочі. Овочі поєднували з кашами. На щодень обов'язково подавали й кисломолочні продукти. М'ясо навіть найзаможніші лемки їли здебільшого в неділю та на свята. Лемківські господині майстерно випікали різні солодоці.

1. На сніданок їли хліб, молоко, масло, сир, бринзу, галушки.
2. На обід подавали різні супи, вироби з борошна, капусту.
3. На підвечірок-оловрант різні молочні каші, сир, масло.
4. Вечеря була легкою, найчастіше каші з кислим молоком.

Харчування лемків протягом цілого року не було рівномірним. Найкращим, найситнішим періодом у їжі селян була осінь, коли зібраний урожай та коли відбувався забій худоби. Лемки добре заготовляли їжу на зиму, тому їм вистачало й на весні. Варто зазначити, що в раціоні лемків були сушені фрукти. Їх споживали сирими чи готували юху (узвар). Сушили й гриби. Квасили (мочили, солили) гриби, капусту, яблука, сливи тощо.

Сьогодні лемківська кухня модернізувалася. Зауважимо, що в раціон верховинців та українців загалом повертаються старі традиційні лемківські страви. Зокрема, популярними є лежні, киселиця, пироги (вареники) з сиром та свіжою чи квашеною капустою, лемішка, книдлі, тощо. Крім того, організація гастрономічних турів сприяє відродженню національних кулінарних традицій. Участь у різноманітних лемківських фестивалях дає змогу пізнати не лише історію краю, культуру, а й стати учасником дійства з побуту лемків.

Федір Шандор

ТВОРЧІ РОБОТИ УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ «ЄДНІСТЬ У РІЗНОМАНІТНОСТІ. ЛЕМКИ»

Есе
учениці 11 класу
Коростенського міського ліцею № 11
Житомирської області
Вигівської Дарини

Я з дитинства обожаю подорожувати. Мене завжди захоплюють нові місця та всі ті враження, які можна отримати під час подорожі. І от мені випала нагода взяти участь у Всеукраїнському проєкті «Єдність у різноманітності. Лемки».

Я знаю, що в нас в Україні дуже багато різних етнічних груп, але таку назву, як лемки, я почула вперше. Мене це дуже зацікавило. Нас, тих, хто проживає на Поліссі, називають поліщуками. А хто ж такі лемки, чи схожі вони на нас? Я одразу відчула, що від цієї поїздки в мене залишиться багато вражень, але я навіть не уявляла всієї глибини почуттів, які охоплять мене на Лемківщині.

Моє знайомство з лемками розпочалось у невеличкому містечку Перечині Закарпатської області. Там, у Будинку культури, для нас підготували чудову фотовиставку історії Лемківщини. Ми познайомилися з чудовими людьми: Іваном Гарайдою – ученим-лінгвістом, мером міста Перечина Іваном Погоріляком та професором Ужгородського університету Федором Шандором. А ось саме з етнографічною групою та її культурою нас знайомив учасник нашої групи, голова громадської організації «Молода Лемківщина», справжній лемко Микола Крупей. Сме завдяки пану Миколі ми зрозуміли, хто ж такі насправді лемки. Як виявилось, це дуже багатогранні та цікаві люди, а їхня історія переселень, розлук і втрат вразила мене в саме серце. З'ясувалося, що на території України проживають лише 11% представників цієї групи. Більшість же

– у Польщі та Словаччині. І за кордоном називають вони себе не лемками, а русинами або руснаками. Здивували мене також їхні назви звичних речей: кривуля – жіноча прикраса на шию, сукня – спідниця, крумпля – картопля, і таких слів безліч, що свідчить про різноманітність лемківської говірки.

Наступного дня, коли гори ще були вкриті сивиною вранішнього туману, наша експедиція вирушила до села Лікіцари. Дорогою до мене прийшло розуміння дечого важливого: я закохалась! Закохалась у гори, у їхній вічний спокій, у неймовірні краєвиди, що мене оточували. Мальовниче, але таке далеке село розташоване на височині, куди не кожне авто дістанеться. Але для того, хто хоче пізнавати нове, розширювати межі пізнання – це не перешкода. Тому ми вирушили в дорогу пішки. Яке ж там неймовірно чисте й легке повітря! Коли воно наповнювало груди, здавалося, що весь бруд і негатив міста випаровується з тіла та душі, вливаючи туди спокій та легкість. А яка там музика! Чарівні мелодії гірських струмків неймовірно легко вигравали свої пестливі ноти на струнах моєї душі. Коли ми дісталися до місця призначення, нас зустрів на схилі пагорбу одинокий сніп, який мав вигляд, як вказівник «Вітаємо в Лікіцарах!». А на височині ми побачили старовинну дерев'яну церкву, яка своїми шпилями ніби віталась із сонечком. Що мене насправді здивувало, так це те, що старі лемківські храми стоять на територіях кладовищ. Біля будівлі нас зустріла привітна жіночка, на ім'я Марія. Це була місцева мешканка, яка розповіла нам про те, що в їхньому селі проживає лише тринадцять осіб. Після цього вона завела нас до місцевої святині – церкви Святого Василя, яка була побудована без жодного цвяха у XVIII столітті. Я відразу відчула святість цього місця, здавалося, ніби ангели літають над нашими головами. Справді намолене місце... В окремій невеликій будівлі розміщена дзвіниця, побудована в 1924 році. Після оглядин церкви та наших розмов пані Марія вразила всю групу висловом: «Я ще ні з ким так багато не розмовляла останнім часом». Ці слова

шокували всіх присутніх, особливо жителів міст, які часом ладні на все, щоб побути в тиші. Ми довго прощались із пані Марією, але потрібно було вирушати в дорогу.

Цього ж дня ми завітали до села Зарічеве – неофіційної столиці Лемківщини, де відвідали музей «Лемківська садиба». Там нас радо зустріли правнук колишньої власниці будинку пан Юрій, завідувач музею пан Віталій та музичний колектив «Лемківчанка». Мою увагу привернуло те, що сам будинок і всі господарчі прибудови розміщені під одним дахом. Як ми пізніше з'ясували, це зроблено для збереження тепла. Коли я зайшла всередину, мене ніби перенесло в ті часи, коли користувалися всіма представленими експонатами. Щодня запалювали піч, колисали дитину в люльці, підвішеній до стелі, що символізувало зв'язок із небом, їли з цього посуду, вішали розписані тарелі на стіні, що свідчило про заможність родини; дівчата займалися барвінкоплетінням та складали весільний вінок, додаючи зубчики часнику та монети, співаючи латканки. Жінки ж, сидячи на ладі-шафарні, вишивали свої квітково-рослинні візерунки на рушниках. Носили сукні, хусті, дробинки. У мене склалося відчуття повного занурення в лемківську культуру та побут, я стала їх невід'ємною частиною. Велике враження на мене справив приготований за старовинним місцевим рецептом шипшиновий чай. А вінцем моїх вражень була лемківська пісня у виконанні Світлани Ніконорової – моєї землячки, бандуристки, яку вона виконала разом із гуртом «Лемківчанка». Ми й самі пізніше трошки поспівали разом із паном Миколою Крупесом, який організував для експедиції лемкостіви. Можливо, звучання нашого гурту було дещо непрофесійне, але дуже душевне. Та й узагалі, відчуваючи зміст лемківських пісень, розумієш, яке в нас, українців, велике й щире серце.

Третього дня нашої експедиції ми вирушили до Ужанського природного парку, де побували біля Дідо-дуба, якому 950 років. Наступна наша мета – підкорення гори Кременець, висота якої 1222 метри. Сам підйом був дуже складним, особливо

для не підготовлених фізично учасників. Але на допомогу нам прийшли сила духу та взаємопідтримка. Завдяки ним ми всі дійшли. І кожен із нас установив власний рекорд, який пам'ятатиме все життя.

В останній день нашого проєкту ми вирушили до села Лубня. Воно невеличке, має всього сто мешканців, там навіть немає мобільного зв'язку, а про інтернет узагалі не йдеться. Але нас там зустріла невеличка жіночка з доброю посмішкою. Це була директорка музею вжитку та побуту лемків пані Тетяна Каганець. Вона нас провела в середину невеликої будівлі, де розташовані сільський клуб, бібліотека, а в самому серці будівлі – невеличка кімната. Це й був музей. Озирнувшись навкруги, я побачила невелику колекцію предметів лемківського побуту, але все ж у мене промайнула думка: «А чому саме цей музей?» Але, познайомившись ближче з пані Тетяною та її роботою, я зрозуміла справжню цінність цього місця, яке, як сказала сама господиня, залишилось у ХХ столітті FOX. Вона, незважаючи ні на що, любить свою справу й живе нею. Тетяна – справжня патріотка-лемкиня. Такі люди заслуговують поваги й дяки. Вона та, хто береже традиції та лемківський побут у серці і хто стане провідником майбутніх поколінь в історію їхньої етнічної групи. Зарядившись цим патріотичним духом, ми вирушили до церкви Святого архистратига Михаїла, побудованої в 1700 році. Увійшовши до святині, я одразу відчула намоленість і потужну енергетику місця. Образи з ікон ніби дивились у самісіньку душу. Мені одразу захотілося помолитись за свою родину, за нашу славу Україну. Перебуваючи в таких місцях, відчуваєш душевну гармонію та Божу благодать.

Пізніше в нас було підбиття підсумків та прощальна вечерея. Дивлячись на обличчя, які вже стали рідними, із сумом розумієш, що вже час кожному їхати до рідних пенатів у свій світ, адже розлука – це невід'ємна частина нашого життя.

Я дуже рада, що взяла участь у цьому дивовижному проєкті, адже саме тут я змогла познайомитись із чудовими людьми,

зробила щось неймовірне: підкорила першу у своєму житті вершину, занурилась у дуже цікавий світ культури та побуту невідомої для мене раніше Лемківщини. Уперше відвідавши Карпати, я зрозуміла, звідки пішло слово «полонина». Це означає, що Карпати беруть у полон твоє серце й душу та закохують у себе. Але основне те, що ця експедиція надихнула мене на більш докладне вивчення не тільки лемків, а й інших етнографічних груп, а особливо своєї, адже більшість сучасних людей навіть не замислюється над тим, хто вони є і яке мають коріння. І я чітко усвідомлюю: я – ПОЛІСЯНКА, у мене є брати та сестри: лемки, бойки, гуцули та інші представники нашої багатонаціональної неньки України!!!

Есе
учня 9 класу
лицею № 46 імені В'ячеслава Чорновола
Львівської міської ради
Галайчука Романа

НАРОДИВСЯ БОГ НА САНЯХ...

Так розпочинається знаменитий вірш Богдана-Ігоря Антоновича «Різдво». А далі – цікавіше: «...в лемківському містечку Дуклі. Прийшли лемки у крисанях і принесли місяць круглий». Скільки невідомих слів у чотирьох рядках! Лемківський, Дукля, лемко, крисаня! І чого це вони місяць носять? Запитань виявилось більше, ніж відповідей...

Що ви знаєте про Лемківщину й чи знаєте про неї взагалі? Я не знав доти, доки не дізнався про етнографічний проєкт «Єдність у різноманітності», який наживо, занурюючи в середовище проживання, уже познайомив учасників експедицій із різними етнографічними групами українців – бойками, гуцулами та поліщуками. Це були три попередні виїзди. Цьогорічний проєкт, учасником якого пощастило бути мені, показав нам таку

етнографічну групу, як лемки. Раніше (не беручи до уваги вірша Антонича) я майже нічого не знав про них, а тут випала нагода не лише дізнатися, хто такі лемки, але й самому на деякий час, зовсім ненадовго, стати частиною їхньої спільноти.

Зараз Лемківщина розташована на території трьох країн: Польщі, Словаччини та України. На жаль, в Україні розташована найменша частина Лемківщини, а найбільша – у Польщі, але це не завадило мені дізнатися про Лемківщину чимало цікавого. Найбільше вразило село з населенням 13 осіб, де залишився лише один школяр, якого час від часу забирають автомобілем до школи. У селі є невеличка церква, побудована з дерева. Усередині вона майже нічим не відрізняється від інших церков, але зовні милує око витонченістю форм.

Неймовірної краси краєвиди, які супроводжували нас дорогою в село, дуже піднімали настрій. Ми з нашою групою побували в краєзнавчому музеї, у якому відтворено традиційний інтер'єр лемківської хати. У музеї експонуються одяг, посуд та інші речі лемків. Одяг, на перший погляд, видався доволі бідним, але на той час це була гарне вбрання. Хата невелика, усередині хоч і просто, але затишно. До речі, можливість лемківської сім'ї визначалася за тарілками, які висіли на стінах: чим їх було більше, тим багатша сім'я. При вході в музей нас зустрів народний гурт, який співав для учасників проекту народні лемківські пісні.

Також ми піднімалися на гору Кременець, де сходяться кордони України, Словаччини та Польщі. На горі нас зустріли прикордонники й супроводжували аж на вершину. Цей похід дав змогу наочно пересвідчитися в тому, яка все ж таки територія Лемківщини велика. Додолу ми зійшли втомлені, заболочені, та сповнені неймовірних вражень...

Коли автобус рушив у напрямку Львова, я відчув легку ностальгію. Та вона швидко минула, адже поїздки в автобусі для мене дуже захопливі: я люблю сидіти на передньому сидінні й дивитися на дорогу. Це час для спогадів і роздумів.

Загалом мені сподобалася поїздка. Хороші люди, цікаві місця, красиві краєвиди. За п'ять днів експедиції ми потоваришували, полюбили лемківські страви, навчилися співати лемківських пісень та навіть трішки розмовляти по-лемківськи. Тепер я знаю, що таке крисаня, лейбик і де розташована Дукля. Долучайтеся до проекту, будете знати й Ви!

Есе
учня 9 класу
Класичної гімназії
при Львівському національному
університеті імені Івана Франка
Гарасима Ярослава

ПОЛЕТІВ БИ-М НА КРАЙ СВІТА... ДО ЛЕМКІВ!

Україна містить у собі багато різних етнографічних груп. Поліщуки, гуцули, бойки зустрічали учасників проекту «Єдність у різноманітності» в попередні роки. Цього разу ми приїхали в гості до лемків. На жаль, досліджувати цю етнічну групу довелося тільки в межах кордонів нашої держави. Тут лемків є найменше – 11 відсотків. А от значно більше носіїв лемківської культури проживає в Польщі та Словаччині. Про це ми дізналися з розповідей пана Миколи Крупця, який має лемківські корені й дуже вболіває за відродження пам'яті про трагічні сторінки в історії Лемківщини, зокрема примусове виселення з рідних земель, спалені села й розкидані по світу родини.

Коли я ще тільки збирався на проєкт, то, звичайно, шукав в інтернеті інформацію про лемків. Вони мені здавалися веселими людьми, які люблять співати й радіти життю. Але відвідавши кілька сіл на Закарпатті, я зрозумів, що русини (так лемки себе можуть називати) є дуже сором'язливими й не відразу йдуть на

контакт. Наприклад, у селі Зарічево старша пані довго з нами розмовляла, але так і не назвала свого імені, як ми її не просили. Інша жінка не захотіла нам заспівати хоча б одну маленьку лемківську пісню – чи засоромилася, чи злякалася такої великої кількості слухачів... Проте були й неймовірно пізнавальні моменти: у с. Лубня ми почули справжню лемківську говірку! Нею розмовляла пані Тетяна – жінка, яка створила у своєму селі етнографічний музей, зібравши для цього понад 400 експонатів. Зізнаюся: зрозуміти суть її розповіді було досить важко, адже багато слів зовсім не схожі з українськими. Часом це мало вигляд мовного квесту!

Усі села, де вдалося побувати, залишили по собі неповторне враження. У Зарічево, неофіційній лемківській столиці, ми ознайомилися з житлом і побутом давніх лемків. Вразило те, що для солом'яного даху невеликої хижі треба було накрутити аж тридцять тисяч сніпків! Ще ми навчилися визначати заможність мешканців хати, наприклад, за кількістю тарелів на стінах.

Село Лікіцари запам'яталося статистикою: тут живе аж... 13 людей! Проте це не заважає їм тримати в порядку старовинну дерев'яну церкву св. Василя Великого (одного з найдавніших збережених лемківських храмів 1746 року).

І звичайно, нікого не залишив байдужим підйом на Кременець: понад 9 км в один бік і весь час догори! Побувати на стику кордонів трьох країн (України, Польщі та Словаччини) мені досі не доводилося, тому це був дуже цікавий досвід, зокрема в плані витривалості й гартування командного духу.

Якби мене запитали, що залишило найбільший слід у моїй пам'яті, то я б відповів: «Лемкоспів». Ми сиділи в колі й співали лемківських пісень. Без жодних репетицій, часто з невідомими словами: шугай – хлопець, шпаргет – плита... Якби не пан Микола, то тяжко було б зрозуміти, про що йдеться. Але мелодії такі класні й веселі були, що навіть коли ми повернулися додому, то в голові все ще лунало «но-ле-но-ле-но».

Насправді сумно усвідомлювати, що проект добіг кінця.

Ми так за цей час потоваришували! З Михайлом із Кам'янця-Подільського, Святославом із Донеччини, Софією з Вінниці, Мартою з Тернополя, Софією з Луганщини (наш Мойсей, бо йшла завжди попереду під час тривалих походів), Марією з Рівного та з багатьма-багатьма іншими... Усе це завдяки «Єдності в різноманітності» й... лемкам!

Есе
учениці 10 класу
Обласного наукового ліцею
м. Рівне Рівненської обласної ради
Гудич Марії

Падає перший ледь багряний листочок, легенький вітерець розвиває сиве волосся немолодої самотньої жінки... Помаленьку затихає життя, невдовзі настане період коляди та грандіозних застіль. Бабуся знімає скип'ячене для кішки молоко з печі й ставить його поодаль лемківської ікони, яку виткала її мати.

Вона не проста жінка, вона володарка історії, яка не має уявлення про цінність та унікальність її знань. Вона яскрава представниця лемків – етнічної групи українців.

Сидячи біля печі, вона згадує найважливіші миті її історії, що не випадково стала й нашою. Бабуся думає про батька-угорця, що так і не повернувся з війни. Про давно втрачену сестру, якій теперішня влада не дала грошей на лікування. Тільки добрі спогади навіює лише мати-лемкиня – берегиня історії. Досі неблаганно гріють душу слова пісні «Ой верше, мій верше»:

Ой верше мій, верше,
Мій зелений верше,
Юж мі так не буде,
Юж мі так не буде,
Як, як било перше.

Від спогадів у бабусі падає скупа сльозина, яку вона в той же момент витирає міцною рукою. У неї немає дітей, а отже, немає кому передати скриню свого досвіду.

Її погляд падає на капелюх брата, який багато років тому став винагородою за випробування на справжнього чоловіка.

Дім лемкині прикрашає вінок із часником, що символізує захист від злих сил. Бабуся вірить, що тридцятирічна овеча шкіра все ще принесе їй багатство, якщо не завтра, то в майбутньому. На полиці з невеликою кількістю книг припала пилом дорогоцінна Біблія, за яку колись батьки бабусі віддали цілу корову. Ззовні дім разом із довколишньою природою нагадує пейзаж відомого живописця. Під дахом висить кукурудза – символ автентичності лемків. Солом'яний дах хоч і не рятує від холоду, але м'яко лягає на низеньку стелю оселі.

Бабуся знає свою історію й походження. Проте не має бажання розповідати іншим про це. Вона живе у своєму маленькому світі, без мільйонів туристів довкола, зайвої метушні та непотрібного шуму. Бабуся любить вибиратися рано-вранці в гори, а потім знову на весь день зачинається в маленькому світі – своєму домі. Вона не хоче публічності, зайвих слів подяки. Вона людина консервативних поглядів, яка не відкриває незнайомцям своїх таємниць. Саме тому проводирі у світ лемків – це не навчені екскурсоводи, а прості місцеві жителі, для яких це не гарна й прибуткова картинка, а життя, сповнене таємниць, що, можливо, згодом будуть розкриті.

Есе
учениці 8 класу
Калуського ліцею № 10
Івано-Франківської області
Кецмур Катерини

*Буває мить якогось потрясіння:
побачиши світ, як вперше у житті.
Звичайна хмара, сіра і осіння,
пропише раптом барви золоті...
Ліна Костенко*

Під час щоденних клопотів ми часто забуваємо звернути увагу на красу довкола нас, але ж це так важливо! Ось і я не помітила, як крадькома позолотіла пора. Тому дорогою на Закарпаття наче прокинулася зі сну буденності, побачила красу осінніх гір, почула красу лемківських співів, впустила в серце красу етнічної крупки, яка зовсім скоро може зникнути. Лемківська краса, на перший погляд, проста й негаласлива, як інтелігентна пані, трохи таємнича й загадкова, як захована казка з вершини золотої гори. Можливо, це той спадок, який укарбувався в гени лемків. Недомовлення, невідкривання всіх істин перед сторонніми – це як інстинкт самозбереження. Саме такою чужинкою я відчула себе під час експедиції в історично лемківські поселення. Здавалося, якби ще кілька днів набутилася з цими найзахіднішими українцями, то вони щиро відкрили б своє самобутнє серце. Лемки не кричать про свою культуру й не заманюють до своїх хижок: їхню довіру треба залучити.

Символічним було сходження на гору Кременець, на вершині якої тригранний обеліск указував нам напрями до країн, у яких проживають зараз лемки: Польщу, Словаччину, Україну. Розтроєна душе лемківська, чи ти зійшлася воедино, коли ми на цій точці перетину співали гімн України? Чи спам'яталася ти у вмираючому селі Лікіцари в золотому буковому вінку, коли від

тебе там відцуралися? Чи підвелася ти знову гордою горянкою, вернувшись із розпорошених степів? Чому ти закувала себе в залізну броню, як стара дерев'яна церква в селі Вишка? Коли вберешся у свої сині барви, замаєшся квітами, накинеш на горсетку з френзелями чугу від дощу та вітру й вирізьбиш із своєї травми обеліск сили, лем тоді зійдешся воедино на своїй істинній, Богом даній землі.

Лемківщина, як сплячий вулкан у селі Лубня, або згасне й загине, або вибухне з новою силою. А моїй уяві залишається домальовувати легенди й пісні лемківської затаєної душі, наче завивати в хустку мовчазну наречену. Шварний шугаїчку, прийди й поцілунком розбуди її. Кедь прокинеться, скажи, би мені приготувала кислицю. Повернуса до неї ще.

Есе
студента 3 курсу
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
Козела Назара

Лемки – етнографічна група, яка населяє території України, Польщі та Словаччини. Певен, що про цю етногрупу чув далеко не кожен. Але студент-філолог знайомий із лемківським говором.

Тож пропозиція поринути в лемківську культуру та вдихнути колорит її носіїв не пішла повз мене. З великою радістю я відгукнувся й кинув виклик сам собі, доєднавшись до проєкту «Єдність у різноманітності. Лемки».

Усе почалося з довготривалої поїздки з таким цікавим передсмаком від моїх очікувань, що мене буквально розривало від емоцій.

Ранок наступного дня, вихід на балкон готелю й неймовірний вид на гори, який затамовує подих та змушує серце битися швидше.

Настановча конференція, вільний час, який ми витратили на похід до Лавандової гори, село Лікіцари та храм 1748 року,

колеритна лемківська хата, дідо-дуб, вечірні співанки лемківських пісень, підйом на гору Кременець – усі ці та інші події підносили мене все вище й вище на емоційному рівні та робили на крок ближчим до культури Лемків.

Це сплеск нереальних емоцій, які можна відчутти лише тоді, коли піднімаєшся в гори або коли знайомишся з тим, чого так жадав.

«Вишенькою на торті» стали відвідання музею в селі Лубня та його завідувачка пані Тетяна, яка буквально вдихнула в кожного з нас лемківський колорит, культуру лемків, дала відчутти це все не тільки своїм мовленням, а й тактильно та візуально свореною власноруч кімнатою-музеєм.

У такі моменти в кожній людині захоплює подих. І саме ця пані навіяла на мене плин емоцій та бажання плекати свою історію й нести її серед людей.

Такі ж вони, усі лемки, не цураються свого й із великою честю несуть це горде звання – лемки.

Зауважу, що 4 дні на Лемківщині, проєкт «Єдність у різноманітності. Лемки» дали мені змогу відчутти їхню душу й насагу вивчати та досліджувати лемківську культуру ще глибше й ще більше, бо мені все мало, адже гори кличуть...

Есе
учениці 9 класу
Одеської гімназії № 4
Одеської міської ради
Одеської області
Костанді Юлії

СИНІ, НІБИ МОРЕ

*...вона відчувала щось велике,
незрозуміле, щось рідне
й одночасно чуже,
щось близьке й
одночасно далеко,
але все-таки щось таке,
що з його власти
їй вже ніколи не вирватись.*
Микола Хвильовий

Я ніколи не виїжджала з рідного міста Й завжди бачила лише море. Тому коли на ранок прокинулася в готелі (а ми приїхали тільки вночі) і поглянула у вікно, переді мною у всій красі постали... гори. Туманні, сині, оповиті якоюсь загадковістю, чарівністю. На мить мені здалося, що я вдома, чую такий знайомий із дитинства шепіт моря – натхненний, непокірний, величний, щирий і безмежно прекрасний. Але щось за вікном діялося незвичайне. Придивившись уважніше, зрозуміла: це зовсім інший різновид краси. Сині під серпанком туману гори пломеніють, ніби вогонь, горять у променях сонця, мов золото... Переливаються не баченим раніше, чарівним розмаїттям барв. Я довго не могла заспокоїтися після споглядання тієї краси, а коли це все ж таки сталося, придивилася до місцевих жителів.

У гірському селі Лікіцари, де нам розповідали про незвичайний побут і культуру лемків, ніхто з мешканців не

захоплювався краєвидом: вони звикли до цих мовчазних велетнів, які оточують їх з усіх боків, люблять їх, але по-своєму, тією скупкою любов'ю загартованого випробуваннями народу. Це для них щось звичайне й зовсім не вражає так, як нас. Мені здалося, що так само лемки ставилися й до самих себе. Вони не вважають себе кимось особливим, вартим додаткової уваги. Але це не так.

У минулому столітті протягом терміну, меншого за десятиріччя, цих волелюбних людей, ніби штормом, войовничими хвилями, розкидало по інших країнах. Їх змусили покинути свої домівки, своїх рідних і коханих. Щоб знищити лемківську ідентичність, під час переселення в одному селі залишали до трьох родин. Але те, що є частиною природи, не викоринити. Перебуваючи серед горян, згадуєш вислів Максима Рильського: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього». І справді, ці люди не схожі на тих, хто може забути свою історію, звичаї, традиції, один одного. Такою й повинна бути людська воля – велична й непохитна.

У селі Лубня нас зустрічала лемкиня Тетяна, яка створила неймовірний локальний музей. У ньому було безліч предметів народного побуту, книги, але найбільше мене вразили вишиванки. Лемківські сорочки дуже стримані, навіть скромні, порівняно з виробами з інших регіонів, при цьому вишукані та витончені. Верхи рукавів та груди розшиті орнаментами з квітами, деревами, геометричними фігурами. Мабуть, ніде більше немає такого поєднання синього й червоного – кольорів води та вогню, кольору моря та осінніх гір.

Від пані Тетяни ми почули багато цікавих історій, зокрема легенду, пов'язану з історією села. Ви тільки уявіть...

Сива давнина. Двоє закоханих. Живуть у різних селах. Звичай, тогочасна народна мораль забороняє їм бути разом. Парубок щоночі кличе свою милу з гори: «Маруся... Лубня, кохана». Як же довго він ходив до своєї коханої, як щиро кликав її, що й село почали називати Лубня.

Серед усіх розповідей мені найбільш запам'яталися оповіді про Святвечір і те, що під час таїнства лемки молилися, щоб бути добрими до оточення самим, а не навпаки. Ці люди прості й неймовірно мудрі, вони знають, що добро починається з них самих, а не з інших.

Для мене лемки назавжди залишилися великим незвіданим морем, до якого нам дозволили трохи доторкнутись і відкривати яке потрібно довгі роки. Ці люди таємничі, далекі, але водночас такі близькі по духу й рідні за відчуттями. Поїздка на Лемківщину залишила в моєму серці незабутні враження.

Есе
учениці 10 класу
Херсонської спеціалізованої
школи I–III ступенів № 57
з поглибленим вивченням
іноземних мов
Херсонської міської ради
Костирко Поліни

ТАМ, ДЕ ЧАС ЗУПИНЯЄТЬСЯ

Гуцули, поліщуки, бойки, лемки... Як багато етнічних народностей, про яких я зовсім мало знаю, але так хочеться.

Уперше за свої п'ятнадцять років вирушила в етнографічну експедицію, у якій вивчала особливості побуту та життя лемків і мала змогу побачити всю красу своєї рідної країни України. Наукова подорож розпочалась у Закарпатській області, у цю мить промайнула думка: мене чекає щось неймовірне!

Я була дуже зацікавлена: звичайно, хто ж такі «лемки», що це за етнічна група і чим вони відрізняються від нас, мешканців південної України?! І перше уявлення допоміг скласти пан Микола, який своєю науковою та водночас простою розповіддю повідав нам про цю етнічну групу. А ще щиро вдячна йому за

те, що відкрив для мене чудову лемківську співачку Христину Соловій, пісні якої часто лунають відтепер у моїй голові.

І ось під чутливі пісні вирушаємо в першу експедицію до с. Лікіцари. Перше, що привертає увагу в цьому селі, – невелика кількість будинків (пізніше дізналися, що всього в ньому 13 мешканців) і церква Св. Василя Великого XVII століття, яка розташована на схилі гори посеред села. За своєю будовою вона унікальна, збудована без жодного цвяха. На жаль, від первісної споруди збереглися лише стіни зрубів та шатрові перекриття, але яка ж це була кропітка та дивовижна робота лемків, з якою відданістю вони працювали, щоб сьогодні, у XXI столітті, ми мали змогу милуватися та пишатися цією працею.

Незабутньою для мене залишається зупинка в с. Зарічево: настрою екскурсії та спілкуванню надав фольклорно-етнографічний ансамбль «Лемківчанка», їхній спів переніс мене років на сто тому. Коли увійшли в хижу, здалося, що жінка поряється коло печі, дитина засинає в колісці, чоловік заходить і сідає за скриню в очікуванні вечері. А жінка, накриваючи на стіл, згадує своє дівування, латканки й споглядає на свій весільний вінок (який робили з барвінку, уплітаючи часник, червону нитку та монети)... і час зупинився для мене...

Далі був підйом на гору Кременець, де перетнулися три світи, три культури, три народи, три держави, але є одне-єдине, що їх об'єднує, – лемки. Час почав стрибати, на мобільних телефонах вмикався роумінг (від одного лише кроку), але одне залишилося незмінним – відчуття, що цією стежкою ходили мої прадіди. У цю мить починаєш розуміти, що ти є маленькою частиною чогось великого та значного. Незважаючи на те, що ти пройшла майже дев'ятнадцять кілометрів, втоми не відчуваєш.

Відбиток у моєму серці залишила пані Тетяна, така тендітна, маленька, привітна жінка, яка в одній будівлі поєднала клуб, бібліотеку та музей. Колекція господині Тетяни неперевершена: рушники, ноша, кривульки, чепець, біглядь (праска), прайник, пасть, посуд, а скільки різноманітної вишивки. У цьому селищі

вишивали хрестиком переважно рослинні орнаменти, але найбільше враження справила на мене двостороння ікона, яка має зображення Божої Матері з одного боку та Святого Йосипа – з іншого, котра виконана технікою вибивання. Деякі стали казати, що вона має неабияку вартість і потребує більшої охорони, але ця ікона чудово себе почуває серед рушників, які колись були вишиті лемківчанками. Голос пані Тетяни линув, наче прохолодна джерельна вода, надаючи тобі сил, натхнення, занурюючи ще більше в особливості життя та побуду цієї етногрупи. Минуло понад дві години, а ми все її слухали й ось нарешті почули лемківську говірку – те, заради чого вирушили сюди. Оповідачка чи втратила пильність, чи втомилася, чи просто почала довіряти присутнім – і тому відкрилася, почала лунати справжня, самобутня говірка! Час знову повернув у сучасність...

Прощання, обмін номерами телефонів, але тепер з упевненістю можу сказати: якщо захочу, щоб мить зупинилася й зробити перезавантаження думок, то вирушу маршрутом лемківської говірки. Лише серед цих гір, полонин, говірок ти віднайдеш спокій і зрозумієш, що єдність у різноманітності.

Есе
студента 2 курсу
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
Кузнеця Дмитра

Осінь. Вечір. Дзвінок.

– Алло, привіт, Даринко, як справи?

– Привіт, Дмитрику, оце телефоную тобі, бо маю для тебе пропозицію, від якої ти стовідсотково не відмовишся.

– Інтригуюче, що за пропозиція?

– Поїздка на Закарпаття й дослідження лемківського діалекту.

– Весело, звичайно, – я глянув у гаманець, і мені хотілося заплакати. – А скільки це коштує?

– Безкоштовно.

– Хм, зазвичай, за правилами голівудського фільму, тут має бути «але»...

– Хочу тебе розчарувати, але його не буде.

– Ну тоді не бачу ніяких перепон, збираю речі.

– Удачі, Дмитрику.

День від'їзду. Ці 12 годин в автобусі далися важко, але вони були настільки атмосферними, що я з досі з теплом згадую цю поїздку. Ось уже ніч, і ближче до півночі ми нарешті дісталися до місця призначення. Вийшовши з автобуса, я не помітив нічого цікавого: ніч, дорога і тільки мегасвіже повітря на той момент виказувало відмінність цієї місцини. Група з 15 областей України взяла всі свої речі, і, втомлені, ми пішли заселятися та спати.

Закарпаття увірвалось у мій ранок густим туманом, осінньою прохолодою, запахом гір і неймовірним краєвидом на ці самі гори, які були як у казковому калейдоскопі.

Чи бувало у вас відчуття, ніби ви вдома, хоча насправді йдете вулицями незнайомої місцини? Саме таке відчуття було в мене,

коли я потрапив на Закарпаття. Чи то вузькі, затишні вулиці, чи то щирість людей, які нас зустріли, створювали відчуття дому й затишку. Водночас якесь піднесення й хвилювання. Увечері в номері готелю я «прокручував» події сьогоднішнього дня, нові знайомства, власні емоції.

Далі хочеться розповісти про найяскравіші моменти поїздки.

Напевно почну з найбільш для мене цікавого – це село Зарічево, у якому функціонує музей «Лемківська садиба», який, за розповіддю координатора, було створено 1985 р. Він міститься в одній з автентичних лемківських осель, яка розташована на окремому пагорбі, звідки відкривається чудовий краєвид Ужанської долини. У хаті відтворений інтер'єр, типовий для лемківського житла початку ХХ ст. Духовну культуру лемків зберігає й відтворює фольклорно-етнографічний ансамбль «Лемківчанка». Жінки, учасниці ансамблю, збираються до старої хати на «прядки», передають молодим народну мудрість, щедрість своєї душі. Для нас вони представили фольклорну композицію з народними піснями, жартами та танцями. Там нас пригостили лемківським диво-напоєм – трав'яним чаєм із семи трав, зібраних у п'ятницю на світанку напередодні Зелених Свят у місцевих горах.

Далі відразу згадую перетин кордонів трьох країн – Словаччини, Польщі та України, що розташований на горі Кременець. Ця гора в Карпатах – одна з найвищих вершин Буківських Верхів. Розташована в північно-західній частині Закарпатської області, на північний захід від села Стужиці. Висота гори 1221 м. Так нам розповів дядько Віктор, який нас туди вів і постійно говорив, що ми дуже повільні, а сам він може пройти до самої гори за 40 хвилин. На вершині Кременця, як я вже зазначив, перетинаються державні кордони Польщі, Словаччини та України. Південно-східні схили гори лежать на території України (у межах Ужанського національного природного парку), північні схили — на території Польщі, південно-західні — Словаччини. З українського боку вихід на гору зі села Стужиці.

У селі — прикордонна застава. Потрібен дозвіл прикордонників. Тут я хотів би трошки відійти від теми й із жалем у душі сказати про умови, у яких живуть захисники прикордонної зони нашої країни: це дерев'яний будиночок без вікон, у якому є електроенергія, але тільки від генератора. Як на мене, ніхто не заслуговує таких умов життя, а тим більше прикордонники, які охороняють кордони нашої країни. Ішли ми туди 9 км під гору й дуже втомились, але це того було варте. Відчуття, коли ти можеш за 3 кроки перетнути кордони трьох країн, не порівняти ні з чим.

Не можу не зазначити про мої загальні враження від діалекту цих людей. Мені справді важко й незвичайно було сприймати таку мову. Бо, гадаю, більшість присутніх, як і я, звикли чути класичну, усталену мову, вивчати її. Як на мене, це особливий досвід. Такий діалект звучить неначе зовсім інша мова, звісно, основою якої є українська, але відмінностей доволі багато. І не є навіть дивним існування діалектного словника зі значенням слів тієї місцевості.

Дорога додому – час для роздумів. У мене склалося таке відчуття, наче ми разом з іншими учасниками збору-походу причастилися до якоїсь великої таємниці. Попри всю атмосферу свята, яка панувала впродовж цих днів, я усвідомлював і важливість нашої експедиції, а водночас і відповідальність за збереження мови, звичаїв, традицій. Чи багато я знаю про свою країну? Не з уроків історії чи географії в школі, а про те, чим живе сьогодні мій народ? Чому, коли хочемо поїхати кудись подорожувати, обираємо місця за кордоном? Адже ж Україна для нас ще така не звідана...

Не буду витрачати значної частини вашого часу, а перейду до висновку. Хоч я опинився тут уперше, та не полишало мене те тепле враження перебування вдома, де про тебе турбуються, тебе підтримують і ти неодмінно хочеш віддати часточку свого тепла цим людям.

Дивовижно, але відмінності в лексичному складі нашого

мовлення, у фонетичних особливостях не лише не створювали психологічного бар'єру між нами, а й збуджували цікавість одне до одного. Бо яка ж нудьга ота одноманітність. І, зрештою, діалект є джерелом поповнення літературної мови. Закарпаття – чарівливий край, частинка великого етносу, який славиться щирістю, гостинністю, щедрими на любов людьми, неперевершеною природою та говіркою. Це неначе якась машина часу, яка переносить тебе в минуле, з якого все починалося

І на завершення додам: досліджувати нашу мову можна все життя, а захоплюватися нею можна щохвилини, бо вона невинно змінюється, набирає нових форм, наповнюється новим змістом, дивує, надихає, бентежить, єднає й ріднить усіх українців.

Есе
учениці 11 класу
комунального закладу
«Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 26
Вінницької міської ради»
Мазур Софії

Науково-дослідницький проєкт «Єдність у різноманітності. Лемки» – це продовження пізнання етнографічних груп українців. Цього року мені випала нагода відвідати Лемківщину. На жаль, на території України проживає лише 11% представників цієї етногрупи, інші ж – майже порівну в Польщі та Словаччині. Шкода, але не всі закарпатські лемки ідентифікують себе саме так: декотрі називають себе русинами.

Трохи про говірку. Якщо не акцентувати увагу на кожному слові, а слухати поверхнево, то сенс розмови цілком зрозумілий, хоча деякі лексеми все-таки потрібно пояснювати. До прикладу,

шугай – це парубок, вшитка – уся родина, чугай – пальто, а криза, чи, як місцеві теж кажуть, «кривулька», – це жіноча прикраса на груди, сплетена з бісеру.

Село Лікіцари відоме церквою Св. Василя Великого, збудованою в 1746 р. Священник туди приїжджає першого числа щомісяця та на День св. Василя – 14 січня, адже це місцевий празник. Церква споруджена в лемківському стилі у формі трампліну. У такому ж стилі збудовано Михайлівську церкву в с. Вишка 1700 р.

Лемківську хату з трьох частин збережено в с. Зарічево. Цікавим є те, що прикрасою будівлі на щодень завжди була кукурудза, а після весілля – гуня – овеча шкіра. Уважали, що вона лікує від болю. Потрібно вкритися шкірою на ніч – і на ранок усе пройде.

Щодо лемківської кухні. Місцеві жителі споживають багато рослинної їжі. А ще в них безліч яблунь, плоди яких довелося спробувати.

Серед запланованих заходів під час реалізації проєкту був підйом на гору Кременець висотою 1121 м – перетин кордонів трьох країн: Словаччини, Польщі та України. Це перша гора, яку я підкорила. Той день довів, що наше тіло неймовірно сильне та віра в себе важлива.

І наостанок... Українських лемків до кінця я не пізнала, але вірю, що колись вони зможуть розкритися, дозволять доторкнутися до себе й відчутти їх ближче.

Дякую організаторам: МГО «Студентський клуб», Володимирові Виговському та Ользі Вінніченко за емоції, знання та моє культурне збагачення.

Щиро вірю в нашу зустріч на другому етапі.
Ваша Мазур Софі.

Есе
студентки 3 курсу
Київського національного
лінгвістичного університету
Малиновської Адріани
(уродженка м. Суми)

Лемківщина... Незвідана земля самобутнього населення, оповита таємницею територія, на якій усе здається якимось далеким і важкодоступним. Вона нагадує таємничий, але безтурботний острів у бурхливому океані життя, у стрімкому вирію подій нашого народу.

Українська частина цього краю – це лише 1/10 величезної лемківської території, яка розміщена також на землях Словаччини та Польщі, тому дослідження цієї етнічної групи в нашій країні повинно посідати таке важливе місце, адже це справжній скарб, який нам довелося знайти й відродити.

Цікавим фактом здається мені й саме розташування лемків на території України. Закриті пасмами гір і Карпатських хребтів, їхні села нагадують перлину у своїй мушлі. Саме тому я справді мала честь отримати змогу досліджувати Лемківщину, познайомитися з представниками цієї етнічної групи й бути частиною проекту «Єдність у різноманітності».

Перше враження, яке склалось у мене на цій території, таке: було відчуття, ніби я лізу в чужу хату, у монастир, який не раз був розкрадений чи підірваний. Я відчувала себе загарбником, який зазіхнув на сусідні землі, а лемки були такі неохочі до знайомства й співпраці, що здавалося, наче вони вже мали досвід приниження та втрати власної самобутності.

Звернувшись до історії, можемо одразу зрозуміти таку поведінку. Українські лемки були принижені й змушені залишити власні домівки ще під час операції «Вісла» 1947 року, коли уряди УРСР та Польської республіки без будь-яких

законних підстав просто вирішили влаштувати «взаємний обмін населенням у прикордонних територіях». Важко навіть уявити, який вигляд мало це примусове переселення людей, котрі через забаганки влади змушені були залишити свої хати, господарства, друзів, а іноді й частини сімей і вирушити в подорож на невідомі землі, які не передвіщали нічого хорошого.

Можливо, через таке ставлення до представників етнічних груп у часи СРСР деякі лемки й досі відчують себе не до кінця захищеними й мають певну недовіру до людей.

Але з плином часу впродовж експедиції я зрозуміла, наскільки щирі й незрівнянні ці люди. Вони бережуть пам'ять, традиції, мову й обряди свого народу та вірять у безсмертність своїх ідей.

Пані Тетяна, засновниця музею лемківської культури й побуту в селі Лубня, – справжня жива енциклопедія й достеменний скарб нашої експедиції. Ця жінка створила історію лемків у своєму селі, зібравши понад 400 експонатів, – атрибутів побуту жителів Лубні. Але безперечно її цінність у відкритості, у готовності й бажанні ділитися своїми знаннями, розповідати історію кожного предмета в музеї, повідати про лемківські звичаї, обряди, і звісно, у спілкуванні саме лемківською говіркою, якою вона нарешті поділилася з нами.

Фольклорно-етнографічний ансамбль «Лемківчанка» слугував не лише бальзамом для наших вух і душ, але й ознайомив нас із мистецькими традиціями лемків. Чарівні жінки, які приваблюють своїм співом кожного, були справжньою розрадою для нас. Здавалося б, яку інформацію щодо життя лемків може надати нам фольклорний ансамбль? Насправді, саме вони першими ознайомили нас із говіркою, з обрядами, з традиціями лемків, і все це ми почули в їхніх піснях, що зробило ці факти ще більш цікавими та не менш правдивими.

Відвідування хати-музею «Лемківська садиба», храмів і церков, сіл та гір дало нам змогу поринути в побут етнографічної

групи, побачити середовище існування й довілля лемків, але найважливішим для мене все ж таки є люди. І це не лише про людей, які готувалися до зустрічі з нами, це про жителів сіл і міст, які просто були відкриті до спілкування, ділилися своїми емоціями та знаннями, розповідали про своє життя й проблеми; людей, які щиро вірять у майбутнє лемків.

Такою є бабуся Марія із с. Лубня, яка показала нам своє господарство, розповіла про жителів села, про свою сім'ю, вільно спілкувалася лемківською говіркою й не боялася, що хтось її не зрозуміє. Її односельчанка пані Олена, яку я зустріла прогулюючись, поділилася зі мною яблуками та люб'язно повідала про своє життя, розповіла, як проходило голосування в Лубні, як вона «вубрала» президента, як їй «дають» кошти на лікування, що є причини і щоб плакати, і щоб «ся сміяти».

У такі моменти серед простих і щирих людей я відчувала себе справді на Лемківщині. Не просто територіально, а морально: я могла чути лемківську говірку, бачити побут цих людей і доторкнутися не просто до землі, на якій я стояла, а до людей, які мене оточували, людей, які бережуть історію й становлять майбутнє цього краю.

Тож якщо ці незламні люди продовжитимуть вірити у свій народ, а вся Україна буде цікавитися своїм минулим та проявляти інтерес до різних етнічних груп, зокрема й до лемків, то Лемківщина знову відродиться, стане могутнішою етнічною групою на рівні з гуцулами, які змогли знайти золоту жилу у своїй самотності, створивши туристичний бізнес на своєму імені, і відродили славу Гуцульщини.

Як на мене, Лемківщина має всі можливості для процвітання, тут є люди, готові розвивати свій край, і я сподіваюсь та всім серцем вірю, що через декілька років я приїду туди не в пошуках лемківського скарбу, а з точним знанням того, куди я їду і що це місце варто побачити!

Есе
учениці 11 класу
Тернопільської спеціалізованої
школи I–III ступенів № 3
з поглибленим вивченням іноземних мов
Тернопільської міської ради
Тернопільської області
Мельничук Марти

Я заснула на *ладі шафарній*, а прокинулася на ліжку під теплою периною. У хаті було темно, світло заледве пробивалося крізь мале віконце. Більших не робили: було дорого. Над моїм ліжком висіла дитяча люлька, а одразу біля неї – *грядка* з вишитим рушником на ній. Я обережно повернулася, щоб часом не зачепити колиску.

На стінах оселі красувалися кольорові тарілки, наче кольорові сонця на світло-блакитному небі. Батько дуже пишався цим скарбом: буде чим майбутніх сватів здивувати. Бо ж чим більше тарілок на стіні, тим заможнішою вважалася родина.

Окинувши поглядом хижу, я побачила *плічку*, *припиначку* й *візитівку*, що їх мати залишила на лаві, а також маленький барвінковий віночок із зубцями часнику на столі. Подумалося про *свадьбу*, і хоча заміж незабаром виходила сестра, бажання уявити себе нареченою поруч із коханим *шугаєм* перемогло.

За вікном запалювався ранок. Я обережно піднялася з ліжка й вийшла надвір. Босі ноги приємно лоскотала вранішня роса, та свіжа прохолода швидко змусила пошкодувати, що я не одягла *плічу*. Але не було часу повертатися до *хижі*, треба швидко вигнати корову на пасовище. І тим приємніше було згодом відчутти теплий дух хати, яка зустріла мене пахощами щойно спечених пирогів. Мати поралася коло печі, готувала їсти на всю сім'ю.

По обіді я рушила до лісу збирати *яфини*. Мати хотіла до уродин батька приготувати його улюблене варення. Марудна то

робота – збирати ягоди, але ж смакувати *яфинами* з куща було доброю за неї платою. Дорога з лісу додому пролягала через потічок. Вода в ньому пливла спокійною течією, оминаючи велике каміння. Посеред мосту я задивилась у воду на своє відображення. Довга туга коса впала на плече, очі блищали від сонця, від задоволення, від щастя. На щоках та довколо рота смішними бузковими розводами засох сік від ягід. Я посміялася сама із себе й рушила до другого берега, де схил до води був пологішим. Захотілося зачерпнути рукою води, відчуті її цілющу прохолоду на своєму обличчі. Я ступила крок уперед, і раптом кладка під ногами тріснула, *відкалупилася* й упала додолу рвучко й *глядко*. А з нею і я...

Розплющила очі й ще якусь хвилю не могла зрозуміти, де я. Автобус неквапно розхитував своє тіло з боку в бік, заледве попадаючи в ритм музики, що лунала з навушників. Там, за вікном, були такі рідні пейзажі: то ліс, який заворожує своєю мудрістю й таїною; то річка, що прориває собі дорогу крізь засохлу від старості землю; то поле, яке простягається ген куди сягає зір. Подумалось, що жодна фотокамера не зможе вмістити такої краси, тільки людське око й серце.

Автобус невпинно мчав уперед, а я думками поверталася назад, у сон чи то в сон наяву?

Лікіцари – затишне, таємниче й самотнє село в оточенні гір, наче в долонях у Бога. У цей високогірний район можна добратися лише пішки або на позашляховику. Повідомлення керівника «Нам 4 км в один бік» мене не надто втішило. Але дорога виявилася легкою, а довколишня краса допомогла їй здолати швидко. Цьогорічна ж осінь виявилася справжньою красунею: у її гардеробі були різнобарвні сукні, а найкращою оздобою слугували червонобокі яблука на деревах. Сільська церква, яка заворожувала колоритним поєднанням християнських та язичницьких мотивів, стала моїм першим відкриттям багатства лемківської культури. Пані Марія привітно зустріла нас біля

храму, розповіла, про те, чим живуть 13 мешканців села. Як справжні детективи, ми встановили цікаву закономірність: більшість похованих людей у селі Лікіцари мала прізвище Качур. Як справжні дослідники, зазнали поразки: пані Марія відмовилась співати нам *латканок* по-лемківськи. Хоча така таємничість лише розпалила в мені цікавість: що ж приховують лемки й чому?

Зарічево – неофіційна столиця Лемківщини. У хаті-музеї просто неба ми намагаємось уявити, чим жили лемки-русини минулих століть. Саме тут я пережила момент єднання поколінь і серцець, відчула зв'язок сучасного з минулим, що переплелися, як радість і сум, у давній лемківській пісні «Ой верше, мій верше». Бандуристка Світлана з Житомира й учасниці фольклорного ансамблю «Лемківчанка» співають пісню з болем про щастя, наче кожен про своє, але роблять це разом. Сумно зливаються їхні голоси, в одному ритмі б'ються їхні серця. У цю мить для нас, учасників експедиції – представників п'ятнадцяти областей України, – стираються кордони, і лемківські слова перестають бути такими незрозумілими, а вишиванки такими різними, і відстань між нами всіма вже не така й далека...

Жовтогаряча осінь, вишукана й стримана, розкішна й загадкова водночас, бездогано личить цьому краю. Лемківська скромність і шляхетність відчутні в усьому: у природі, у старих оселях, у людях. Усе наче просякнуте заспокійливою енергетикою гір. Поруч з осередками лемківської культури відчуваєш благословенне умиротворення, якого так не вистачає в сучасному стрімкому світі.

Ця мандрівка на лемківську землю допомогла мені віднайти якусь тонесеньку ниточку, про яку я раніше й не здогадувалася. Ниточку, що єднає мене з людьми всієї України. Спасибі тобі, лемківський краю, за цей сокровений оберіг!

Есе
студентки 3 курсу
Київського національного
лінгвістичного університету
Мойсієнко Ждани

5 жовтня, 11 ранку – час, коли почалася моя подорож, подорож у щось таємниче, неповторне та унікальне.

У голові виникає питання: «До кого ж саме я їду?». Монолог продовжується й з'являється асоціативний ряд: «Так... Лемки? Закарпатські лемки? Зі шкільної програми згадується лише Богдан-Ігор Антонич. Здається, Христина Соловій – лемкиня...». Картина залишилася розмитою.

Першого дня пан Микола зробив ґрунтовний екскурс в історію та культуру лемків. Це трохи розвіяло переживання щодо моєї необізнаності. Слухаючи розповідь про їхню складну, тернисту долю, масові депортації через операцію «Вісла», я подумала про те, як було складно цій етнічній групі зберегти свою ідентичність, традиції та культуру. Залишаючи рідну домівку, сім'ю, вони все ж таки змогли перебороти обставини. Це потребувало неабиякої сили духу та волі, тому, безсумнівно, лемки для мене стали втіленням стійкості та незламності.

Моє перше знайомство з ними відбулося в невеличкому, проте вкрай мальовничому селі Лікіцари. Місцина, де проживає лише 13 людей, вразила мене з перших хвилин. Думаю, вона стала для мене уособленням самих лемків. Зовсім невелике село, проте горде, самобутнє, воно продовжує бути, аби не зникнути. Спочатку люди здалися мені трохи замкнутими та сором'язливими. Вони неохоче використовували говірку, боячись, ніби ми їх не зрозуміємо. Я подумала, що, може, для них це є чимось сакральним, сокровенним, тому вони й не хочуть ділитися цим. Проте, як-то кажуть по-лемківськи, вони це робили безнаміслу. З кожним разом вони все більше розгортали свої душі перед нами. Вийти мі ся, перше враження

завжди хибне, бо вже під кінець ми теревенили, як давні приятелі, особливо під час передостанньої експедиції в село Лубня. Познайомившись із пані Тетяною, засновницею музею, я була вражена її віданністю справи. Вона ясьніла від своєї роботи! Самотуж ця безмежно щира та сильна жінка збирила всі експонати та заснувала музей.

Полюбилися мені й лемківські пісні. Уперше я їх почула в селі Зарічево, де нас привітно зустрів фольклорно-етнографічний ансамбль «Лемківчанка». Відкриті, усміхнені жіночки заворожили мене своїм голосом. Слухати пісні було вкрай приємно, проте співати ще приємніше. Не маючи ні слуху, ні голосу, спочатку я мугикала собі під ніс. Проте на «Ой верше, мій верше» я відчула себе лемкинею на вечорницях та співала на повний голос. Артистизм виявлявся не тільки в піснях, ще й у вбранні. Не примхливий, проте гарно вишитий одяг, чудові прикраси уособлювали внутрішній світ цієї етнічної групи. Кривулька так мені сподобалася, що хотілося забрати її з собою!

Проект дав мені змогу поринути в цей дивовижний, мальовничий, незрівнянний край, познайомитися з прекрасними людьми. Я уявити не могла, що подорож рідною країною дасть мені стільки нових вражень, інформації. Проте наше знайомство ще не завершене. Лемківцино, думаю, я до тебе ще повернусь!

Есе
студентки 4 курсу
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
Нагорної Дарини

*Як пташкам повітря, як рыбам вода,
Так лемкам потрібна єдність і згода.*

Лемковина – *вандрівний* край, розкинутий мальовничими *стежочками* на схилах Бескиду. Рідна сторона лемків, де витає над горами та долинами лемківська *сьпіванка* – вільна та непербачувана, як гірська ріка; неповторна, як самі гори. Ще ніколи (*нигда*) ми не зустрічали (*стрічали*) таких закоханих у свій рідний неповторний край. Перечин майнув у мій ранок густим туманом (*гмвом*), гірським повітрям (*цугом*) і мальовничим краєвидом гір. Місто, оповите зеленим (*дзеленим*) оксамитом у лагідних білих хмарах, вабило своєю красою та гостинністю. Згодом ми переглядали (*почудувалися*) виставку світлин (*потографій*) лемківського роду, пронизану душевністю та щирістю, але водночас трагічною історією (*родоводом*). Попри примусову розлуку з рідною землею, домівками, горами, життя в очікуванні на повернення, лемки плекали традиції та звичаї предків.

Наступного ранку ми вирушили на схил села Лікіцари, де виднілася церква (*церковця*) Св. Василя Великого. За якусь мить промайнув вітерець, радісно привітавши нас на намоленій землі. То була місцина, де серце трепотіло з радості. Ще ніколи ми не відчували такої справжньої України. Поміж (*змежде*) верхів'їв дерев з'явилися сонячні промені, які вели нас до вершини гори *Равка* (*Кременець*).

Гори... Вони починаються вже тут, під самісінькими ногами. Знесилені, але окрилені, ми спускалися назад, наспівуючи лемківських пісень. Любов'ю до рідної природи

пройнята вся їхня пісенна творчість. Затамувавши подих і збагнувши самотність, ми змогли впустити лемківський дух у себе. Ми насолоджувалися переливами лемківської говірки та всотували в себе історію цього народу.

Перед від'їздом, побувавши в селі Лубня та Зарычево, ми познайомилися з традиційним одягом та побутом карпатських лемків: коротка жіноча вишита блузка, що стягується шнурком під шию (*чахлик*), довга широка спідниця (*кабат*) для дівчат із кольорової тканини, для старших жінок – із чорної тканини, запаски в дрібні зборки (*збиранки*), сердаки з вовни (*гуня*), короткий піджак із вовни (*гунька*), довге пальто-накидка з довгим коміром, пошите з домотканого сукна з овечої вовни (*чуганя*), оздоблене довгими китицями (*кыти*). Взувалися лемки зазвичай у постоли (*кертці*). Побут карпатських лемків надзвичайно своєрідний та колоритний.

Я вписала у своє життя таку унікальну й таємничу історію лемків, яка торкнулася закутка душі.

У мандрівці брали участь представники п'ятнадцяти областей України, які возз'єднали свою різноманітність для осмислення національної природи такої далекої географічно, але такої близької автентичної етнографічної групи.

Лемковино, краю рідний, нигда Тебе не забуду!

Есе
студента 2 курсу
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
Побережного Віталія

ПРО ГОЛОВНЕ

Мені пощастило стати учасником усієї карпатської тріяди експедицій проекту «Єдність у різноманітності». Два роки тому ми відвідували Гуцульщину, рік тому – Бойківщину й цьогоріч скінчили Лемківщиною, у такий спосіб захопивши у своє поле зору всі етнографічні групи українських Карпат.

Для мене ця тріада була цінною саме для того, аби розмежувати згадані вище гірські культури не лише етнімічно, але і *de facto*. Зі шкільного підручника географії я запам'ятав три слова: «гуцули», «бойки» та «лемки», але чіткого розуміння того, у чому ці етнографічні групи відмінні одна від одної й наскільки суттєвою є ця відмінність, я не отримав. Як і для багатьох українців, для мене всі три культурні групи уявлялися на один копил: шапка з вівці, трембіта в руках, якась сукенка на плечі поверх лляної вишиваної сорочки – це радше схоже на край спрощений та віддалений від реальності архетипний образ «українського карпатця», який переважно сформований гуцульським культурним мітом, що протягом десятиліть формувався завдяки творчості Михайла Коцюбинського, Назарія Яремчука, Івана Франка, Сергія Параджанова й продовжує й надалі свій розвій у незалежній Україні (до прикладу, сучасний письменник Мирослав Лаюк). Однак читацька свідомість, не схильна до детального занурення в карпатський фольклор, радо спрощує та екстраполює розуміння цього гірського культурного

ареалу, несвідомо розширюючи етнонім «гуцул» на всіх, хто «живе в горах і розмовляє українською».

Але ж насправді між трьома етнографічними групами українських Карпат є нехай і не суцільні та однозначні, але доволі валідні кордони й очевидні відмінності. Почати хоча б із географічних обставин: Карпатський хребет є вкрай неоднорідним за своїми рельєфними та природними умовами. Так, власне, уже ось ця неоднорідність вочевидь стала великою спонудою для слов'янських племен, яким випало освоїти ці території. Промовистим прикладом того, як високігірність впливає на культурні коди, є трембіта. Найдовшою трембітою в Карпатах користуються гуцули, дещо коротші трембіти – у бойків, до того ж називають вони їх також і «трумбетами», а лемки, між іншим, цим інструментом взагалі не послуговуються. Щонайближнішим до трембіти лемківським музичним інструментом є «фуяра» – довга сопілка, запозичена в словаків. Чим зумовлені такі відмінності? Вочевидь, високігірністю: гуцули живуть у найвисотнішій частині українських Карпат, бойки – трохи нижче й лемки – у підніжжі. Так само вагомим є й народне сусідство: у гуцулів, які межують із Румунією, у культурі зчитуються румунські вкраплення, у лемків відповідно – словацькі та польські, у бойків – польські.

Мені, як людині, яка цікавиться архітектурою, надзвичайно цікаво було проводити контури розмежування між етнографічною архітектонікою. Тут головню хочу відзначити різочі відмінності в церковній традиції: в усіх бойківських церкв, до прикладу, є яскраво виражена тридільність, і над кожною частиною храму здійснюється баня. Однак при цьому центральна баня над навою обов'язково має бути найвищою, а дві бічні (над бабинцем та вівтарем) – нижчими, але однакової висоти. Для покриття храму бойки зазвичай використовували

гонт або дранку. У лемків церква також є яскраво тридільною, але натомість ця тридільність є градаційною: баня над бабинцем найнижча, далі баня над навою – трохи вища, і вівтарна баня – вища від усіх. Цікавою прикметою лемківських церков є також потрійна горизонтальна риска на хресті. Гуцульська церква впізнається насамперед за декоративною бляхою, домінантою бані над навою, а також пірамідальною формою бань.

Як на мене, експедиції проекту дають чудовий поштовх і мотивацію для того, щоб почати цікавитися українськими етнографічними групами й досліджувати їх. Мені ніколи не вистачало знань, отриманих під час експедиції: вона лише трохи відчиняє двері. А заходити в них чи ні – це вже кожному учасникові експедиції вирішувати після повернення додому.

Я вступив у цю кімнату три року тому й продовжую ходити нею. Запрошую й вас – тут стільки всього. Сюди треба заходити, щоб відсікти врешті одну етнографічну групу від іншої, і чим більше людей спроможуться до цього, тим швидше ми подолаємо міт про «українського карпатця».

Есе
учня 10 класу
Кам'янець-Подільського ліцею
Хмельницької області
Подольна Михайла

У САРКОФАЗІ

Ранок... Літній спекотний ранок. Ще височіє над землею вранішній туман, але, неначе кров, уже червоніє схід сонця з-за лемківських Карпат. Здається, саме час випасати худобу. Та в нашого штругая не те на умі, не те на серці, не те на душі: він із самого рання ристься в шафарні. Щось шукає, щось важливе... і так старанно, з таким завзяттям, ніби від цього залежить його життя. І ось через години ретельних пошуків наш штругай дістає стару, дещо зношену, але білу-білу батьківську визитівку, що враз своєю білизною осяяла всю хижу. Лем напнувши визитівку та шкірні, він підтюпцем побіг до величної Равки – так лемки називали гору Кременець. 1221 м над рівнем моря, 9 км суцільними мочарами, у яких можна втопитися, потічками, поміж конарі, які, впавши, переламають кожного на дві, а то й три частини. Та хіба це перешкода для лемківського серця?

І ось – вершина!!! Саме тут відкривається та легендарна невимовна краса Лемковини, що вкорінюється в серце й перехоплює подих кожному, хто її бачив чи навіть просто чув про неї. Там дівчина й дожидає свого штругаїчка. Дожидає довго. Схилила голову на груди й наспівує собі тихенько пісеньку, зовсім не важливо, яку: вона, як і всі лемківські пісні, сповнена такої любови й радості... Але водночас до болю в серці та мелодія пройнята щемом меланхолійности, яка, неначе ніжний дитячий спогад, занурює в лоно атипічної депресії кожного слухача й западає в душу велетенською глибою, яка навіть через багато років прориває на почуття. А поки що – тремтлива розмова до самого червоного заходу, котрий поважно

вітається із зоряною карпатською ніччю. Розмова та про все: про дитячі мрії, сільські плітки, пахарські будні, про майбутнє весілля, колір очей їхніх дітей, про те, як гарно сяють зорі, про фортелі від життя, власне, про саме життя, яке воно жорстоке, безжальне, але все ж таке прекрасне...

Прощальний цілунок, обіцянка зустрітися наступного дня, її кистиман як символ вірної любові...

То було літо 47'. Із шухляди під замком чиясь волохата рука витягне папку з написом «Вісла». Навіть річка ніколи не дозволяла собі чинити так із людиною, як це зробили владні мужі.

Це була їхня остання зустріч. Наступного дня дівчину разом із її мріями та сподіваннями відірвали від рідного ґрунту й переселили за Віслу, а на вершині гори похапцем установили прикордонні стовпи. Важко передати увесь той біль, ті страждання, які пережили двоє закоханих від розлуки й сивого нерозуміння: «Чому? За що?» У молодих людей вирвали душу й навіки заховали під саркофаг...

До чого тут ця любовна недомелодрама? Можна знайти ще безліч таких історій. Схожих чи не дуже. Повних мрій, сподівань, невиконаних планів, нездійснених бажань. Не тільки двоє – тисячі лемків, а разом із ними й уся депортована Лемківщина комплексом меншовартости закувала свої душі... Утім, протягом експедиції (не без бою) нам вдавалося торкнутися лемківської душі. З якою пристрасстю в очах, завзяттям у голосі, запалом у серці засновниця музею в селі Лубня Тетяна Каганець розповідала про кожну хусту, кистиман, кожну вишивку, кожну припиначку. Разом із нею ми відчули таке духовне піднесення, що готові були хоч ще 20 разів піднятися на Кременець! Для мене пані Тетяна і є тим символом нерозкритої, потаємної лемківської душі з багатьма закутками, у які так хочеться зазирнути... Тому знадобиться ще не одна експедиція, щоб остаточно відкрити той саркофаг, аби лем до того часу в саркофазі залишилася душа, а не суха мумія...

Есе
учениці 11 класу
середньої загальноосвітньої
школи І–ІІІ ступенів № 12
м. Северодонецька Луганської області
Стасюлевич Софії

*Розкрита книжка, лампа, блудні нетлі,
Ляга на серце ржа думок.*
Б.-І. Антонич

Так, емоції переповнюють, рояться думки приємних спогадів... Не так давно мені випала нагода взяти участь у проєкті «Єдність у різноманітності. Лемки». Ми досліджували життя, культуру та побут лемків, які проживають на Закарпатті. Хоч добиралися потягом понад добу з Луганщини, я дуже рада, що побувала в цих експедиціях. Коли їдеш через усю країну, починаєш розуміти, наскільки унікальна та багата наша держава. Досвіду участі в попередніх експедиціях я не маю, але хочу поділитися своїми емоціями та враженнями від цієї подорожі.

В Україні є багато чудових місць, які ваблять своєю красою, культурою та гостинністю. Якраз усе це й можна знайти на Лемківщині. Перше, що я хотіла б відзначити, – це дивовижний красвид та доброзичливість людей, із якими нам випала можливість поспілкуватися. Ми дізналися не тільки нову інформацію про етнічну групу лемки, а ще й багато цікавих історій із їхнього життя.

Декілька днів їздили різними селищами та розмовляли з місцевими жителями, і майже всі при розмові намагалися підлаштовувати своє мовлення під нас, хоча так хотілося почути їхній діалект. Так, багато слів були не зрозумілими, але дуже цікаво пізнавати щось нове, додумувати або відгадувати значення того чи того слова. Ось що закарбувалось у пам'ять:

корнас – дикий кабан; ринво – труба. Також у нас був вечір лемкоспівів. Ми співали та розбирали лемківські пісні. Атмосфера була просто чудова. Після цього я стала розуміти слова в цих піснях.

Лемки пишаються тим, ким вони є, прищеплюють це своїм дітям, але я помітила, що деякі люди є більш закритими й не розуміють своєї значимості. Мені здається, що це через те, що в Україні їх лише 11%, тому не так багато цікавиться їхнім життям та культурою держава, а деякі українці взагалі не мають гадки, хто такі лемки. Інформацію про цю етнічну групу потрібно розповсюджувати. У селищі Лубні, яке ми відвідали в останній день експедиції, був музей, у якому понад 400 експонатів із лемківського життя. Це все збирала одна жінка – пані Тетяна. Дуже прикро, що це бачило не так багато людей, як хотілося б. Також хочу відзначити селище Лікіцари. Там усього 13 жителів, але місцевість прекрасна, смачні яблука, хоч добиратися до нього було важко – пішки годину вгору.

Мені здається, якщо люди будуть вивчати мову, культуру та цікавитися життям етнічних груп, навчатися чути один одного, то можна уникнути хоча б частини проблем, які є в нашому суспільстві. Чудова ідея створювати та втілювати в життя такі проекти, збирати людей із різних куточків країни, знайомитися. Це єднає нас та допомагає знайти нові зв'язки, друзів. В Україні ще є етнічні групи, які б було цікаво дослідити, наприклад, гагаузи. Дерзаймо!

Есе
учня 9 класу
Часовоярського ЗЗСО
I–III ступенів № 15
Часовоярської міської ради
Донецької області
Цимаха Святослава

СОКОВИТЕ ЯБЛУКО НА ГІЛЦІ ЛЕМКІВСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Утома від довгої дороги змінилася на зацікавленість і піднесення. Автобус мчав нас, учасників експедиції «Єдність у різноманітності. Лемки», у незвіданий світ. Питання «Що і як буде далі?» будило цікавість і породжувало нетерпіння.

За вікнами обабіч дороги миготіли яблуні, і чомусь подумалося, що красиві соковиті плоди на тих деревах – це ті знання, які маємо здобути, досліджуючи побут і культуру лемків.

Чимало загадок приховує в собі історія цього етносу (про це я вже встиг довідатися з розповідей пана Миколи Крупця). Розсіяні по територіях трьох країн, лемки надійно зберігають родинні історії й таємниці, але не поспішають ділитися ними з першим-ліпшим мандрівником.

Автобус м'яко пригальмував і зупинився. Далі можна було рухатися лише пішки. Таємниця то вабила до себе швидким гірським потічком, то кепкувала з тебе, сиплючись з-під ніг камінцями, то зачаровувала золотом листя, що падало з дерев дощем.

Нарешті ми дісталися маленького гірського села Лікіцари. Чисте повітря наповнювало легені. Ти дихав і не міг надихатися. Ще б пак! Жодна техніка не в змозі піднятися на цю висоту.

Біля стежки нас зустріла стара церква Святого Василя Великого, крита гонтом і збудована колись без жодного цвяха.

Усередині було тихо й таємниче. Зі стін на нас, прибульців з іншого світу, суворо, з якоюсь зажурою дивилися святі зі старих образів. З-за плеча деяких визирали тварини-охоронці, немов питаючи: «Хто ви такі? Чому порушили наш спокій?».

Церковні дзвони мовчали. Вони здобувають голос лише тоді, як у селі трапляється щось надзвичайне. І лише глухий звук калатала прорізував тишу, тамуючи цікавість менших і старших дослідників, проте таємниці лемківської говірки так і не відкрив.

Трохи призвичаївшись до гостей, лемківський край зустрічав нас піснею в с. Зарічево – неофіційній столиці лемківського краю:

Сусідський легіню, сусідський легіню,
Чом не ходиш до нас?
До вас би ходити, тебе би любити,
Я хлопець молодий, я хлопець молодий,
Знаю ся ганьбити ...

В унісон звучали п'ять приємних і сильних голосів, які, мов швидка річка, несли тебе в давні часи. Костюми на лемкинях-співчках привертали увагу своєю простотою. Сорочки й спідниці не мали багатой вишивки, пишних візерунків, і в цьому була їхня унікальність. Як пояснив пан Віталій, це пов'язано з природною скромністю лемків.

Переступивши поріг хати-музею, ми занурилися у світ лемківського побуту. Цікаво, що будівля була виготовлена з букових колод, а щілини замазані розчином із глини, вапна, піску та солі, яка надає йому особливий міцності. Лемки – вправні майстри по дереву: у сінях можна було побачити лопати, ночви та інше господарське начиння.

У кімнаті стіни прикрашали рушники. На балках виднілися знаки сонця й місяця. Пан Віталій звернув нашу увагу на вінок із барвінку. Ця рослина символізувала довголіття, і якщо господар будинку йшов із життя, то й барвінок зникав із подвір'я. Ще одна нерозгадана таємниця на нашому шляху, як і таємниця

лемківської говірки.

Лемки жили за законами Божими. У кожній хаті висіли образи. Коли ж хтось вирішував, наприклад, продати свій будинок іншим господарям, ікони не викидали, а шукали спосіб зберегти. Про це вже розказує пані Тетяна Каганець, берегиня музею в Лубні: «Куда я її маву вукинути, то ікона. Мої батьки її молили кожен день, теперка хату продаву, а вукинути рука не підіймається», – передає жінка слова односелиці, яка колись принесла черговий експонат до музею с. Лубня.

Пані Тетяна як великий вартовий лемківської історії: вона з власної ініціативи збирає рушники, блюзки, кривульки, глечики, писанки тощо. Жінка тримає в пам'яті імена односельців, які колись були власниками цього краму. Руки пані Тетяни зробили чимало, але, на жаль, не вистачає часу, щоб належно впорядкувати експонати й задокументувати їх.

Ми залишили музей, сповнені вражень, а на згадку про себе подарували новий прапор, який майорить над будівлею. Для мене було великою честю встановлювати його.

Прагнучи зрозуміти історію лемків, ми вирушили туди, де вона сходиться з трьох різних боків – з України, Польщі та Словаччини. Подолавши 9 км до вершини гори, ти й сам ніби стаєш трохи лемком.

Ніколи в житті я не співав гуртом народних пісень після вечері до того часу, як ми це зробили в проєкті. Лемкоспіви з легкої руки пана Миколи Крупея зшивали серця учасників невидимою міцною ниткою.

Загалом лемківська душа щира й добра, творча та любляча, але дещо закрита й сором'язлива. На жаль, таємниця цього етносу так і не відкрилася нам повною мірою, залишившись висіти красивим соковитим яблуком на дереві, що росте біля дороги. Достиглий плід вабить до себе навіть уві сні, і я шепочу стиха: «Ми ще зустрінемося з тобою, Лемківщино...».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЛЕМКІВСЬКА ДОМА	6
ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВОРУ	10
ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ	14
ЛЕМКІВСЬКІ ПІСНІ	63
МОВНИЙ ОБРАЗ СЛІЗОЗИ В ЛЕМКІВСЬКИХ ПІСНЯХ	85
НОТАТКИ ПРО ЛЕМКІВСЬКУ ПІСНЮ	93
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ НАСТАНОВИ ЛЕМКІВ	101
МАЛІ ЖАНРИ ФОЛЬКЛОРУ	106
ДЕЩО ПРО ЛЕМКІВСЬКУ КУХНЮ	110
ТВОРЧІ РОБОТИ УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ	113

Навчальне видання

ЄДНІСТЬ У РІЗНОМАНІТНОСТІ. ЛЕМКИ

Навчально-методичний посібник

Упорядники:

Галина Гримашевич,

Наталія Лісняк,

Мирослава Гнатюк,

Марія Наливайко

Художнє оформлення:

Василь Вознюк,

Роман Осипчук

Кольорові вкладинки:

репродукція картини «Лемківські хвилі»
народного художника України Юрія Камишного,
фото Юрія Вінніченка
та з архіву Товариства «Молода Лемківщина»

Житомир-2021

Формат 60x84/16, 160 стор.

Папір офсетний 70 г/м²

Тираж 1000 примірників

Надруковано у друкарні ФОП Туловський М.Л.

